

การถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตย
เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งเมือง
ในระบอบประชาธิปไตย

นางสาวสุรัสดา บุญบางแก้ง

รายงานวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การพัฒนานักบริหารระดับสูงสำหรับข้าราชการรัฐสภาสามัญ รุ่นที่ 11
สถาบันพระปกเกล้า

พ.ศ. 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

การถอดบทเรียนนวัตกรรมวิชาชีพไทย เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง
ในระบอบประชาธิปไตย

โดย

นางสาวสุรัสดา บุญบางเก็ง

รหัสประจำตัว 61-11-75

สถาบันพระปกเกล้า

รายงานวิชาการส่วนบุคคล เรื่อง การถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตย
เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตย

อาจารย์ที่ปรึกษา :

.....
(อาจารย์วิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม :

.....
(อาจารย์กิตติมา บุนนาค)

อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรการพัฒนานักบริหารระดับสูง
สำหรับข้าราชการรัฐสภาสามัญ รุ่นที่ 11

.....
(ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย)
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

บทคัดย่อ

ชื่อผู้จัดทำ: นางสาวสุรัสดา บุญบางเก็ง
 นักศึกษาศาสนาชั้นพระปกเกล้า หลักสูตรการพัฒนานักบริหารระดับสูง
 สำหรับข้าราชการสามัญ รุ่นที่ 11

ชื่อหัวข้อเอกสาร : การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็น
 พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

อาจารย์ที่ปรึกษา: อาจารย์วิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ

การศึกษาเรื่อง “การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งภายในชุมชน รวมทั้งเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่น ๆ นำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของตนเองและชุมชนของตนต่อไป การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารวิชาการ พบว่าจากการวิเคราะห์บริบทและสภาพแวดล้อมการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยจะนำหลักการดำเนินงานโดยอาศัยกลไกความร่วมมือเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และแก้ไขปัญหาในทุกระดับ ซึ่งครอบคลุมความร่วมมือประสานการทำงานทุกภาคส่วน ซึ่งได้แก่ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชนและประชาชน เพื่อสนับสนุนการทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ โดยยึดหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่บุคคลสามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม อีกทั้งดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมประชาธิปไตย โดยยึดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง และจุดแข็งที่น่าสนใจคือบุคลากรที่ร่วมเป็นกรรมการซึ่งมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยที่มีความน่าเชื่อถือ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งบุคลากรเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้ และประสบการณ์ด้านนวัตกรรมประชาธิปไตย รวมทั้งการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้งการมีแนวคิด กระบวนการรูปแบบ วิธีการใหม่ ๆ ต่อการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยอันได้แก่ ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้าง กระบวนการ และคุณภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น องค์กร ในทุกระดับของสังคม และสามารถการใช้ประโยชน์ของผลงานได้อย่างเป็นรูปธรรมมีความยั่งยืน ซึ่งตรงกับองค์ประกอบของนวัตกรรมประชาธิปไตยอีกด้วย โดยนวัตกรรมประชาธิปไตยจะต้องมีแนวคิดรูปแบบ วิธีการใหม่ ๆ ต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงก่อน และหลังการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งต้องมีองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตย ได้แก่ ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้าง ประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ และประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้แก่วิถี ค่านิยม ส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ อีกด้วย ทั้งนี้ ผลงานนวัตกรรมที่ได้รับรางวัลดีเด่น ตั้งแต่ปี 2559 – 2560 ได้แก่ เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย ชุมชนแห่งความสุข ประชาเข้าใจ ตำนานแห่งเสียดิน : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย และนวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า ซึ่งมีองค์ประกอบของ นวัตกรรมประชาธิปไตยครบถ้วน จากการศึกษาพบว่า การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตย โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่ ถูกต้องให้กับประชาชน จะช่วยทำให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มั่นใจในตัวเอง สามารถใช้ ความคิดเห็นที่มีเหตุผลจนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และเห็นคุณค่าในตัวเอง นำไปสู่การคิดปรับปรุง ตัวเองและชุมชนให้ก้าวหน้า ตลอดจนแก้ไขปัญหาของตัวเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การกระทำการใด ๆ ด้วยตัวเองได้สำเร็จ การพึ่งพาตนเอง ประชาชนก็ย่อมจะมีความ รับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ๆ เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีความรับผิดชอบในตัวเองและสิ่งอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับขีดความสามารถของตนเองซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลสามารถจะรวมเป็นกลุ่ม ในการที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในขีดความสามารถให้ประสบผลสำเร็จได้ เมื่อใดที่เกิดอุปสรรคขึ้น ก็ สามารถรวมกำลังกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น และเมื่อผลจากการร่วมกันทำให้กิจกรรมใด ๆ สำเร็จ ความคิดที่จะกระทำกิจกรรมอื่น ๆ ก็จะติดตามขึ้นมา การทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จ เป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนให้บุคคลเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง 3 ระยะ คือ 1) ระยะ การเข้าถึงตนเองและสังคม คือการรู้จักตนเอง บุคลิกภาพ ความสามารถและรู้จักสิ่งแวดล้อม สังคม 2) ระยะความก้าวหน้า คือเริ่มมีและเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมในเชิงวิเคราะห์ และ 3) ระยะความมุ่งมั่น คือ เริ่มมีความผสมผสานวิถีชีวิตตนเองเข้ากับสังคมอย่างมีจุดมุ่งหมาย

นอกจากนี้ การดำเนินงานยังให้ความสำคัญต่อการติดตามตรวจสอบพฤติกรรม และการทำงานของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น หลักความยุติธรรม และเคารพหลักความเสมอภาค และให้ความสำคัญต่อหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี โดยการมี วิจารณ์ญาติที่ดีในการตัดสินในเรื่องต่าง ๆ และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพกติกา จากการศึกษา ครั้งนี้ การเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยสามารถสร้าง จิตสำนึกได้โดยการเสริมสร้างพลังให้กับชุมชน ซึ่งเริ่มจากการให้ทักษะแก่ประชาชนในชุมชนในเรื่อง ความตระหนักรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ข่าวสาร โดยมีทักษะการสื่อสารการถ่ายทอด ข่าวสาร เพื่อมองปัญหาให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง และประชาชนต้องมีทักษะ ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ในการแสดงความคิดเห็น ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมตัดสินใจ ในผลประโยชน์ของชุมชน อีกทั้งมีหลักธรรมในการดำรงชีวิต ซึ่งทักษะบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นพลเมืองดี ในวิถีชีวิตประชาธิปไตยต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม สามารถ ร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชนและ สิ่งแวดล้อม และสามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ส่วนการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยต้องให้ประชาชนตระหนักในหน้าที่พลเมือง ยึดหลักความยุติธรรม ความเสมอภาค เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายและกติกา มีความเข้าใจในระบบการเมือง การปกครองและดำเนิน วิถีชีวิต โดยนำเอาหลักการประชาธิปไตยไปใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สำหรับชุมชนของสังคมไทย ที่มีความแตกต่างในวิถีวัฒนธรรม วิถีชุมชนและการพัฒนา สามารถสร้างจิตสำนึกของความเป็น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยผ่านการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับประชาชนและชุมชนอันจะนำไปสู่ การเสริมสร้างประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนอีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำเอกสารวิชาการ เรื่อง การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตย เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์จากอาจารย์วิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า ที่ให้ความรู้และแนวทางในการจัดทำเอกสารวิชาการ รวมทั้งบุคลากรของสถาบันพระปกเกล้าที่สละเวลาให้คำแนะนำ ปรีกษาอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำเอกสารวิชาการนี้ให้มีความถูกต้อง ครบถ้วนและสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณผู้บังคับบัญชาในกลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตย และกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร ที่ให้โอกาสในการทำงานและชี้แนะในการปฏิบัติงาน รวมทั้งผู้ร่วมปฏิบัติงานในกลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยฯ ทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือกันปฏิบัติงานด้วยดี และขอขอบคุณวิทยากร และนักประชาสัมพันธ์ กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยฯ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์มาประกอบรายงานวิชาการฉบับนี้ให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้น ตลอดจนขอขอบคุณสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สถาบันพระปกเกล้า เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องที่อำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาของการอบรมครั้งนี้

นางสาวสุรัสวดี บุญบางเก็ง
นักศึกษาลัทธิสุตรการพัฒนานักบริหารระดับสูง
สำหรับข้าราชการรัฐสภาสามัญ รุ่นที่ 11
สถาบันพระปกเกล้า

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 แนวทางการศึกษา	2
1.4 วิธีการศึกษา	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	3
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการถอดบทเรียน	5
2.2 แนวคิดความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย	7
2.3 แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน	10
2.4 แนวคิดการระดมทรัพยากร	16
2.5 แนวคิดหลักการขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมือง	17
2.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	18
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
3.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง	21
3.2 วิธีที่ใช้ในการศึกษา	22
3.3 การรวบรวมข้อมูล	23
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	23

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 การถอดบทเรียนหลักเกณฑ์การตัดสินผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนา ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพที่ส่งเข้าร่วมประกวด และคุณสมบัติคณะกรรมการฯ	24
4.2 ผลงานที่ 1 “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	28
4.3 ผลงานที่ 2 “ชุมชนแห่งความสุข”	38
4.4 ผลงานที่ 3 “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	48
4.5 ผลงานที่ 4 “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน”	58
4.6 ผลงานที่ 5 “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า”	66
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล	77
5.2 ข้อเสนอแนะ	94
5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	95
บรรณานุกรม	96
ประวัติผู้ศึกษา	99

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดง SWOT ของการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนา ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ	27
ตารางที่ 2	การถอดบทเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	30
ตารางที่ 3	เปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนคณะครู และนักเรียน โรงเรียนศรีหนองกาวิทยา	32
ตารางที่ 4	แสดง SWOT ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	33
ตารางที่ 5	การถอดบทเรียนกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”	39
ตารางที่ 6	เปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าเพชรบุรี	41
ตารางที่ 7	แสดง SWOT ของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”	42
ตารางที่ 8	การถอดบทเรียน ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	50
ตารางที่ 9	เปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนส่วนบุคคลของสภานักเรียน และนักเรียน โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	52
ตารางที่ 10	แสดง SWOT ของผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	53
ตารางที่ 11	แสดง SWOT ของ “ชุมชนสะอาด”	59
ตารางที่ 12	แสดง SWOT ของ “ชุมชนบ้านนาโพธิ์”	67

สารบัญแผนภาพ

	หน้า	
แผนภาพที่ 1	กรอบแนวคิดการถอดบทเรียน	6
แผนภาพที่ 2	ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง	12
แผนภาพที่ 3	ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	35
แผนภาพที่ 4	การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา	37
แผนภาพที่ 5	ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของ กิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	45
แผนภาพที่ 6	การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย “ชุมชนแห่งความสุข”	47
แผนภาพที่ 7	แสดงวงจรคุณภาพ (SPACE MODEL)	48
แผนภาพที่ 8	กระบวนการดำเนินงานโครงการ “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	49
แผนภาพที่ 9	ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของ กิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	55
แผนภาพที่ 10	การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย กิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	57
แผนภาพที่ 11	แสดงการดำเนินการประชาเข้าใจ (Public Understanding)	62
แผนภาพที่ 12	ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของ กิจกรรม “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	63
แผนภาพที่ 13	การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น”	65
แผนภาพที่ 14	แสดงชุมชนปฏิบัติตนเองเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านโพธิ์	70
แผนภาพที่ 15	การถอดบทเรียน “ชุมชนบ้านนาโพธิ์”	71
แผนภาพที่ 16	การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย ผลงาน “ประชาธิปไตยในรากหญ้า”	73

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

หน้า

แผนภาพที่ 17	การพัฒนารูปแบบการเสริมพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย	75
แผนภาพที่ 18	การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยผ่านการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งภายในชุมชน	93

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้จัดโครงการส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ด้านการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโครงการต่าง ๆ ได้สนับสนุนการพัฒนาประเทศเชิงบูรณาการทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องในสถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้เล็งเห็นความสำคัญของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ดังกล่าว จึงได้จัดโครงการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ตั้งแต่ปี 2559 จนถึงปัจจุบัน โดยส่งเสริมการสร้างสังคมคุณภาพ และประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ในโรงเรียนสถาบันการศึกษา และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจด้านนวัตกรรมประชาธิปไตยในสังคมไทย เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สร้างสังคมคุณภาพ และประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ ในสถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสนับสนุนให้เยาวชน และประชาชนมีส่วนร่วมกับสถาบันนิติบัญญัติ ในการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมกับการปฏิรูปประเทศไทยให้ยั่งยืน

การจัดโครงการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ได้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 3 ของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ในการเสริมสร้างประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบของโครงการแบ่งเป็นการจัดกิจกรรม 2 ครั้งที่ต่อเนื่องกัน ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1 การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ในการสร้างนวัตกรรมประชาธิปไตยระหว่างวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ และกลุ่มเป้าหมาย (ครู/อาจารย์ที่เป็นผู้แทนจากโรงเรียน/สถาบันการศึกษา และผู้นำชุมชนท้องถิ่น) และกิจกรรมที่ 2 การจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ซึ่งจะจัดกิจกรรมหลังเสร็จสิ้น การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และผู้สนใจจะส่งผลงานเข้าร่วมประกวด โดยสำนักงานฯ จะรับผลงานที่ส่งเข้าประกวดจากทั่วประเทศ ทั้งนี้ ผลงานที่ส่งเข้าร่วมประกวดนั้นจะแสดงให้เห็นการเสริมสร้างสังคมคุณภาพ อันจะนำสู่ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถาบันการศึกษา เยาวชน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะต้องครอบคลุมความร่วมมือประสานการทำงานทุกภาคส่วน ซึ่งได้แก่ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชน โดยยึดหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่บุคคลสามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมประชาธิปไตย โดยยึดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพตั้งแต่ปี 2559 – 2561 มีจำนวนทั้งสิ้น 5 รางวัล ได้แก่ เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย ชุมชนแห่งความสุข ประชาเข้าใจ ดำเนินงานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย และนวัตกรรม

ประชาธิปไตยรากหญ้าซึ่งผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยดังกล่าว ได้สร้างสรรค์ความเป็นพลเมืองระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณลักษณะทั้งหกประการ ได้แก่ มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ เห็นคนเท่าเทียมกัน ยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม และเข้าใจระบอบประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา หรือช่วยพัฒนา ขับเคลื่อน ชุมชน สังคมและประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้า จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นการพัฒนาให้มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเริ่มจากประสบการณ์ตรง บนพื้นฐานจากวิถีชุมชน และควรทำอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง สำหรับการเป็นเครื่องมือต่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเป็นระบอบการเมืองการปกครองหลักของชาติที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะหากจะทำให้ระบอบดังกล่าวมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนได้ก็ต้องพยายามทำความเข้าใจ และเรียนรู้วิถีการปกครองและการจัดการปัญหาาร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อจะได้นำมาสร้างองค์ความรู้และพัฒนาแนวทางการพัฒนาพลเมือง และสร้างสังคมประชาธิปไตยให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

จากการตั้งข้อสังเกตดังกล่าวเพื่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาจึงได้ถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อทราบถึงกระบวนการทำงานภายในชุมชนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง ต่อวิถีการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และกระบวนการต่าง ๆ ที่หนุนเสริมให้ชุมชนนั้น ๆ พึ่งพาตนเองได้และเป็นชุมชนเข้มแข็ง เพื่อเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชน อื่นๆ นำไปใช้เป็นแบบอย่างการพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชนของตนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งภายในชุมชน รวมทั้งเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่น ๆ นำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของตนเองและชุมชนของตนต่อไป

1.3 แนวทางการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา

เพื่อหาคำประกอบเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งภายในชุมชน

ประชากรในการศึกษา

ศึกษาเฉพาะผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ปี 2559 – 2561 ได้แก่ เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย ชุมชนแห่งความสุข ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย และนวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า เพื่อหาคำประกอบเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในบริบทที่ให้ความสำคัญกับชุมชน การแก้ไขปัญหาภายในชุมชน บริบทที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน

ระยะเวลาในการศึกษา

กุมภาพันธ์ – เมษายน 2562

1.4 วิธีการศึกษา

เป็นการวิจัยคุณภาพ

การวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจากแต่ละชุมชนซึ่งมีบริบทที่แตกต่าง ทั้งทางกายภาพและภูมิภาคอันจะส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

สำรวจจากเอกสาร และผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ชุมชนต้นแบบด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
2. ทราบเงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งภายในชุมชนพึ่งพาตนเองของชุมชนต้นแบบ
3. ได้แนวทางในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของตนเองและชุมชนของตนต่อไป

1.6 นิยามศัพท์

การถอดบทเรียน หมายถึง ผลผลิตทางความคิดสร้างสรรค์ มีความแปลกใหม่ และสร้างผลกระทบต่อสังคมได้ในวงกว้าง อาจจะอยู่ในรูปแบบของระบบการจัดสรรทรัพยากร การสื่อสารวัฒนธรรม รูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสังคมคุณภาพ อันจะนำไปสู่ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ

นวัตกรรมประชาธิปไตย หมายถึง การมีสถาบันใหม่ๆ หรือการมีรูปแบบ วิธีการกระบวนการ ประสบการณ์ และค่านิยมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมให้มีการรวบรวมองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางการเมืองการปกครอง ประสบการณ์ในทางการเมือง และการบริหารจัดการของประเทศ โดยมีการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ นวัตกรรมประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพและสันติสุขยั่งยืน

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง รูปแบบของเครือญาติ สายสัมพันธ์ เครือข่าย องค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ วัฒนธรรม ประเพณีความคิดความเชื่อ ภูมิปัญญา ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความเชื่อ ทศนคติ ความเชื่อถือไว้วางใจกัน คุณค่าร่วมกัน ความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน คุณค่าทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจ

พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ 1) มีอิสระภาพ และพึ่งตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์ 2) เคารพสิทธิผู้อื่นไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันมองคนเป็นระนาบไม่ใช่แนวตั้ง 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย และ 6)

รับผิดชอบต่อสังคมตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบ และร่วมแก้ปัญหาสังคมโดยเริ่มที่ตนเอง

จิตสำนึกความเป็นพลเมือง หมายถึง จิตสำนึกที่ดี ที่เกิดจากภายในบุคคลที่แสดงออกผ่าน ความเชื่อ กระบวนการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ และคำนึงถึง ประโยชน์ส่วนร่วม เข้าใจและยอมรับความแตกต่างของบุคคลในสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม เคารพต่อหลักการประชาธิปไตย และมีรูปแบบการทำงาน แบบมีส่วนร่วม

ประชาธิปไตย หมายถึง ประชาธิปไตยที่เป็นวิถี เป็นการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วย ความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพของสมาชิกทุกคนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของ สังคม ร่วมรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ตลอดจนใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี

สถานักเรียน หมายถึง สถานักเรียนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สถานักเรียนโรงเรียน ศรีหนองกาวิทยา อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดขอนแก่น และสถานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ชุมชน หมายถึง หมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนบ้านล้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มชุมชนสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงการรวมตัวกันของคนภายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนผ่านการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของพลเมืองภายในชุมชนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มาเป็นกรอบในการศึกษา และวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งประกอบด้วย

- 2.1 แนวคิดการถอดบทเรียนด้วย CIPP
- 2.2 แนวคิดความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
- 2.3 แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน
- 2.4 แนวคิดการระดมทรัพยากร
- 2.5 แนวคิดหลักการขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมือง
- 2.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน หมายถึง เทคนิคการจัดการความรู้รูปแบบหนึ่งที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มที่เป็นระบบเพื่อสกัดความรู้ฝังลึกในตัวตนคนและองค์ความรู้ของท้องถิ่นออกมาเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสรุปและสังเคราะห์เป็นเอกสารชุดความรู้ คู่มือ ตำรา ฯลฯ ที่บุคคลอื่นสามารถเรียนรู้และนำไปปรับใช้ให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพยิ่งขึ้น

CIPP Model เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินงานนโยบายสาธารณะ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การใช้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประเมินผลนโยบายสาธารณะได้ ซึ่งอักษรย่อทั้ง 4 ตัว อธิบายได้ ดังนี้

การประเมินสถานะแวดล้อม (C : Context Evaluation) เป็นการศึกษาลักษณะทั่วไปของนโยบาย แผนงาน โครงการที่มีอยู่แล้ว และจากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับสภาพที่ควรจะเป็น

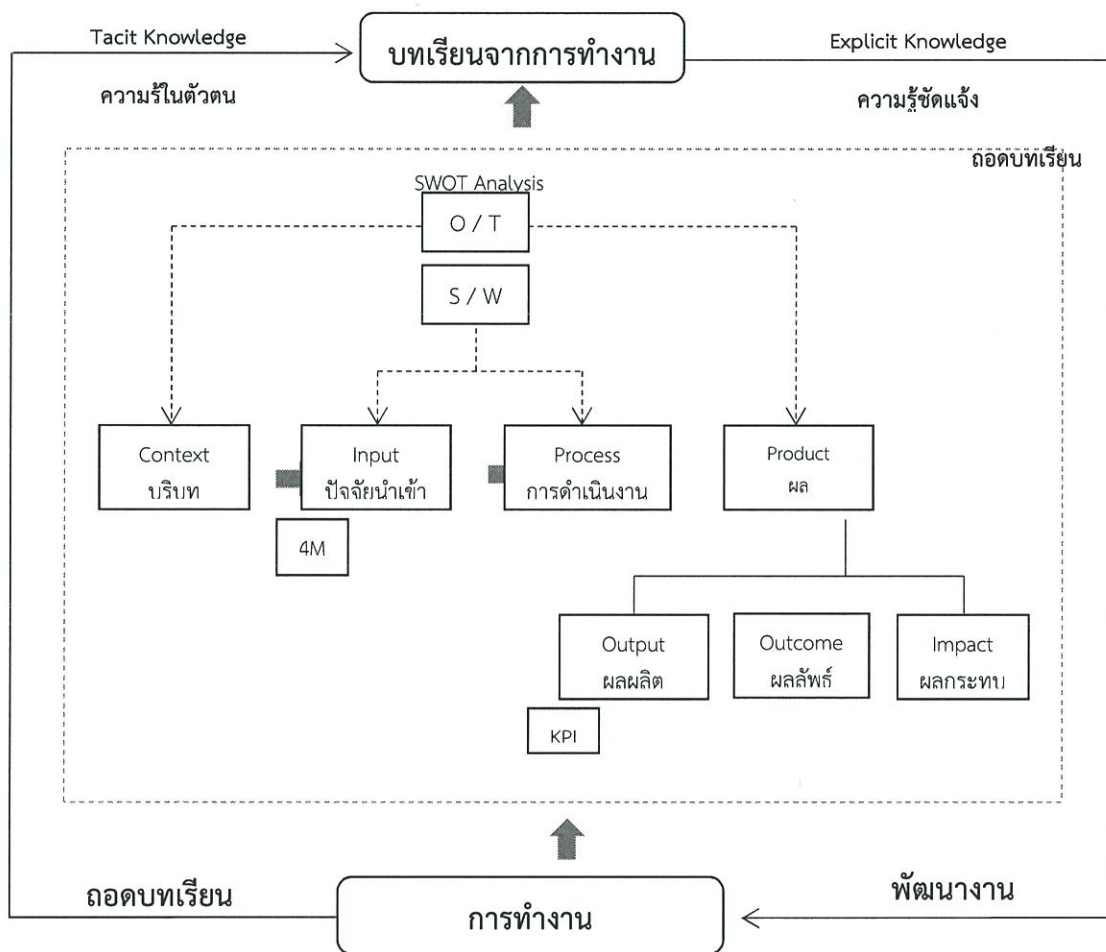
การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในนโยบาย แผนงาน โครงการนั้นๆว่าเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินติดตามและควบคุมการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน โครงการ โดยมุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ตลอดจนค้นหาข้อบกพร่องในการดำเนินงาน การประเมินกระบวนการจึงต้องประเมินเป็นระยะ และต้องอาศัยเครื่องมือที่หลากหลายในการประเมิน ถ้าการ

ดำเนินงานมีข้อบกพร่องจะได้ปรับแก้ไขและหาวิธีการที่เหมาะสมดำเนินการในช่วงเวลาที่เหลือต่อไปให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของนโยบายที่กำหนดไว้

การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน โครงการนั้น ๆ สิ้นสุดแล้ว

ดังนั้น การนำ CIPP Model เป็นเครื่องมือหลักในการถอดบทเรียน โดยมีกรอบแนวคิดการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนด้วย CIPP Model เริ่มต้นทบทวนจากผลที่เกิดขึ้นในโครงการ จำแนกเป็นผล 3 ระดับ คือ 1) ผลผลิต (Output) ที่วัดตามตัวชี้วัด KPI ของโครงการ 2) ผลลัพธ์ (Outcome) ที่บ่งบอกการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพทั้งในด้านระบบโครงสร้าง ศักยภาพ วิถีคิดของผู้เกี่ยวข้องของโครงการ ฯลฯ และ 3) ผลกระทบ (Impact) ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว หรือมีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นในระยะยาวทั้งผลกระทบที่คาดหวังและไม่คาดหวัง

เมื่อจำแนกผลที่เกิดขึ้นแล้ว จึงพิจารณาว่าผลที่เกิดขึ้นว่ามีเหตุมาจากการดำเนินงานหรือกระบวนการใดของโครงการ (Process) และพิจารณาต่อว่าปัจจัยนำเข้า (Input) ตามหลักการ 4M

หรือ คน (Man) เงิน (Money) สิ่งของ (Material) การจัดการ (Management) ส่งผลอย่างไรต่อการดำเนินงานของโครงการ

เมื่อวิเคราะห์ตามกรอบ CIPP Model แล้ว จึงนำ SWOT Analysis มาพิจารณา โดยพิจารณาจุดแข็ง (S) จุดอ่อน (W) ที่ปัจจัยนำเข้า และกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่อยู่ในการควบคุมของโครงการ และพิจารณา โอกาส (O) และความเสี่ยง (Threat) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อผลที่เกิดขึ้นของโครงการ

2.2 แนวคิดความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ความหมายของ “พลเมือง” ในปัจจุบันนี้ยังมีการเข้าใจความหมายของ “พลเมือง” แตกต่างกันไป โดยมักใช้คำว่า “พลเมือง” “ประชาชน” และ “ราษฎร” ควบคู่กันไป โดยเข้าใจว่า 3 คำนี้มีความหมายเหมือนกัน และสามารถใช้แทนกันได้ ทั้งที่แท้จริงแล้วทั้ง 3 คำนี้มีความหมายที่แตกต่างกัน

“พลเมือง” (Citizen) มีรากศัพท์มาจาก 2 คำ คือ “พละ” + “เมือง” โดย “พละ” หมายถึง พละกำลัง “เมือง” หมายถึง บ้านเมือง เมื่อนำ 2 คำนี้มารวมกันจึงทำให้คำว่า “พลเมือง” มีความหมายที่มากกว่าผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เพียงแค่รับคำสั่งจากรัฐและทำตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ผู้ที่เป็นกำลังพลของประเทศ รวมทั้งมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคม ชื่อสัตย์ เสียสละ มีเหตุผล มีประโยชน์ต่อส่วนรวมและเป็นส่วนช่วยให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญ โดยสรุป พลเมือง จึงหมายถึงคนที่เป็น “พละกำลังของบ้านเมือง” ไม่เป็นภาระให้กับคนอื่น แต่สามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือสังคมได้

ลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมี **คุณสมบัติพื้นฐาน** คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ชื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมและมี **คุณสมบัติเฉพาะ** คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันหน้ามาสนใจ พัฒนาวินิจฉัยในงานอาชีพ ด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคม

พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ

1. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้

ระบอบประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมี อิสรภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็น ไท คือเป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือ ภายใต้ “ระบอบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน

ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชนทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลัก

ความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนเป็นแนวระนาบ (Horizontal) เห็นคนเท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจนทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (Vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. ยอมรับความแตกต่าง

ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพและยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนาหรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยก “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน จะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้ และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรคหรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกันก็ตาม

4. เคารพสิทธิผู้อื่น

ในระบอบประชาธิปไตยทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนจึงมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิเสรีภาพที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิเสรีภาพของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด การใช้สิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขตคือใช้สิทธิเสรีภาพได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิด สิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม

ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดย รับผิดชอบต่อสังคม ด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้น หรือแย่ลง โดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจแล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคม และส่วนรวม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม

ประชาธิปไตยคือการปกครองโดยประชาชน โดยใช้กติกา หรือกฎหมายที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย หรือการปกครองโดยประชาชน และหลักนิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไป และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

สรุปได้ว่า พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง สมาชิกของกลุ่มชุมชนหรือสังคมที่มีอำนาจในการปกครองตัวเอง มีสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

รูปแบบประชาธิปไตย

1. ประชาธิปไตยโดยตรง Ndash ประชาชนมาประชุมกัน อภิปรายและลงคะแนนกันในเรื่องสำคัญ เช่น การประชุมเรื่องงบประมาณ กฎหมายในระดับท้องถิ่น หรือการลงประชามติในระดับประเทศ เช่น การจะรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่
2. ประชาธิปไตยโดยระบบผู้แทน เนื่องจากประเทศส่วนใหญ่มีประชาชนมาก มีความซับซ้อน ต้องแบ่งงานกันทำ จึงมักใช้วิธีเลือกผู้แทนขึ้นไปเป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายออกกฎหมาย
3. ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม การผสมผสานทั้ง 2 แบบแรก รวมทั้งการให้ประชาชนมีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น มีองค์กรอิสระที่รักษาผลประโยชน์ฝ่ายประชาชน มีสื่อมวลชนและองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการบริหารประเทศค่อนข้างมาก

ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม

ประชาธิปไตย คือ การปกครองโดยประชาชน โดยใช้กติกาหรือกฎหมายที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่องหลักประชาธิปไตยหรือการปกครองโดยประชาชน และหลักนิติรัฐหรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไป และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่น ๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรงสืบค้น

ปัทมา สุปกำปัง. (2558, น. 29) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในรายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะว่าหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง การปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น

สรุปได้ว่า ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของหน่วยงานภาครัฐเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เริ่มตั้งแต่กระบวนการที่ประชาชนเกิดจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนเองอยู่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมติดตามและประเมินผล ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม (อรทัย ก๊กผล, 2552, น. 17)

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการของระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2551, น. 27, 32) ได้แก่

ขั้นที่ 1 : มีส่วนร่วมในการวางแผน โดยรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นที่ 2 : มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยเข้าไปเกี่ยวข้องกับการทำงานในกิจกรรม และการตัดสินใจต่างๆ

ขั้นที่ 3 : การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรมหรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 : มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของโครงการ กิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อไป

2.3 แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน

ฐานแนวคิด “ชุมชน” ปัจจุบันเป็นการแสวงหาความสมดุลกับแนวคิด “ปัจเจกนิยม” ที่ถูกเน้นมากภายใต้ทุนนิยม ผู้คนต่างมุ่งแสวงหากอบโกย แข่งขันและไม่รับผิดชอบซึ่งกันและกัน อันนำมาสู่การเสื่อมโทรมทางศีลธรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติในภาวะดังกล่าวเกิดกระแสการกลับมาสนใจ “ชุมชน” ในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งยังคงมีระบบชุมชนเข้มแข็งอยู่เพื่อเป็นการถ่วงดุลกับภาวะ “ปัจเจกนิยม” ทำให้ชุมชนสู่ความหายนะของกระแสชุมชนจนละเลยสิทธิปัจเจกชนดังเช่น ในอดีต แต่เน้นถึง “ความเป็นชุมชน” อันหมายถึงกระบวนการก่อรูปความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่น หลากหลายในบริบทใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็เมือง ชุมชน ตามความสนใจตามสาขาอาชีพ (กฤษณา บุญชัย.2541: 13-14)

สำหรับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน นักพัฒนาทางวิชาการมีการเรียกกันว่า ระดับฐานรากหรือรากหญ้า โดยนักพัฒนาคิดว่าความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นทางออกจากวิกฤตของประเทศชาติในปัจจุบันได้ ถ้าเปรียบเทียบการพัฒนาเป็นเสมือนการทำสงคราม และวิกฤตการณ์เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นศัตรูคือวิกฤตของประเทศ (ชำนาญ วัฒนศิริ 2543: 24-29)

ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนไว้แตกต่างกัน ดังนี้ ปิยศักดิ์ สุคันธพงษ์ และวิจิตรา ชูสกุล(2553: 21) ได้ให้ความหมายคำว่าชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ระดับหนึ่ง ด้วยการมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา

และเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาเอื้อเพื่อกันและกัน โดยแต่ละชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลาย และจัดการปัญหาได้ด้วยตนเอง ภายใต้ความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

ชาติชาย ฌ เชียงใหม่ (2542 : 9) กล่าวถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” หมายความว่าชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

ประเวศ วะสี (2541 : 46) ได้ให้ความหมายของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิดร่วมทำ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมือง และสุขภาพ (อ้างอิงจาก อมรรรัตน์ มัททวิวงศ์ : 2553: 22)

กล่าวโดยสรุป ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมารวมกลุ่มกัน เป็นองค์กรชุมชนร่วมกันบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีการเรียนรู้ การจัดการและแก้ปัญหา ร่วมกัน ด้วยความเอื้ออาทรต่อกันและต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรัก และความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้กระบวนการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจัดกระจายกันก็ได้แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จน กลายเป็นองค์กรและมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้น ทำให้เกิดโครงสร้างแนวใหม่ที่มี สัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วย สมานฉันท์แล้วกันจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังนี้ (ประเวศ วะสี: 2550)

1. จิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนมีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นข้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้ารับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างที่หลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

2. มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีชีวิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิด ความปิติความสุขอย่างล้นเหลือและเกิดพลังอย่างมหาศาล เป็นพลังเยียวยาที่ทำให้คนในชุมชน มีความสุข จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง จากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วยเพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจ แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

3. เป็นชุมชนเรียนรู้ คือสมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและมีความรู้ เกี่ยวกับชุมชนที่มีผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้ และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้สึกที่เกิดจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล

ความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จัดร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

4. มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลัง เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

5. มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

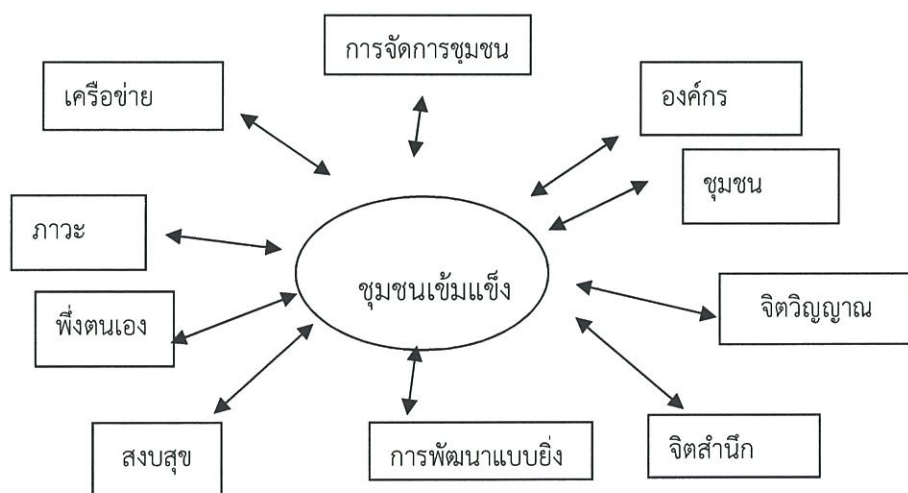
6. มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

7. มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือ ผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่าง ๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

8. เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ กัน อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

9. เป็นชุมชนสงบสุข คือ ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อตนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของชุมชน

10. เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปโดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ ดังภาพประกอบ

แผนภาพที่ 2 ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง : (ประเวศ วะสี, 2550)

สรุทธิ ปัดโธสง (2542 : 2 - 3) ได้ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนไว้ในเชิงอุดมการณ์ และเป็นการให้ความหมายที่ชี้ให้เห็นถึงมิติต่างๆ เชิงคุณสมบัติ จำนวน 8 มิติของความเข้มแข็งของชุมชน ได้ดังนี้

1. สามารถพึ่งตนเองได้ คือสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง และนอกเหนือจากนี้ยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยน ไปตามสภาแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ด้วย เป็นชุมชนที่สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง

2. เป็นชุมชนที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ และปรับตัวจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

3. ชุมชนที่เข้มแข็งนั้นต้องสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นลักษณะที่ชุมชนสามารถดำเนินหรือจัดการตนเองได้ ไม่ต้องรอหรืออาศัยนอกชุมชน สามารถคิด สามารถวางแผนหรือกำหนดการดำเนินการหรือจัดการชีวิตของชุมชนโดยคนในชุมชนและเพื่อชุมชนได้ การจัดการตนเองได้นี้เป็นศักยภาพของชุมชน ไม่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากที่อื่น ไม่ว่าจะจากภาครัฐหรือจากภาคเอกชนอื่น ๆ ได้

4. เป็นชุมชนที่อยู่ในระดับพออยู่พอกินอย่างพอเพียง อันเป็นชุมชนที่สามารถผลิตเองได้ มีเทคโนโลยีเป็นของตนเอง และสามารถใช้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมกับการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ หากเหลือก็นำเอาไปขาย ต้องไม่เป็นหนี้ และไม่มีการผ่อนดอกเบีย

5. มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นทุนของชีวิตในชุมชนที่มีกระบวนการผลิตขึ้นมา เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับการอยู่รอดและดำรงอยู่ของชุมชนอย่างมีคุณธรรม ซึ่งจะมีสถาบันทางสังคมเป็นผู้ผลิตซ้ำหรือดำเนินการตามหน้าที่ คือวัดและโรงเรียน และครอบครัวในชุมชน

6. มีอำนาจเพียงพอที่จะปะทะกับคนอื่น หรือนอกชุมชน ไม่มีการเสียเปรียบ นั่นคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับชุมชนอื่น และกับรัฐนั้น และชุมชนต้องมีอำนาจในการต่อรอง และต่อต้านหรือคัดค้านอิทธิพล อำนาจนอกชุมชน ทั้งเพื่อสามารถรักษาผลประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันของชุมชน

7. ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน อย่างมีจิตสำนึกร่วมกันไม่แตกแยกเป็นการมีส่วนร่วมที่ยืนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมอันเป็นรากแก้วที่หยั่งรากลึก หรือเป็นสายโลหิตหล่อเลี้ยงชุมชน และเป็นสายใยที่ยึดโยงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และการมีส่วนร่วมนั้นนอกจากการร่วมโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่อยู่ได้ และการมีส่วนร่วมนั้นนอกจากการร่วมโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของวัฒนธรรม ความเป็นเครือญาติ อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบแล้วยังต้องอาศัยผู้นำที่เข้มแข็ง มีศีลธรรม และมีความสามารถพิเศษและนั่นแล้วคนในชุมชนจะรู้สึกเปล่าเปลี่ยว

8. มีทรัพยากรทั้งธรรมชาติและคน สามารถจัดการกับทรัพยากรได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ นี่คือนี้อำนาจ มีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ได้และต้องมีกระบวนการจัดการอย่างมีทักษะซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดสะสมกันมาเป็นเวลายาวนานในเชิงของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำอะไรได้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวแก้ไขปัญหาได้อย่างต่อเนื่องเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา โดยชุมชนจะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกัน มีการปรึกษาหารือกัน มีการประชุมร่วมกัน มีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการพัฒนาตนเองมีการร่วมกันคิดแก้ปัญหาหรือกำหนดความต้องการ มีการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติถึงภารกิจที่ได้ร่วมกันคิดนั้นให้เกิดความสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความรัก ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ไม่มีความขัดแย้งกันในกลุ่มและชุมชน รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ทางสังคม ทั้งภายในสังคมของตนและสังคมภายนอก รวมทั้งมีความสามารถในการเลือก

รับ ปรับ ใช้ สิ่งใหม่ ๆ เข้ามาสู่ชุมชนได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนชุมชนได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนชุมชนยังสามารถรักษาเอกลักษณ์อันดีของตนไว้

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งดังกล่าว จึงได้มีการศึกษาถึงเรื่ององค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชน กลุ่มหรือเครือข่ายองค์กรรวมถึงหน่วยงานที่มีส่วนกับงานพัฒนาสังคม ได้นำเป็นตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

ในการสังเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่น ๆ (2543) และธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งดังนี้

1. การมีบุคคลหลากหลาย มีเป้าหมายร่วมกัน มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน รักท้องถิ่น
2. มีอิสระในการร่วมคิด ตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
3. มีการระดมใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
4. มีการเรียนรู้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
5. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
6. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
7. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดตลอดไป
8. มีอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมในชุมชนหรือเกิดจากรากฐานทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนเดิมของชุมชน
9. การเกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

การบริหารจัดการที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ดังนี้

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2544 : 117 - 118) กล่าวว่า การที่กลุ่มองค์กรชุมชนจะพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก ๆ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยด้านผู้นำกลุ่ม องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับว่าผู้นำมีคุณสมบัติดังนี้

- 1.1 มีความตั้งใจในการทำงาน
- 1.2 กระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องเงินของกลุ่ม ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน
- 1.3 เต็มใจยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเอง
- 1.4 ต้องมีการเอาวิชาการมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน
- 1.5 เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานกับชาวบ้าน
- 1.6 เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชาวบ้าน
- 1.7 เป็นกันเองกับชาวบ้าน

- 1.8 มีโอกาสได้ปรับทุกข์สุขกับชาวบ้าน
 - 1.9 รู้จักแหล่งต่างๆ ที่ขอความช่วยเหลือได้
 - 1.10 การเป็นปากเป็นเสียงแทนชาวบ้าน
 - 1.11 มีความรับผิดชอบ
 - 1.12 มีความกล้าในการตัดสินใจ
 - 1.13 ผู้นำต้องมีความซื่อสัตย์
2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการการเงินของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเรื่องสำคัญต่อความอยู่รอด ความแข็งของกลุ่ม องค์กรชุมชน คือ
- 2.1 การระดมเงินทุนภายในชุมชนให้เป็นไปอย่างราบรื่น เช่น การระดมเงินฝากในกลุ่มออมทรัพย์
 - 2.2 หัวหน้ากลุ่มต้องเก่งทางด้านการเงิน มีความซื่อสัตย์และเสียสละ
3. ปัจจัยด้านสมาชิก คือ การเรียนรู้ของสมาชิก ในด้านการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มจะเข้มแข็งได้ต่อเมื่อมีการให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างระดับการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม/องค์กรชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้รู้สึกว่าเขากลุ่มแล้วได้รับความรู้ในด้านต่างๆ มากขึ้น

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน มีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ซิมเมอร์แมน และแรพพอร์ต (Zimmerman; & Rappaport. 1988) กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคลเป็นเรื่องของการพัฒนาศักยภาพ ตนเองให้มีความเข้มแข็งพอที่จะควบคุมตนเองเพิ่มขึ้น จากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนเองประพฤติปฏิบัติจนมีความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน เกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน มีความร่วมมือร่วมใจ สร้างประโยชน์ และควบคุมสมาชิกในชุมชนที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาค การกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อชุมชน ขณะที่การพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและมีความเข้มแข็งพร้อมไปกับการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและมีการรวมกลุ่มกันค้นคว้าหาความรู้ทำเรื่องดี ๆ จนสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเกิดโครงสร้างใหม่ในสังคม ซึ่งเป็นโครงสร้างทางราบที่ไม่ใช่โครงสร้างอำนาจแต่เป็นสัมพันธ์ภาพด้วยใจ ด้วยการเรียนรู้ ด้วยความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมที่มีโครงสร้างทางราบนี้ เรียกว่า Civil Society หรือสังคมแห่งความเป็นพลเมืองหรือประชาสังคม หรือมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสาระสังคมใดเป็นสังคมแห่งความเป็นพลเมือง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี (ประเวศ วะสี. 2551)

แนวคิดการของนักจิตวิทยาชุมชนได้เสนอแนวคิดเครือข่ายเชิงเหตุผลของการเสริมพลังเชิงจิตวิทยาของ ซิมเมอร์แมน (Zimmerman, 1988) ประกอบด้วย 3 ประการ คือ

1. สมรรถนะภายในบุคคล (Intrapersonal Competence) หมายถึง การรับรู้ที่จะสามารถควบคุมสถานการณ์บางอย่างได้ด้วยตนเอง (Perceived Control) การรับรู้ สามารถของตน (Self-Efficacy) และการมีแรงจูงใจที่จะควบคุม (Motivation to control)

2. สมรรถนะด้านปฏิสัมพันธ์ (Interactional Competence) หมายถึงความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในชุมชน รวมถึงความเข้าใจเงื่อนไข หรือประเด็นทางสังคมการเมือง (Sociopolitical) ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลสามารถเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม
3. สมรรถนะด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึงการกระทำที่จะนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนา (Outcomes) ได้แก่ การมีพฤติกรรมมีส่วนร่วมในชุมชน (Community Involvement) พฤติกรรมการขบคิดเพื่อแก้ไขปัญหา (Coping Behaviors) เช่น พฤติกรรมปรับตัวหรือการจัดการกับความเครียดหรือแรงกดดันจากสิ่งต่าง ๆ

2.4 แนวคิดการระดมทรัพยากร

นักทฤษฎีการระดมทรัพยากรได้ให้ความหมายของขบวนการทางสังคมว่า คือ ชุดความเห็นหรือความเชื่อของกลุ่มผู้คนที่นำเสนอเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการเปลี่ยนแปลงมิติบางอย่างของโครงสร้างทางสังคม และ/หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งการกระจายผลประโยชน์ของสังคม และเป็นการนิยามขบวนการทางสังคมที่คล้ายคลึงกับกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันตรงที่พิจารณาว่า หน้าที่สำคัญของกลุ่ม คือ การรวบรวมผลประโยชน์ และการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือต่อรอง ปกป้องผลประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมองขบวนการทางสังคมในฐานะตัวกระทำทางสังคมที่มุ่งเปลี่ยนสัมพันธ์ทางอำนาจเดิมที่ล้าสมัยอยู่ในสถาบันทางสังคม (anti-establishment) ด้วยเช่นกัน โดยความแตกต่างระหว่าง ทฤษฎีการระดมทรัพยากรและกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันคือ ทฤษฎีการระดมทรัพยากรทางสังคม มองขบวนการทางสังคมว่ามีพื้นที่อยู่ตรงชายขอบหรือนอกกระบวนการเมืองปกติ ในขณะที่กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันกระทำอยู่ภายใต้การเมืองปกติ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

ฐานคิดของทฤษฎีการระดมทรัพยากรเกิดจากการตั้งคำถามว่า เหตุใดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านจึงเกิดขึ้นบางพื้นที่ และการรวมกลุ่มของผู้คนยังเกิดขึ้นในช่วงบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองในบางลักษณะ เท่านั้น โดยปัจจัยสำคัญของทฤษฎีการระดมทรัพยากร คือ การอธิบายการเกิด และการพัฒนาขบวนการทางสังคมไปสู่ความเข้มแข็ง ตลอดจนความสำเร็จของขบวนการทางสังคมด้วย “เงื่อนไขที่เพียงพอ (sufficiency condition)” นั่นคือ โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ดังนี้ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

1. องค์การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Organization-SMO) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญประการแรก เพื่อทำหน้าที่ให้บรรลุจุดหมายของขบวนการ โดยมี บทบาทและหน้าที่สำคัญในการระดมคนและทรัพยากร การจัดสรรทรัพยากรให้กับกิจกรรมการเคลื่อนไหวของขบวนการ ทำการแข่งขันกับองค์กรอื่นๆ เพื่อแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในการปรับเป้าหมายและยุทธวิธีให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อการดำรงอยู่ต่อไปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

2. การระดมทรัพยากร เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยผู้ที่เป็นเจ้าของ และครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์การเคลื่อนไหวทางสังคม คือ ปัจเจกบุคคล และ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายมิติ ได้แก่ สมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน (adherent) สมาชิกผู้สนับสนุน (constitute) สาธารณชนผู้เฝ้ามอง (bystander public)

ฝ่ายตรงกันข้าม (opponent) ทั้งนี้ การแบ่งประเภทผู้ถือครองทรัพยากรสำหรับองค์การเคลื่อนไหวทางสังคมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ก็เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการระดมทรัพยากรขององค์การเคลื่อนไหวทางสังคม เนื่องจากความเกี่ยวข้องของผู้ถือครองทรัพยากรประเภทต่าง ๆ กับ องค์การเคลื่อนไหวทางสังคม คือ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ขบวนการทางสังคมสามารถพัฒนาเติบโตหรือในทางตรงข้าม นำไปสู่การถดถอยและความล้มเหลวได้

3. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว วิธีหลักในการเคลื่อนไหวเพื่อบรรลุจุดหมาย เป้าประสงค์ ผลประโยชน์หรือความต้องการของขบวนการทางสังคม คือ การใช้การกระทำรวมหมู่ (collective action) ด้วยยุทธวิธีขัดขวางระบบปกติ อันได้แก่ การกระทำการระดมมวลชนและผู้สนับสนุน (mass mobilization) การสร้างอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ของผู้คนในขบวนการหรือการสร้างเหตุการณ์การชุมนุมประท้วง ฯลฯ ซึ่งการสร้างอำนาจและอิทธิพลผ่านวิธีการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นนอกพื้นที่และช่องทางระบบการเมืองปกติ และมีลักษณะการเคลื่อนไหวที่ขัดแย้งกับโครงสร้างสถาบันที่ทรงรากปักฐานในสังคม ดังนั้น ฐานทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวจึงอยู่ที่การระดมคน เพราะขบวนการทางสังคมไม่สามารถเข้าถึง ครอบครอง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรในระบบ การเมืองปกติ

ทฤษฎีการระดมทรัพยากร มีองค์ประกอบหลักที่ใช้ในการอธิบายการกระทำรวมหมู่จากการคำนวณผลได้ผลเสียของการมีส่วนร่วมของปัจเจกชนเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ และปัจเจกชนมีความสามารถที่จะพิจารณาว่าควรจะใช้ยุทธวิธีใดในการรวมหมู่ท่ามกลางโอกาสทางการเมืองที่ดำรงอยู่ โดยมีผู้ประกอบการของขบวนการเคลื่อนไหว เป็นผู้ที่แปรเปลี่ยนความเดือดร้อนที่มีอยู่ร่วมกันในสังคม ให้ประสานเป็นจุดประสงค์เดียวกันของขบวนการ มีความรู้ เงิน แรงงาน ความเป็นปึกแผ่น (solidarity) และความชอบธรรม (legitimacy) เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้ขบวนการสามารถที่จะสร้างองค์กรและความมีประสิทธิภาพในการต่อสู้เพื่อบรรลุเป้าหมายได้

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดนี้จึงให้ความสนใจวิเคราะห์ห้องปฏิบัติการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง โดยมองกระบวนการก่อตัว (political process) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว (political strategy) โดยมองว่าเกิดขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญ โดยเน้นอธิบายเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันและเกิดการเคลื่อนไหวภาคพลเมืองดังกล่าว

2.5 แนวคิดหลักการขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมือง

แมทธีวส์ มองว่าการขับเคลื่อนของการเมืองภาคพลเมืองนั้นจะเกิดขึ้นได้ สิ่งสำคัญพลเมืองจะต้องตระหนักถึงศักยภาพของตนเองก่อน ต้องเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเองได้ โดยไม่ต้องรอให้ผู้อื่นมาช่วย หากตระหนักถึงจุดนี้จะทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยหลักการทั้ง 6 ประการ ดังนี้

1. หลักความสามารถ หมายถึง พลเมืองผู้ที่ตระหนักถึงความสามารถและศักยภาพของตนเอง ต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเอง มีความพร้อมในการลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ด้วยความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของปัญหา และมีความรับผิดชอบ พร้อมทั้งจะปรับปรุงศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ

2. หลักแห่งอำนาจ หมายถึง การที่พลเมืองเข้าใจในอำนาจรูปแบบต่าง ๆ และเข้าใจว่าอำนาจทางการเมืองมีหลายประเภท โดยเข้าใจว่าประชาชนสามารถสร้างอำนาจขึ้นเองได้

3. หลักความสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการแก้ไข ปัญหา ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อต้องมีปฏิสัมพันธ์กับภาคราชการและภาคธุรกิจ

4. หลักเจตจำนงทางการเมืองและผลประโยชน์ เป็นทุนทางการเมืองที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็น หลักที่มีความสำคัญมากที่จะส่งผลต่อการลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ของพลเมือง

5. หลักการลงมือปฏิบัติ เป็นหลักที่สำคัญมากอีกประการหนึ่ง เนื่องจากถ้าปราศจากการ ลงมือปฏิบัติแล้วย่อมไม่เกิดผลใด ๆ เป็นกระบวนการที่พลเมืองเรียนรู้ที่จะประสานงานร่วมมือและ สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน

6. หลักการตอบสนองด้วยตนเอง เป็นหลักการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยไม่อาจรอให้ผู้อื่นลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ แต่ตนเองมีความมั่นใจ ตั้งใจ ที่จะลงมือแก้ไข ปัญหาและลงมือปฏิบัติจากสิ่งที่ตนทำได้ก่อน แนวคิดนี้จึงสอดคล้องอย่างยิ่งกับชุมชนเข้มแข็งในฐานะ ที่ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

2.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

พนัส พฤกษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชุณหภูมิกตา (อ้างในพนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ, 2546) ได้ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน้า อยู่ใน 12 ตำบลของจังหวัดราชบุรี โดยจัดให้มีการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแกนนำชุมชน 12 ตำบล เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนน้าอยู่และพึ่งตนเอง ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกชุมชนสามารถ เรียนรู้ร่วมกัน รู้จักชุมชนตนเองมากขึ้น สามารถวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง มองอนาคตชุมชน การเรียนรู้ปัญหาและทุนทางสังคมของชุมชน มีการจัดตั้งสภาชุมชนและคณะกรรมการบริหารซึ่งเป็น เสมือนสัญญาประชาคมสามารถร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไข ร่วมกันตัดสินใจเกิดเป็น แผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนน้าอยู่ ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการและร่วมกันทำนวัตกรรมเพื่อการพึ่งพา ตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ผลการวิจัยนี้พบว่าการ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชน สามารถนำศักยภาพ ของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อ การพึ่งตนเองได้

ศุภวัฒน์ ปภัสสรากาญจน์ (วารสารการบริหารท้องถิ่น ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2558 หน้า 28-29) วิจัยความเข้มแข็งและศักยภาพขององค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้เสนอผลการประเมินศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในจังหวัด สุพรรณบุรี จำนวน 2 ประเภท ประเภทละ 2 องค์กรชุมชน อันได้แก่ องค์กรชุมชนที่มีการดำเนินงานในลักษณะ ประกอบการเชิงวิสาหกิจและองค์กรชุมชนที่มีการดำเนินงานในลักษณะเชิงสังคม และวัฒนธรรม ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ทั้ง 2 ประเภท เห็นได้จากการที่องค์กรชุมชนทั้ง 2 ประเภทได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนอย่างสูง อันเนื่องมาจากความสามารถในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยใช้ต้นทุน ทางสังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน งานวิจัยนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ให้รัฐ ให้ความสำคัญองค์กรชุมชนและปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาประเทศโดยให้ ความสำคัญกับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นและใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในฐานะจักรกลของการพัฒนาประเทศ จากระดับล่างไปสู่ระดับบนให้มากยิ่งขึ้น

สมบูรณ์ ธรรมลังกา (วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2556 หน้า 58-66) ได้ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่าในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือข่าย มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจาก บรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย อาทิเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

วุฒิชัย สายบุญจวง (วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2561 หน้า 119-129) ได้ศึกษาชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชนกรณีศึกษา บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่าความหมายของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดี มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีสิทธิเหนือชุมชนไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภายนอก และการมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชนสามารถร่วมมือ ร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ในยามจำเป็น ลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ของตนเองและประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน 2) มีการร่วมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง และมีการเรียนรู้ร่วมกันนำมาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนา และวัฒนธรรม การสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน 2) การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน 3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มาสร้างประโยชน์และการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม และปรับวิถีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน

สาวณี รอดสิน (2554 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการก่อเกิดชุมชนเข้มแข็ง 2) ศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนเข้มแข็ง และ 3) ศึกษาการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี เกิดจากการเข้ามาทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประกอบกับการศึกษาดูงาน การจัดการความรู้ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยรับการสนับสนุนงบประมาณจากงานวิจัยและงบประมาณชุมชน ส่วนการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านปางจำปีส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีการตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านปางจำปีมีความตระหนักถึงการดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านปางจำปีเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางของชุมชนร่วมกัน และแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งชุมชนบ้านปางจำปี ยังพบปัญหาการถ่ายทอด ความสำนึกรักษ์ชุมชนอยู่ เนื่องจากการกระจายไปรับการศึกษาของเยาวชนในชุมชน แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งปัญหานี้ ยังคงดำเนินการในวิถีทางใหม่อยู่เสมอ เพื่อดึงเยาวชนกลับมาดำรงชุมชนต่อไป อันจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

นางสาวดารุณี ทิพยกุลไพโรจน์ รศ.ดร.วรรณิ แกมเกต (OJED, Vol.10, No.4, 2015, pp.209-223) ได้ศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย พบว่าตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ 11 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ด้านความรู้ในการเป็นพลเมือง ประกอบด้วย 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความรู้ในหลักการของ ระบอบประชาธิปไตย 2) ด้านทักษะพลเมือง ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของสังคม การคิด อย่างมีวิจารณญาณ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการแก้ปัญหาของสังคม 3) ด้านเจตคติต่อความเป็นพลเมืองประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความภาคภูมิใจในสังคม และจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านพฤติกรรมของการเป็นพลเมือง ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสังคม การใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม 2) โมเดลตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค-สแควร์ = 45.97, df = 32, p = 0.06, GFI = 0.99, AGFI = 0.99 และ RMSEA = 0.02

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้ศึกษากรณีตัวอย่างผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลเป็นต้นแบบด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้มแข็งภายในชุมชน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะใช้กระบวนการศึกษาตามวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของคนในชุมชน โดยให้สอดคล้องกับความเข้มแข็งของชุมชนที่เน้น “การพึ่งพาตนเอง” เป็นหลักในข้างต้น โดยสรุปดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยเพื่อถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยใช้กรณีศึกษาผลงานที่ได้รับรางวัลผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรระดับดีเด่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 – 2561 จำนวนทั้งสิ้น 5 รางวัล ซึ่งได้แก่

1) ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” โรงเรียนศรีหนองขาว อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ปี 2559 โดยผลงานเกิดจากการเกิดปัญหาของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้นำท้องถิ่น ขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยยังไม่เห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการมีส่วนร่วม การพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ประกอบกับปัญหาด้านยาเสพติดในบางพื้นที่ ทั้ง โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายในท้องถิ่น ดังนั้น โรงเรียนจึงมีแนวคิดในการจัดโครงการ และกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเลือกรูปแบบ “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” เพื่อสร้างแรงจูงใจเยาวชน และชุมชนให้มีความสนใจในด้านการเมืองการปกครอง ขยายผลไปสู่การส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก และเยาวชนในการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยของคนในสังคม โดยเริ่มจากโรงเรียน ไปสู่ครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างโรงเรียน และชุมชน ทำให้ทุกฝ่ายในสังคมร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นของตน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2) ผลงาน “ชุมชนแห่งความสุข” ชมรมต้นกล้าเพชรบุรี สภานักเรียนโรงเรียนพรหมานุสรณ์ อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ประเภทนักเรียน นักศึกษา ปี 2560 โดยได้สร้างชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (Happiness Society) ขึ้นเพื่อเป็นชุดปฏิบัติการทางสังคม ภายในชุมชนบ้านลิ้นช้าง อำเภอนองสองห้อง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มชาติกระเหรี่ยง มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดลิ้นช้างเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และมีโรงเรียนบ้านลิ้นช้างเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากพืชเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ พริกกระเหรี่ยงเป็นผลผลิตที่สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ภายหลังจากที่ความเจริญเข้ามาในชุมชน ค่านิยมแบบใหม่ จึงเกิดขึ้นแทนที่

ทำให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นถูกละเลย ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ประชาชนไม่พึ่งพาตนเอง คาดหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐ ความเข้มแข็งของชุมชนยิ่งน้อยลงตามไปด้วย จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ เล็งเห็นว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในหมู่บ้านให้กลายเป็นพลเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

3) ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” กลุ่มชุมชนชาวสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ประเภทชุมชน องค์การ ปี 2560 โดยบูรณาการจัดสรรน้ำลุ่มแม่น้ำยม โดยร่วมกับหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในลักษณะภาคีเครือข่าย เพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาหาร่วมกัน ประกอบด้วย กรมชลประทาน กองทัพอากาศที่ 3 กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช จังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ราษฎรในพื้นที่ และสถาบันการศึกษาโดยมหาวิทยาลัยนเรศวร ส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่และรัฐบาล ในกรณีของเขื่อนแก่งเสือเต้นที่เป็นปัญหาในพื้นที่มายาวนานยุติลง นำไปสู่ยุคใหม่ของการร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำตามแนวทาง “สะเอียบโมเดล” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการน้ำโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการน้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และรัฐบาลในการสร้างการมีส่วนร่วมและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติพร้อมให้การสนับสนุนและขยายผลการจัดการน้ำโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและยั่งยืนในพื้นที่อื่นด้วย

4) ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอลือเสาะ จังหวัดพะเยา ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ประเภทนักเรียน นักศึกษา ปี 2561 และเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชน โดยการส่งเสริมให้เยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี โดยเริ่มต้นที่ตนเอง โดยการสร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชนที่มีจิตอาสา เพื่อเป็นแบบอย่างในการคิดดี พูดดี ทำดี พร้อมทั้งปลูกฝังและพัฒนาให้มีนักเรียนแกนนำที่เป็นต้นกล้าความดี เพื่อสร้างเครือข่ายให้เยาวชนทำดี มีจิตอาสาพัฒนาสังคมโดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย

5) ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า” ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอมือ จังหวัดนครพนม ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ประเภทชุมชน องค์การ ปี 2561 เล็งเห็นถึงความขัดแย้งภายในชุมชนเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาให้ความรู้ แต่ให้ความหมายของประชาธิปไตยที่ไกลตัว จึงได้เกิดอาสาสมัครแกนนำประชาธิปไตยในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง สร้างองค์ความรู้กระบวนการด้านประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนรากหญ้า แนวคิดแบบบ้าน ๆ แยกการเลือกตั้งออกจากประชาธิปไตยชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นภาพชัดเจนว่าการเลือกตั้งคือหน้าที่ และเปิดมิติใหม่ของความเข้าใจประชาธิปไตยแบบรากหญ้า

3.2 วิธีที่ใช้ในการศึกษา

วิธีที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จากการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิของผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลระดับดีเด่น จากการสำรวจเอกสารผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตย และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) โดยการใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) นั้น ผู้ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัย (Factor

Analysis) ที่สนับสนุนและบริบทที่ส่งเสริมการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อจัดปัญหาด้วยตนเองของคนในชุมชนอันจะส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนของผลงานดังกล่าว

3.3 การรวบรวมข้อมูล

สำหรับกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผลงานที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นต่าง ๆ ทั้ง ปัญหาที่เกิดขึ้น การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และการประเมินผลการดำเนินการของกิจกรรมอีกด้วย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษามีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้ศึกษาจะดำเนินการวิเคราะห์หลักเกณฑ์การตัดสินผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพที่ส่งเข้าร่วมประกวด คุณสมบัติคณะกรรมการฯ พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้จากผลงานนวัตกรรมของแต่ละผลงานจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาเปรียบเทียบเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเดียวกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะไม่ใช้ข้อมูลตัวเลข แต่จะเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาที่มี “รายละเอียด” และ “ลึก” และมีการอ้างอิงโดยตรงเกี่ยวกับที่มาของข้อมูลไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าหรือข้อมูลทางเอกสาร

ดังนั้น ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามข้อเท็จจริง ทั้งในเชิงเหตุและผล ซึ่งการวิเคราะห์จะออกมาให้ลักษณะของการพรรณานำไปสู่คำตอบในการศึกษาและค้นหาแนวทางในการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งภายในชุมชน รวมทั้งเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่น ๆ นำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของตนเองและชุมชนของตนต่อไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ปี 2559 – 2561 จำนวน 5 รางวัล ทั้งนี้ผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) ประเภทนักเรียน นักศึกษา มีจำนวน 3 ผลงาน ได้แก่
 - ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”
โรงเรียนศรีหนองกาว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น
 - ผลงาน “ชุมชนแห่งความสุข” ชมรมต้นกล้าเพชรบุรี
สภานักเรียนโรงเรียนพรหมานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
 - ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”
สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
- 2) ประเภทชุมชน องค์กร มีจำนวน 2 ผลงาน ได้แก่
 - ผลงาน “ประชาเข้าใจ ดำเนินงานเก่งเสียเด่น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน”
กลุ่มชุมชนชาวสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่
 - ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า”
ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทสถานศึกษา ชุมชน

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี

4.1 การถอดบทเรียนหลักเกณฑ์การตัดสินผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพที่ส่งเข้าร่วมประกวด และคุณสมบัติคณะกรรมการฯ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โดยสำนักประชาสัมพันธ์ ได้ดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมของสถานการณ์ปัจจุบัน และของประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งในส่วนของแนวนโยบายรัฐบาล กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม แผนและขั้นตอนปฏิรูประบบส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็น 1 ใน 5 เรื่องสำคัญ มุ่งขับเคลื่อนการปฏิรูปโดยใช้พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นฐาน เน้นการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำตามแนวทางประชารัฐ พร้อมทั้งกำหนดแผนปฏิรูปเชิงระบบ 4 เสาหลัก คือ 1) การส่งเสริมสิทธิ บทบาทหน้าที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การร่วมจัดการทรัพยากรและทุนชุมชน 3) การส่งเสริมสัมมาชีพชุมชนหรือเศรษฐกิจฐานราก และ 4) การส่งเสริมสวัสดิการชุมชน ทั้งนี้ เป้าหมายของการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง คือ การเสริมหนุนให้ชุมชนท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานรัฐ เอกชน และทุกภาคส่วนในชุมชนตามแนวประชารัฐ ให้สามารถ

บริหารจัดการและพึ่งพาตนเองได้อย่างมีคุณภาพ ลดการพึ่งพิงจากภาครัฐ ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดี มีความมั่นคงยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตดี และมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยกระทบต่าง ๆ โดยต้องเสริมสร้างความตระหนักในสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของตนเองต่อชุมชน และต่อกิจการสาธารณะ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยกลไกรัฐจะต้องช่วยจัดปัญหาอุปสรรค ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ประชาชนมีความสามารถในการดูแลตนเอง และสามารถพัฒนาอำนาจของภาครัฐเพื่อสิทธิของตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบท

ดังนั้น การประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพจะนำหลักการดำเนินงานโดยอาศัยกลไกความร่วมมือเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และแก้ไขปัญหาในทุกกระดับ ซึ่งครอบคลุมความร่วมมือประสานการทำงานทุกภาคส่วน ซึ่งได้แก่ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชนและประชาชน เพื่อสนับสนุนการทำงานของภาคส่วนต่างๆ โดยยึดหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่บุคคลสามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม อีกทั้งดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมประชาธิปไตย โดยยึดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

ลักษณะของผลงานที่ส่งเข้าประกวด

- 1) เป็นวิถีชีวิต กิจกรรม สิ่งประดิษฐ์ สื่อ ค่านิยม ประเพณี ศิลปะ หรือการสร้างสรรค์ผลงานที่ส่งเสริมสังคมและประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ เช่น การบริหารจัดการในด้านการปกครองและการบริหาร ชุมชน หมู่บ้าน หรือองค์กร ด้านทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน และธรรมาภิบาล เป็นต้น
- 2) นวัตกรรมประชาธิปไตยที่เสนอ ต้องแสดงถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักเกณฑ์การพิจารณาผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตย

- 1) องค์กรความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงสังคมคุณภาพ และประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ
- 2) ความคิดสร้างสรรค์ในผลงานที่ส่งเข้าประกวด เช่น ด้านการบริหารจัดการ ด้านกระบวนการ วิธีการ รูปแบบ ประสบการณ์ หรือค่านิยมใหม่ ๆ เป็นต้น
- 3) การใช้ประโยชน์ของผลงาน สามารถใช้ประโยชน์ได้ในทุกระดับของสังคม
- 4) ความคุ้มค่าที่สังคมได้รับจากการใช้ประโยชน์ของผลงาน
- 5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น องค์กร ในการสร้างสังคมคุณภาพ

การตัดสินผลงานที่ส่งเข้าประกวด

การพิจารณาตัดสินผลงานแบ่งเป็น 3 รอบ ประกอบด้วย รอบกลั่นกรอง รอบคัดเลือก และรอบตัดสิน

- 1) รอบกลั่นกรอง คณะกรรมการฯ จะพิจารณาจากผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยจากโครงการ / รายงาน เอกสารประกอบการพิจารณาที่ส่งผลงานเข้าร่วมประกวด
- 2) รอบคัดเลือก คณะกรรมการฯ จะลงพื้นที่เพื่อให้เจ้าของผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยนำเสนอผลงานโดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการฯ กำหนด
- 3) รอบตัดสิน ผลงานที่ผ่านรอบคัดเลือกจะต้องมาจัดแสดงผลงาน ในรูปแบบนิทรรศการเสมือนจริง ให้คณะกรรมการฯ พิจารณาตัดสินการประกวดในรอบชิงชนะเลิศ

คณะกรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย

คณะกรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย แต่งตั้งโดยประธานรัฐสภา จะมียกประกอบในสัดส่วนสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 10 คน และบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการทำงานกับชุมชน จำนวน 10 คน รวมจำนวน 20 คน ประกอบด้วย

1) สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (10 คน)

1. เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เป็นประธานกรรมการ
2. รองเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เป็นรองประธานกรรมการ
(ควบคุมดูแลและรับผิดชอบการปฏิบัติราชการในสำนักประชาสัมพันธ์)
3. ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์ เป็นกรรมการ
4. ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา เป็นกรรมการ
5. นายสุเทพ เอี่ยมคง เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2562)
6. ผู้บังคับบัญชาในกลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตย เป็นกรรมการ
และกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร
7. นายทิตวัจจน์ ณรงค์แสง เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2560 – 2562)
8. นางสาวสุรัสสตา บุญบางแก้ง เป็นกรรมการและเลขานุการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2562)
9. นางสาวกฤติญา สุชนะบุตร เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2560 , 2562)
10. นางสาวชญาดา วิชัยดิษฐ์ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2561 – 2562)

2) สถาบันพระปกเกล้า (1 คน)

1. นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2562)

3) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำงานกับชุมชน (3 คน)

1. ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2561 – 2562)
2. รองศาสตราจารย์ปรีดี โชติช่วง เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2562)
3. นายพิริยุตม์ วรรณพฤษช์ เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2562)

4) อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (1 คน)

1. รองศาสตราจารย์ตระกูล มีชัย เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปี 2559 – 2562)

- 5) อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2 คน)
1. รองศาสตราจารย์ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประจำปีไทย ปี 2559 – 2562)
 2. รองศาสตราจารย์ชานนท์ โกมลมาลย์ เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประจำปีไทย ปี 2560 – 2562)
- 6) อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (1 คน)
1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐธา วินิจฉัยภาค เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประจำปีไทย ปี 2560 – 2562)
- 7) อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2 คน)
1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชญานันท์ นึกพ็อน เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประจำปีไทย ปี 2562)
 2. นายปรีชัย ดาวอุดม เป็นกรรมการ
(กรรมการจัดประกวดนวัตกรรมประจำปีไทย ปี 2559 – 2562)

การวิเคราะห์

วิเคราะห์บริบทและสภาพแวดล้อมของการประกวดนวัตกรรมประจำปีไทยเพื่อพัฒนาประจำปีไทยเชิงคุณภาพโดยใช้ (SWOT Analysis) ค้นหาจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และภัยคุกคาม (Threats)

S : จุดแข็ง	W : จุดอ่อน
<ul style="list-style-type: none"> - เป็นโครงการที่จัดอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2559 - การให้ความสนับสนุนของผู้บริหาร - ได้รับการจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่อง - บุคลากรที่ร่วมเป็นกรรมการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความน่าเชื่อถือจากมหาวิทยาลัยและสถาบันพระปกเกล้า - หลักเกณฑ์การประกวดมีมติจากคณะกรรมการฯ ส่งผลให้มีมาตรฐาน - รางวัลเป็นที่รู้จักในหน่วยงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางสังคม - ผลงานที่ได้รับรางวัลนวัตกรรมประจำปีไทยมีเนื้อหาส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันจะนำสู่สังคมเชิงคุณภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - นวัตกรรมประจำปีไทยเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยาก - ผลงานนวัตกรรมประจำปีไทยที่ส่งเข้าประกวดยังมีข้อผิดพลาดทั้งรูปแบบและกระบวนการนวัตกรรมประจำปีไทย - การเผยแพร่ผลงานนวัตกรรมประจำปีไทยยังไม่กว้างขวางมากนัก

ตารางที่ 1 แสดง SWOT ของการประกวดนวัตกรรมประจำปีไทยเพื่อพัฒนา
ประจำปีไทยเชิงคุณภาพ

O : โอกาส	T : ภัยคุกคาม/อุปสรรค
<ul style="list-style-type: none"> - ยังไม่มีหน่วยงานใดจัดประกวดนวัตกรรม ประชาธิปไตยน้อย - มีผู้สนใจส่งผลงานเข้าร่วมประกวดนวัตกรรม ประชาธิปไตยมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ - มีช่องทาง/สื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น - เทคโนโลยีสารสนเทศมีการพัฒนาก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - สถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน - กฎระเบียบทางราชการที่ไม่ครอบคลุมและอำนวยความสะดวก

**ตารางที่ 1 แสดง SWOT ของการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนา
ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ (ต่อ)**

ข้อเสนอ

จากการวิเคราะห์บริบทและสภาพแวดล้อมของการจัดประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ทำให้ทราบว่าจุดอ่อนของการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ส่งเข้าประกวดยังมีข้อผิดพลาดในส่วนของหลักเกณฑ์ทั้งรูปแบบ และกระบวนการนวัตกรรมประชาธิปไตย เนื่องจากการสร้างนวัตกรรมประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยาก แม้ว่าจะผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมนวัตกรรมประชาธิปไตยสัมมนาเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งการเผยแพร่ผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยยังไม่กว้างขวางมากนัก แต่ทั้งนี้ก็มีจุดแข็งที่น่าสนใจคือบุคลากรที่ร่วมเป็นกรรมการซึ่งมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยที่มีความน่าเชื่อถือ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งบุคลากรเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านนวัตกรรมประชาธิปไตย รวมทั้งการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้งการมีแนวคิด กระบวนการ รูปแบบ วิธีการใหม่ ๆ ต่อการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยอันได้แก่ ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้าง กระบวนการ และคุณภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น องค์กร ในทุกระดับของสังคม และสามารถใช้ประโยชน์ของผลงานได้อย่างเป็นรูปธรรมมีความยั่งยืน ซึ่งตรงกับองค์ประกอบของนวัตกรรมประชาธิปไตยอีกด้วย

4.2 ผลงานที่ 1 ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”

โรงเรียนศรีหนองกาว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ 1 บริบทสถานศึกษา ชุมชน

โรงเรียนศรีหนองกาววิทยา เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลสำโรง อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประเภทสหศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 2537 นายเบญจกุล ศิริพรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองสองห้องวิทยาในขณะนั้น ได้ประสานงานดำเนินการขออนุญาตตั้ง โดยขอใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ตำบลสำโรง จำนวน 55 ไร่ 3 งาน 83.7 ตารางวา และเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2539 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งโดยยกฐานะเป็นเอกเทศ ชื่อ “โรงเรียนศรีหนองกาววิทยา” ซึ่งโรงเรียนมีนโยบายจัดสิ่งแวดล้อม

บรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ส่งเสริมด้านคุณธรรม ด้านวิชาการ และดนตรี กีฬา ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ปี พ.ศ.2554 โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนในฝัน (โรงเรียนดีประจำอำเภอ)

ทั้งนี้ ในปัจจุบัน จากการเกิดปัญหาของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้นำท้องถิ่น ขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยยังไม่เห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการมีส่วนร่วม การพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ประกอบกับปัญหาด้านยาเสพติดในบางพื้นที่ ทั้ง โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายในท้องถิ่น ดังนั้น โรงเรียน จึงมีแนวคิดในการจัดโครงการ และกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเลือกรูปแบบ “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” เพื่อสร้างแรงจูงใจเยาวชน และชุมชนให้มีความสนใจด้านการเมืองการปกครอง ขยายผลไปสู่การส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก และเยาวชนในการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยของคนในสังคม โดยเริ่มจากโรงเรียน ไปสู่ครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างโรงเรียน และชุมชน ทำให้ทุกฝ่ายในสังคมร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นของตน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งยังเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นจะต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังนั้น ทางโรงเรียนจึงได้นำผลงาน “เพลงประชาธิปไตย” มานำเสนอให้รูปแบบเพลงประเภทต่าง ๆ ทั้ง หมอลำ เพลงฉ่อย เพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนิน ประชาธิปไตยโดยขยายผลสู่ครอบครัวของนักเรียน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุน ส่งเสริมพฤติกรรมและคุณลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนต่อไป

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ผู้ศึกษาได้ทำการถอดบทเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” โดยการกลั่นกรอง และเรียบเรียงเชิงเอกสาร (Explicit Knowledge) และใช้ CIPP Model เป็นเครื่องมือหลักในการถอดบทเรียน โดยมีกรอบแนวคิดการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	
สรุปภาพรวมโครงการ (Project overview)	การใช้เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย (ดนตรี) เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เยาวชน และชุมชนสนใจด้านการเมืองผ่านการจัดกิจกรรมเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งจะส่งผลต่อการส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก และเยาวชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยของคนในสังคม ให้มีความสนใจด้านการเมืองการปกครองเพิ่มมากขึ้น
บริบท (Context)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้นำท้องถิ่น ขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตย - ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน - นิสัยพื้นฐานของประชาชนภายในชุมชนรักสนุก รักดนตรี รักพวกพ้อง

ตารางที่ 1 การถอดบทเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”

ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	
	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้บริหารโรงเรียนศรีหนองกาววิทยาให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกิจกรรม
ปัจจัยนำเข้า (Input)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา - ครูที่ปรึกษามีส่วนร่วมในการใช้และพัฒนาเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย - เครือข่ายภายในพื้นที่ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน - ทุนทางสังคม เช่น เครือญาติ พี่น้อง ลุง ป้า น้า อา - ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีพื้นบ้านในเทศกาลต่าง ๆ อาทิ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น
การดำเนินงาน (Process)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียน และครูที่ปรึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการแต่งเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย - เกิดการบูรณาการร่วมกันโดยตระหนักถึงความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย - การดำเนินงานยึดหลักจิตอาสาพัฒนาชุมชน ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ตามวิถีประชาธิปไตย - จัดทำแผนการดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่อยอดโรงเรียนประชาธิปไตย
ผลผลิต (Output)	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อที่เหมาะสมสำหรับทุกเพศ ทุกวัยในครอบครัว โดยบูรณาการจากการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มสาระต่างๆ - การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการเมืองการปกครอง และจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จะเริ่มต้นจากครอบครัว จนไปถึงระดับชุมชน
ผลลัพธ์ (Outcome)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยตระหนักในศักยภาพของตน มีจิตอาสาและจิตสาธารณะ เกิดสำนึกพลเมือง มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง - ชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยกระบวนการประชาธิปไตย - เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นฐานขององค์ความรู้และความยินยอมของผู้มีส่วนได้เสียในฐานะหุ้นส่วน กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนากับคนในชุมชนในพื้นที่ให้เกิดการเท่าเทียม
ผลกระทบ (Impact)	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนประชาธิปไตย

ตารางที่ 2 การถอดบทเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”

ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”	
ข้อสังเกตสำคัญ (Notice)	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในโรงเรียน อาจส่งผลต่อการต่อเนื่องของโครงการ - การประเมินผลต้องทำเป็นระยะ เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าระดับของการบรรลุผล เพื่อให้การพัฒนางานเป็นไปตามเงื่อนไขและเป้าหมายที่กำหนดไว้

ตารางที่ 2 การถอดบทเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” (ต่อ)

การดำเนินการผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา ผู้นำชุมชน ในการเป็นเครือข่ายในการใช้และสร้างความร่วมมือในการพัฒนาเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย ให้มีความเหมาะสมและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกกลุ่ม

จากปรากฏการณ์ข้างต้น พบว่า ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ก็สามารถประสบความสำเร็จได้เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) **ความเข้มแข็งและความสัมพันธ์**ของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานในกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จทั้งการนำผลงานไปเผยแพร่ในกิจกรรมของชุมชน อาทิ หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน กิจกรรมการออกกำลังกาย เป็นต้น
- 2) **คณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาววิทยามีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง**ในระบอบประชาธิปไตยต่อการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านการเมืองการปกครองผ่านการประพันธ์เพลงให้เป็นสื่อกลางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน
- 3) **ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและเปิดโอกาส** กล่าวคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีหนองกาว เป็นผู้ที่ให้คำปรึกษา กำกับ และติดตามส่งผลให้ปัญหาและอุปสรรคลดน้อยลง

ข้อสังเกต

จากปรากฏการณ์ที่คณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาววิทยาได้ทยอยลดบทบาทและไม่มีส่วนร่วมต่อความต่อเนื่องในการเผยแพร่ผลงานเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย เนื่องจาก

- 1) การเปลี่ยนแปลงของนักเรียน เนื่องจากนักเรียนที่ทำผลงานนี้ต้องเปลี่ยนสถานที่ศึกษา ส่งผลให้นักเรียนลดความสนใจในกิจกรรมลด
- 2) ผู้บริหารและคณะครูต้องนำผลประเมินพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนมาพัฒนาร่วมกัน
- 3) การเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ การติดตาม ต้องให้นักเรียนมีบทบาทในการกำกับติดตามและประเมินผล

จุดแข็งส่วนบุคคลคณะครูและนักเรียน	จุดอ่อนส่วนบุคคลคณะครูและนักเรียน
<ul style="list-style-type: none"> - มีองค์ความรู้ด้านความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย - มีองค์ความรู้ด้านการเมือง การปกครองในระบบประชาธิปไตย - สามารถร่วมกันแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี - การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร - มีความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน - มีเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินการจัดกิจกรรม - สื่อประกอบการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างหลากหลาย 	<ul style="list-style-type: none"> - ประสบการณ์ในการดำเนินงานทำสื่อประชาสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย - ขาดทักษะในการสื่อสารกับชุมชน - บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ การเอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ไม่ยืดหยุ่น ไม่ละเอียดรอบคอบ แทรกแซงความคิดเห็น เป็นต้น

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบจุดแข็งและจุดอ่อนคณะครูและนักเรียน โรงเรียนศรีหนองกาววิทยา

จากตารางข้างต้น พบว่าจุดแข็งส่วนบุคคลของคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา แบ่งได้เป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1) ด้านทักษะและประสบการณ์ทำงาน ได้แก่ ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน จนเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินการจัดกิจกรรม และความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ต่อการร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2) ด้านวิถีคิดและทัศนคติ คณะครูและนักเรียนของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยามีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างสื่อประกอบการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่หลากหลายและทันสมัย แต่ไม่ละเอียดขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ในชุมชน

3) ด้านองค์ความรู้ มีองค์ความรู้ทั้งเรื่องความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย และการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ฯลฯ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ

ในด้านจุดอ่อนส่วนบุคคลของคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

1) ทักษะและประสบการณ์ ได้แก่ ขาดประสบการณ์ในการจัดทำทำสื่อประชาสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย

2) บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ การเอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ไม่ยืดหยุ่น ไม่ละเอียดรอบคอบ แทรกแซงความคิดเห็น เป็นต้น

เมื่อพิจารณาทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนส่วนบุคคลของคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา พบว่า ในขณะที่คณะครูและนักเรียนมีจุดอ่อนในเรื่องหนึ่ง แต่ก็มีครู และนักเรียนอีกคนหนึ่งที่มีจุดแข็งในเรื่องเดียวกัน จึงถือว่าการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้

จุดแข็งของ ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” (S)	จุดอ่อนของ ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” (W)
<ul style="list-style-type: none"> - สื่อดนตรีสามารถเข้าถึงได้ทุกวัย - เนื้อหาค่อนข้างทันสมัยเข้าถึงได้ง่าย - การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่สอดแทรกในบทเพลง ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง - บุคลากรในโรงเรียนศรีหนองกาวิทยา มีส่วนร่วมในการใช้และพัฒนา ตั้งแต่ทำนอง แต่งเนื้อเพลง เป็นต้น - นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำผลงาน ส่งผลให้เกิดความเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจในผลงานร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - กำลังคนในการทำงานไม่เพียงพอ - การตรวจสอบ และกำกับติดตามผลงาน ค่อนข้างน้อย
โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาประชาธิปไตย - ชุมชนให้ความสำคัญกับเพลงพื้นบ้าน กลอนลำพื้นบ้าน เพิ่มมากขึ้น - ชุมชนเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการเผยแพร่ผลงาน - มีเทคโนโลยีติดต่อสื่อสารออนไลน์ช่วยเผยแพร่ผลงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - งบประมาณในการสร้างสรรค์ผลงานมีค่อนข้างจำกัด - นักเรียนมีภารกิจอื่นที่ต้องดำเนินการ นอกเหนือจากกิจกรรม - อาจารย์ที่ปรึกษา มีภารกิจหลักขององค์กร ไม่สามารถทุ่มเทเพื่อกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

ตารางที่ 4 แสดง SWOT ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย”

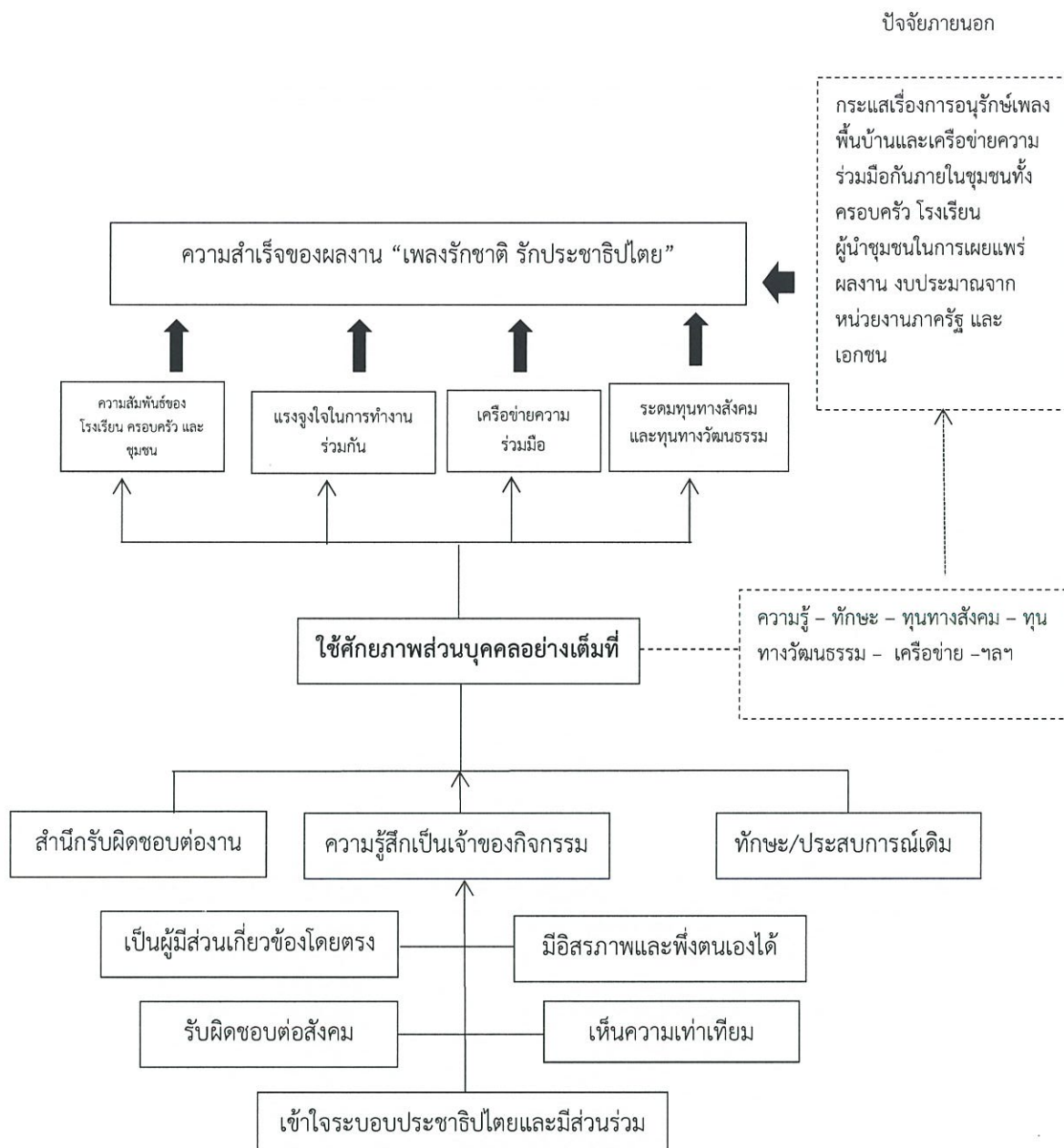
เมื่อพิจารณาตารางข้างต้น พบว่า จุดแข็งของโครงการสอดคล้องกับจุดแข็งส่วนบุคคลของคณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาวิทยา ตัวอย่างเช่น บุคลากรในโรงเรียนศรีหนองกาวิทยา มีส่วนร่วมในการใช้และพัฒนา ตั้งแต่ ทำนอง แต่งเนื้อเพลง ส่งผลให้เกิดความเป็นเจ้าของและความภูมิใจร่วมกัน สามารถอุดหนุนหรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีที่มาจาก การขาดกำลังคนในการทำงานไม่เพียงพอ และขาดการตรวจสอบ และกำกับติดตามผลงานค่อนข้างน้อย

จุดแข็งของผลงานที่ระบุว่า การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่สอดแทรกในบทเพลง ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเนื้อหาค่อนข้างทันสมัย สื่อดนตรีสามารถเข้าถึงได้ทุกวัย ส่งผลให้มีความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าของกิจกรรม ซึ่งมีที่มาจากองค์ประกอบหลายประการ อาทิ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะผู้แต่งเพลง ทำนอง เป็นความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่องาน เป็นต้น

การที่กิจกรรมสามารถระดมภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ให้เข้ามาสนับสนุนผลงานได้ มีผลมาจากจุดแข็งของกิจกรรมทั้งในด้านภาพลักษณ์การดำเนินกิจกรรมในนามของโรงเรียนศรีหนองกาวิทยา และจุดแข็งส่วนบุคคลในการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้นำ และภาคีเครือข่ายภายในชุมชนร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนา ประกอบผลงานเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย

มีเป้าหมายและเนื้อหาเพลงที่ให้ความสำคัญกับทำนองเพลงพื้นบ้าน หมอลำ ส่งผลให้การเข้าถึงเนื้อหา
ของบทเพลงสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย

ในแง่ปัจจัยด้านลบที่ผู้สร้างการทำงาน พบว่า งบประมาณในการสร้างสรรค์ผลงานมี
ค่อนข้างจำกัด นักเรียนมีภารกิจอื่นที่ต้องดำเนินการนอกเหนือจากกิจกรรม และอาจารย์ที่ปรึกษามี
ภารกิจหลักขององค์กร ไม่สามารถทุ่มเทเพื่อกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การดำเนินงานเกิดการ
หยุดชะงักและล่าช้าออกไป และการตรวจสอบและกำกับข้อมูลลดน้อยลง รวมทั้งขาดการประเมิน
พฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยในตัวนักเรียนล่าช้าออกไป

แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของผลงาน
“เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

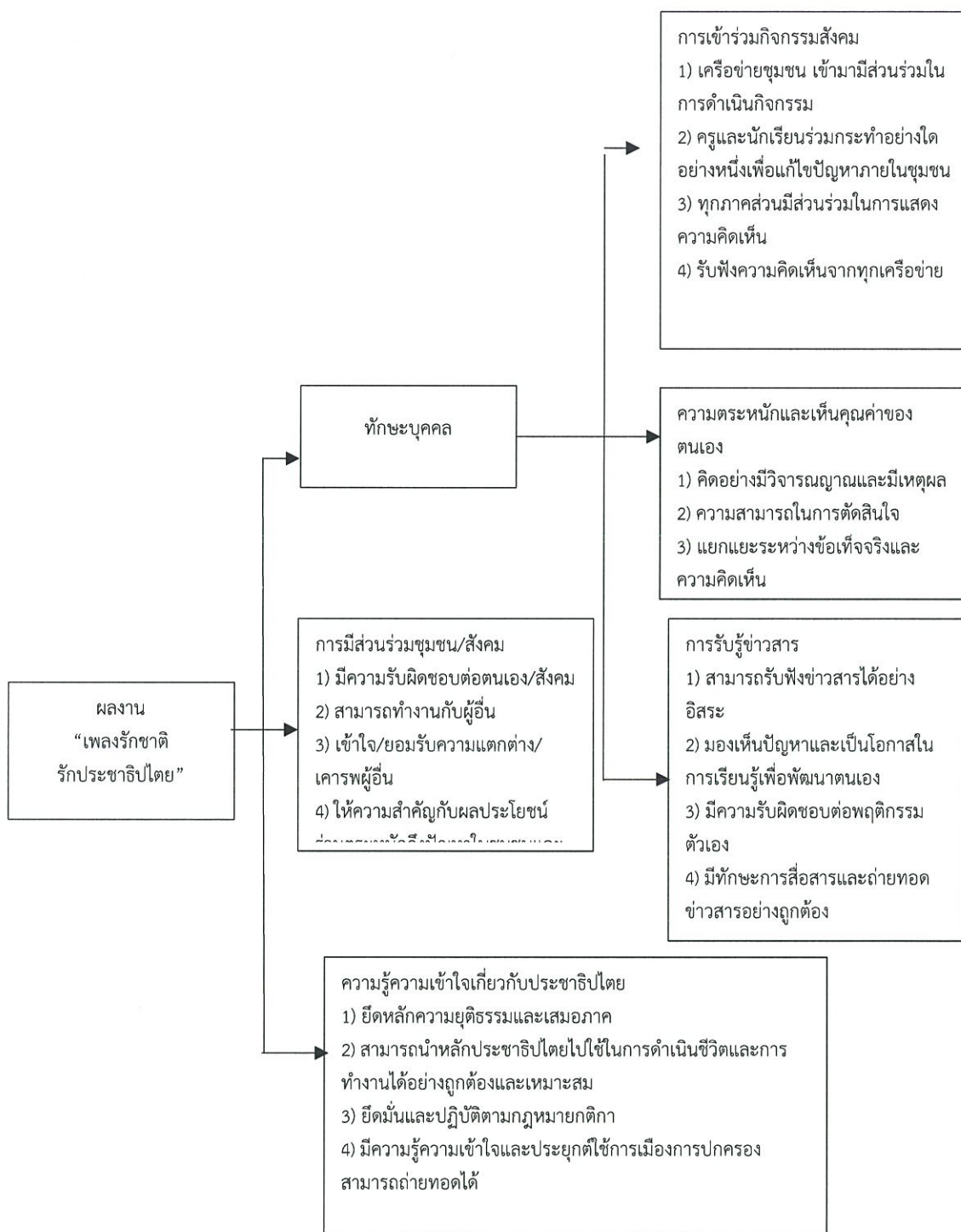
ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” แสดงให้เห็นว่า การเปิดโอกาสคณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมกัน ในการแต่งเพลง จัดทำทำนอง ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด ต่างๆ ตั้งแต่ร่วมจัดทำ ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบ กำกับ และติดตาม ส่งผลต่อการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตย ทั้งการรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพต่อสิทธิผู้อื่น เห็นความเท่าเทียม และรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่าย ในการเผยแพร่ผลงานพร้อมร่วมจัดทำเพลงพื้นบ้านทั้ง กลอนลำ และหมอลำ ซึ่งจะนำไปเผยแพร่

ในชีวิตประจำวันทั้งหอกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน หรือไปบอกให้คนภายในครอบครัวได้รับฟัง เป็นหลักสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้เป็นภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนด้วย

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้ความสำคัญ เครือข่ายชุมชน ต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม พร้อมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาภายในชุมชน และรับฟังความคิดเห็นจากทุกเครือข่าย “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ และแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการสามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมตัวเอง และมีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง
- 2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่น พร้อมเข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง การพหุวัฒนธรรมอย่างมีเหตุผล และให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ร่วมตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและสังคม
- 3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรมและเสมอภาค พร้อมทั้ง สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา และมีความรู้ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้

แผนภาพที่ 4 การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย
ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา

4.3 ผลงานที่ 2 ผลงาน “ชุมชนแห่งความสุข” ชมรมต้นกล้าเพชรบุรี

สถานศึกษาโรงเรียนพรหมานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ 1 บริบทสถานศึกษา ชุมชน

ผลงาน “ชุมชนแห่งความสุข” ของชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ได้รับรางวัล “ดีเด่น” โดยได้สร้างชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (Happiness Society) ขึ้นเพื่อเป็นชุดปฏิบัติการทางสังคม ภายในชุมชนบ้านลิ้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มชาติกระเหรี่ยง มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดลิ้นช้างเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และมีโรงเรียนบ้านลิ้นช้าง เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากพืชเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ พริกกระเหรี่ยงเป็นผลผลิตที่สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ภายหลังจากที่ความเจริญเข้ามาในชุมชน ค่านิยมแบบใหม่ จึงเกิดขึ้นแทนที่ ทำให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นถูกละเลย ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ประชาชนไม่พึ่งพาตนเอง คาดหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐ ความเข้มแข็งของชุมชนยิ่งน้อยลงลงไปด้วย จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ เล็งเห็นว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในหมู่บ้านให้กลายเป็นพลเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง จึงได้ลงพื้นที่เพื่อร่วมมือกับชุมชนในการสร้างชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (Happiness Society) เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ชุมชนบ้านลิ้นช้างเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) ในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนที่มีจิตอาสาให้มีความเห็นใจผู้อื่น รวมทั้งมีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง ทั้งนี้ ชุดกิจกรรมดังกล่าว ได้กำหนดทิศทางแห่งการสร้างความเป็นพลเมืองโดยการพัฒนา ค่านิยมประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ผ่านวิถีชีวิต ด้วยหลักการระเบิดจากข้างใน พร้อมกับสร้างกระบวนการจัดการผลประโยชน์ที่สอดคล้องตามแนวคิดธรรมาภิบาล โดยไม่ละเลยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหา วางแผน จนถึงการประเมินผลความสำคัญ ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัชกาลที่ 9 คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา บนฐานการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหา วางแผน จนถึงการประเมินผลความสำเร็จ เพื่อให้เกิดการระเบิดจากข้างในคือการเสริมความเข้มแข็งลงไปในวิถีท้องถิ่นพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยมุ่งเน้นไปที่ความรู้และประสบการณ์ภายในตัวตน (Tacit Knowledge) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของผลงานทั้ง 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) แกนนำนักเรียน ชมรมต้นกล้าเพชรบุรี โรงเรียนพรหมานุสรณ์ 2) ผู้นำหมู่บ้านลิ้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และ 3) ครูที่ปรึกษาชมรมต้นกล้าเพชรบุรี ซึ่งเป็นกลไกหนุนเสริมการทำงานของชมรมต้นกล้าเพชรบุรี

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ผู้ศึกษาจึงเห็นประโยชน์จากการถอดบทเรียนผลงานชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” เพื่อนำความรู้จากการถอดบทเรียนเพื่อพัฒนางานด้านการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยการกลั่นกรองและเรียบเรียงเชิงเอกสาร (Explicit Knowledge) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจในอนาคต และใช้ CIPP Model เป็นเครื่องมือหลักในการถอดบทเรียน โดยมีกรอบแนวคิดการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

กิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”	
สรุปภาพรวมโครงการ (Project overview)	การใช้หมู่บ้านล้นช้างเป็น “ห้องปฏิบัติการทางสังคม” เพื่อพัฒนาสำนึกพลเมือง และมีจิตอาสาสาธารณะต่อส่วนร่วมของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย และชาวบ้านภายในชุมชน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้รวมเป็นหนึ่งเดียว
บริบท (Context)	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาหมู่บ้านล้นช้างมีอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐส่งผลให้ชาวบ้านภายในชุมชนต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว - ชาวบ้านมีวัดบ้านล้นช้างเป็นศูนย์ยึดเหนี่ยวจิตใจภายในชุมชน - ผลผลิตที่ได้จากพริกกะเหรียงภายในชุมชนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน - ชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยมีความยั่งยืนโดยการได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนพรหมานุสรณ์
ปัจจัยนำเข้า (Input)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย - ครูที่ปรึกษา ทำหน้าที่พี่เลี้ยงตามธรรมชาติให้แก่ชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย - เครือข่ายภายในพื้นที่ ได้แก่ พระภิกษุ แกนนำชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน - ทุนทางสังคม - ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาของชุมชนไทยชาวกะเหรียง - แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
การดำเนินงาน (Process)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยเข้าเป็นจิตอาสาภายในชุมชน - เน้นการลงมือปฏิบัติระหว่างเด็กร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ได้พบประสบการณ์เชิงประจักษ์ เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยยึดแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง - การดำเนินงานยึดหลักหุ้นส่วนการพัฒนา ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน บูรณาการเข้ากับหลักการมีส่วนร่วม
ผลผลิต (Output)	<ul style="list-style-type: none"> - การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการพัฒนาของชุมชนส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน - พัฒนาชุมชนอย่างได้เป็นระบบตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมวางแผนในการดำเนินการดำเนินการพัฒนา ร่วมกันปฏิบัติ
ผลลัพธ์ (Outcome)	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยตระหนักในศักยภาพของตนเอง มีจิตอาสาและจิตสาธารณะ เกิดสำนึกพลเมือง มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง - ชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยกระบวนการประชาธิปไตย

ตารางที่ 5 การถอดบทเรียนกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”

กิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”	
	- เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นฐานขององค์ความรู้และความยินยอมของผู้มีส่วนได้เสียในฐานะหุ้นส่วน กำหนดความสัมพันธ์ระหว่าง นักพัฒนากับคนในชุมชนในพื้นที่ให้เกิดการเท่าเทียม
ผลกระทบ (Impact)	- ต้นแบบชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง
ข้อสังเกตสำคัญ (Notice)	- เปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย อาจ ส่งผลต่อการต่อเนื่องของโครงการ - พี่เลี้ยงตามธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการให้ ประสบความสำเร็จ - ผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญในการเปิดโอกาส

ตารางที่ 5 การถอดบทเรียนกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (ต่อ)

การดำเนินการกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนพรหมานุสรณ์ แคนชุมชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านในการบริหารจัดการกระบวนการต่างๆ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ พร้อมประมวผล

จากปรากฏการณ์ข้างต้น พบว่า กิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ก็สามารถประสบความสำเร็จได้เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) **นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยที่มีความรับผิดชอบและค้นพบทุนทางสังคม**
เนื่องจากนักเรียนมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมและเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงเริ่มจากการสำรวจทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และวิเคราะห์โอกาสในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ พบว่าหมู่บ้านล้นช้างสามารถเป็นพื้นที่ดำเนินงาน มีทรัพยากร มีนโยบายของผู้นำชุมชน รวมถึงครูที่ปรึกษา (พี่เลี้ยง) ที่เอาใจใส่และให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาชุมชน จึงใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และโอกาสดังกล่าวเป็นจุดตั้งต้นในการทำกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”
- 2) **พี่เลี้ยงตามธรรมชาติ** คือ อาจารย์ที่ปรึกษาชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย เป็นบุคคลากรในโรงเรียนที่ให้คำปรึกษาในการทำโครงการ จึงได้รับการสนับสนุนและคำปรึกษาในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี นอกจากนี้อาจารย์ที่ปรึกษายังทำหน้าที่เชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาคปฏิบัติสู่ห้องปฏิบัติการทางสังคมอีกด้วย

- 3) ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและเปิดโอกาส กล่าวคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนพรหมานุสรณ์ เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงผลักดันให้เกิดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” และกิจกรรมดังกล่าวได้รับการตอบรับและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้อำนวยการโรงเรียน

ข้อสังเกต

จากปรากฏการณ์ที่สมาชิกกลุ่มทยอยลดบทบาทและไม่มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมอาจมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกพื้นที่หมู่บ้านล้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจาก

- 1) ข้อจำกัดด้านการเข้าถึง (Accessibility) กล่าวคือ กิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ดำเนินการในหมู่บ้านล้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และนอกเวลาราชการ สมาชิกที่อยู่ห่างไกล และผู้ปกครองไม่อนุญาต จึงไม่สามารถเข้าร่วมดำเนินงานในกิจกรรมได้อย่างสะดวก
- 2) ความเป็นสถาบัน (Institutionalism) อาจลดทอนความความรู้สึกเป็นเจ้าของ และฉันทะต่อกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม (Sense of belonging and willing to do) เนื่องจากประโยชน์หลังเกิดขึ้นเฉพาะชุมชนบ้านล้นช้างซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการ และมีเพียงสมาชิกบางคนในกลุ่มเท่านั้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสีย

จุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียน	จุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียน
<ul style="list-style-type: none"> - มีประสบการณ์ตรงในการทำงานกิจกรรมภายในโรงเรียน - สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในการทำงานได้ดี - สามารถดำเนินงานตามแผนที่กำหนดให้ลุล่วง - มีทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพ กับชุมชนได้เป็นอย่างดี - มีเครือข่ายและภาคี ซึ่งเป็นทุนทางสังคม - มีความเข้าใจธรรมชาติและกระบวนการทำงาน สามารถทำงานเป็นทีม - ให้ความสำคัญกับงานเป็นหลัก - มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม - มีองค์ความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง - มีองค์ความรู้ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย - มีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ประสบการณ์ในการดำเนินงานกับชุมชนค่อนข้างน้อย - ไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญในการทำงานได้ดีพอ - ขาดทักษะการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจ - บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ ใจร้อน กตสัน ไม่ยืดหยุ่น ไม่ละเอียดรอบคอบ แทรกแซงความคิดเห็น

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบจุดแข็งและจุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าเพชรบุรี

จากตารางข้างต้น พบว่าจุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย แบ่งได้เป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1) ด้านทักษะและประสบการณ์ทำงาน ได้แก่ ประสบการณ์ทำงานร่วมกับชุมชน และดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน แต่เคยจัดกิจกรรมและดำเนินโครงการภายในโรงเรียน ทำให้มีสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำและภาคีเครือข่ายภายในชุมชน และมีทักษะสำคัญหลายประการ อาทิ ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ ทักษะการทำงานให้บรรลุผลตามที่คาดหวัง ทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ฯลฯ

2) ด้านวิถีคิดและทัศนคติ นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย มีความเข้าใจธรรมชาติ และกระบวนการ ได้คิดสร้างสรรค์ ให้โอกาสได้เรียนรู้ ลองผิดลองถูกด้วยตนเอง ทำงานร่วมในลักษณะเดียวกันได้ ในด้านทัศนคติทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม จึงทุ่มเทให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างจริงจัง ซึ่งถือเป็นต้นทางที่สำคัญของความสำเร็จ

3) ด้านองค์ความรู้ มีองค์ความรู้ทั้งเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการพัฒนาชุมชน ฯลฯ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ

ในด้านจุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนประกอบด้วย

1) ทักษะและประสบการณ์ ได้แก่ ขาดประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ขาดทักษะและประสบการณ์ในการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจ และไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญในการทำงานได้ดีพอ

2) บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ ความใจร้อน ขอบกตตัน ระเบียบจัด ไม่ยืดหยุ่น แทรกแซงความคิดเห็น

เมื่อพิจารณาทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนส่วนบุคคลของของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย พบว่า ในขณะที่นักเรียนมีจุดอ่อนในเรื่องหนึ่ง แต่ก็ยังมีนักเรียนอีกคนหนึ่งที่มีจุดแข็งในเรื่องเดียวกัน อาทิ ประสบการณ์การทำงานกับบุคคลอื่น เป็นต้น

ปรากฏการณ์นี้ แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของบุคลากรสามารถช่วยเหลือสนับสนุนกันภายในกิจกรรมได้ แต่โดยหลักแล้วจะช่วยให้ในระยะสั้นหรือเมื่อเกิดปัญหาเฉพาะหน้า ดังนั้นในระยะยาวควรต้องพัฒนาไปสู่ชมรมแห่งการเรียนรู้ คือ ชมรมที่มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ ระหว่างนักเรียนด้วยกัน ยกกระดับสิ่งที่ทำเป็นองค์ความรู้ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์และทำหน้าที่ตามภารกิจได้ดียิ่งขึ้น

จุดแข็งของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (S)	จุดอ่อนของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (W)
<ul style="list-style-type: none"> - มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมที่ชัดเจน - ทุกคนเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน - มีการวางแผนที่ดี สามารถอุดช่องโหว่หรือปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำกิจกรรมได้ - มีการบริหารจัดการกิจกรรมที่ดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการสื่อสารสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ - กำลังคนในการทำงานไม่เพียงพอ - คาดหวังผลจา กการดำเนินงานสูงเกินไป

ตารางที่ 7 แสดง SWOT ของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”

จุดแข็งของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (S)	จุดอ่อนของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (W)
<ul style="list-style-type: none"> - ให้ออกาสการตัดสินใจเรื่องต่างๆ (Authority) แก่นักเรียนภายในชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยซึ่งต้องเผชิญกับสถานการณ์และปัญหาจริงในพื้นที่ - นักเรียนมีความ และมีศักยภาพในการทำงาน - นักเรียนสามารถทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี มีความเป็น Teamwork - กิจกรรมดำเนินงานในนามโรงเรียนพรหมานุสรณ์ ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อกิจกรรม - มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้นำและภาคีเครือข่ายชุมชน 	
โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
<ul style="list-style-type: none"> - เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนและจิตสำนึกความเป็นพลเมือง - กระแสสังคมให้ความสนใจการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนและการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย - หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานที่ชัดเจน - องค์กรภายนอกพร้อมสนับสนุน อาทิ สมาเด็กและเยาวชนฯ จังหวัดเพชรบุรี - มีเทคโนโลยีติดต่อสื่อสารออนไลน์ช่วยสนับสนุนการติดต่อสื่อสารและติดตามงานในพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกี่ยวข้องในระยะเวลาของโครงการ - นักเรียนมีภารกิจอื่นที่ต้องดำเนินการนอกเหนือจากกิจกรรม - อาจารย์ที่ปรึกษามีภารกิจหลักขององค์กรไม่สามารถทุ่มเทเพื่อกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

ตารางที่ 7 แสดง SWOT ของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (ต่อ)

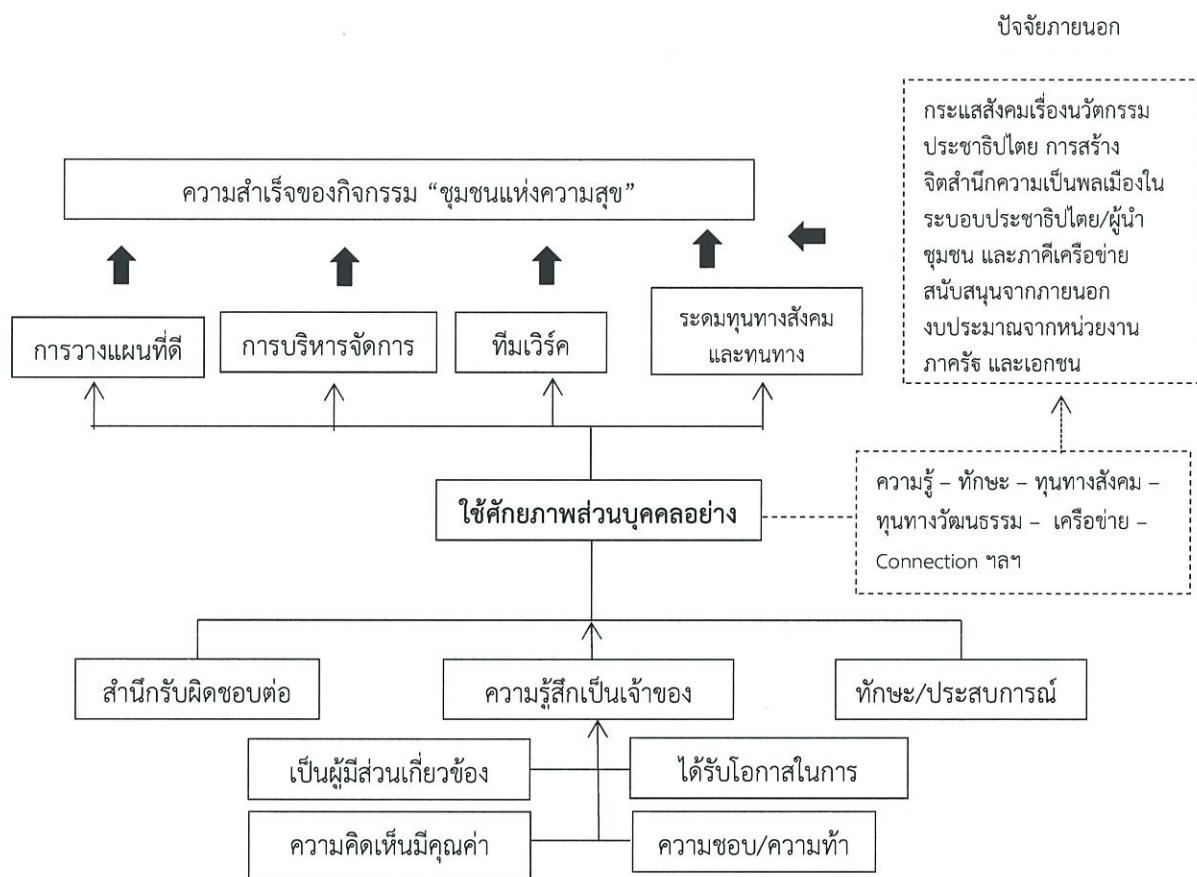
เมื่อพิจารณาตารางข้างต้น พบว่า จุดแข็งของโครงการสอดคล้องกับจุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าเพชรบุรี ตัวอย่างเช่น กิจกรรมมีการบริหารจัดการที่ดี มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถอุดช่องโหว่หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีที่มาจากทักษะและประสบการณ์ส่วนบุคคลของนักเรียนที่เคยจัดกิจกรรมอื่นมาก่อนหน้านี้

จุดแข็งของโครงการที่ระบุว่านักเรียน มีความมุ่งมั่น ทุ่มเทในการทำงาน เป็นผลสืบเนื่อง จากความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม ซึ่งมีที่มาจากองค์ประกอบหลายประการ อาทิ เป็นผู้มีส่วน เกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะชมรมต้นกล้าเพชรบุรี เป็นประเด็นที่สนใจและรู้สึกท้าทาย เป็นความ รับผิดชอบของตนเองที่มีต่องาน และการได้รับโอกาสในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ (Authority) เมื่อต้อง เผชิญสถานการณ์หรือปัญหาในพื้นที่ปฏิบัติงาน เป็นต้น

การที่กิจกรรมสามารถระดมทรัพยากร ภาควิเคราะห์ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ให้เข้ามาสนับสนุนโครงการได้ มีผลมาจากจุดแข็งของกิจกรรมทั้งในด้านภาพลักษณ์การดำเนิน กิจกรรมในนามของโรงเรียนพรหมานุสรณ์ และจุดแข็งส่วนบุคคลในการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้นำ และภาควิเคราะห์ภายในชุมชน ประกอบกับกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” มีเป้าหมายและเนื้อหาที่ แปลกใหม่ สอดคล้องกับกระแสสังคมที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์นวัตกรรมประชาธิปไตย และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา จึงทำให้มีหน่วยงานที่เห็น คุณค่า และให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก

ในแง่ปัจจัยด้านลบที่จุดรั้งการทำงาน พบว่า ภารกิจอื่นๆ ของนักเรียน และสภาพ ภูมิอากาศซึ่งมีผลต่อการเดินทางลงพื้นที่ส่งผลให้กิจกรรมในระดับพื้นที่หยุดชะงักและล่าช้าออกไป ในส่วนอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมคาดหวังว่าจะทำหน้าที่สนับสนุนกิจกรรมก็ไม่สามารถดำเนินงานได้ อย่างเต็มที่ เพราะกิจกรรมไม่สามารถมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของอาจารย์ที่ปรึกษาอยู่ในฐานะ ปัจจัยภายนอกของโครงการได้

จุดอ่อนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การสื่อสารสาธารณะ เนื่องจากกิจกรรมไม่มีแผนงาน ด้านการสื่อสารไว้ในกิจกรรมอย่างชัดเจน จึงไม่มีกลยุทธ์ในการสื่อสาร อย่างไรก็ตามกิจกรรมได้ใช้ โอกาสจากสื่อสังคมออนไลน์มาช่วยสนับสนุน แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างการรับรู้ของสังคม ในวงกว้าง

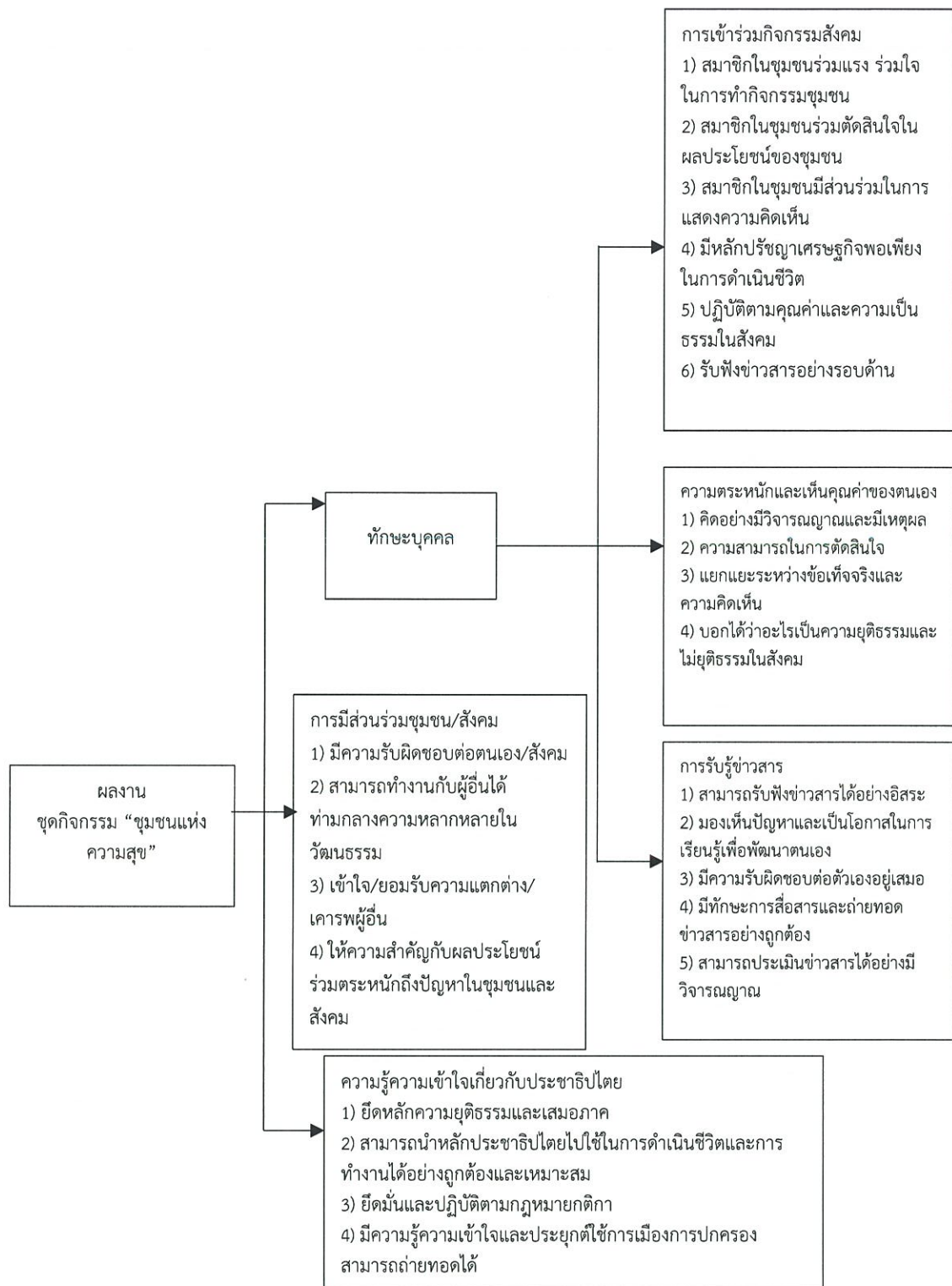

แผนภาพที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” แสดงให้เห็นว่าการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่ร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมตรวจสอบ ส่งผลต่อการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านภายในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนซึ่งส่งกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของตุนั้น เป็นหลักสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบไทย ส่งผลให้เกิดการจัดการบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง และตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่มากที่สุดแล้ว ยังเป็นภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนด้วย

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี
รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ของชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ของโรงเรียนพรหมานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้ความสำคัญกับสมาชิกในชุมชนร่วมตัดสินใจ ร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อรับผลประโยชน์ มีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามคุณค่าและความเป็นธรรมในสังคม และรับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมและไม่ยุติธรรมในสังคม และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการ สามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ มีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง และสามารถประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ
- 2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายในวัฒนธรรม เข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง เคารพผู้อื่น พร้อมทั้ง ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ร่วมตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและสังคม
- 3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรมและเสมอภาค พร้อมทั้งสามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติการวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้

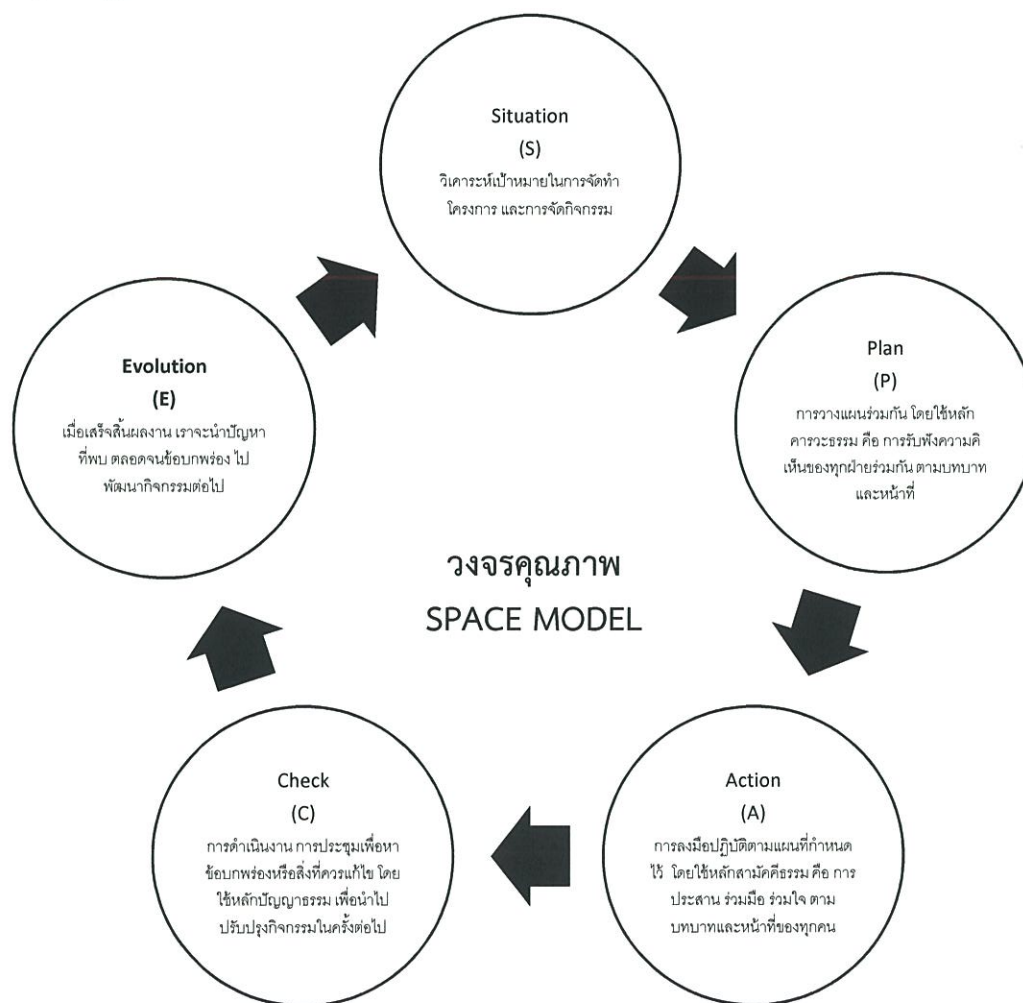
แผนภาพที่ 6 การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ผลงาน "ชุมชนแห่งความสุข"

4.4 ผลงานที่ 3 ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”

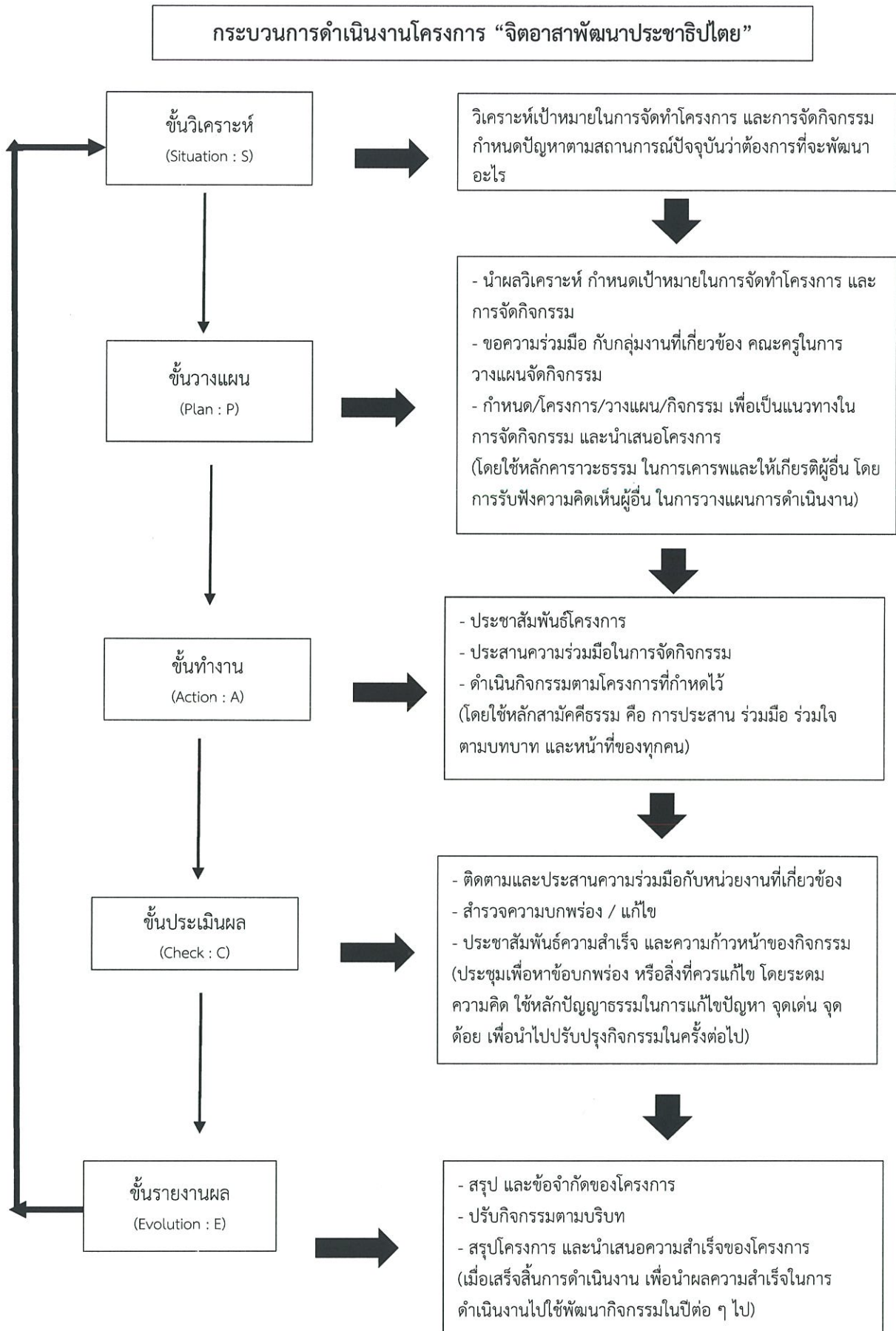
สถานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ตอนที่ 1 บริบทสถานศึกษา ชุมชน

ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” สถานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้รับรางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตยระดับดีเด่น ประเภทนักเรียน นักศึกษา ปี 2561 ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชน โดยการส่งเสริมให้เยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี โดยเริ่มต้นที่ตนเอง สร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชนที่มีจิตอาสา เพื่อเป็นแบบอย่างในการคิดดี พูดดี ทำดี มีจิตอาสารับผิดชอบต่อสังคม จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการจิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดยแกนนำสถานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม ที่จะปลูกฝังและพัฒนาให้มีนักเรียนแกนนำที่จะเป็นต้นกล้าความดี เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนคนทำดี มีจิตอาสาพัฒนาสังคมโดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย โครงการจิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตยเป็นโครงการที่ดำเนินการจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องของโครงการสถานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมในทุก ๆ ปี เพื่อสร้างต้นกล้าความดีที่จะเติบโตรับผิดชอบต่อสังคมต่อไป การดำเนินการในโครงการส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ความเป็นพลเมืองโดยใช้หลักวิถีประชาธิปไตย อันได้แก่ คาราวะธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม รวมทั้งหลักธรรมาภิบาล การมีจิตอาสา และการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ อันจะส่งผลต่อคุณลักษณะอันพื้นฐานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การกระบวนการดำเนินงานในกิจกรรม จะดำเนินการภายใต้ SPACE MODEL ดังนี้

แผนภาพที่ 7 แสดงวงจรคุณภาพ (SPACE MODEL)

แผนภาพที่ 8 การกระบวนการดำเนินงานโครงการ “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ผู้ศึกษาจึงเห็นประโยชน์จากการถอดบทเรียนผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” เพื่อนำความรู้จากการถอดบทเรียนเพื่อพัฒนางานด้านการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจในอนาคต และใช้ CIPP Model เป็นเครื่องมือหลักในการถอดบทเรียน โดยมีกรอบแนวคิดการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	
สรุปภาพรวมโครงการ (Project overview)	แกนนำสภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม ได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาเยาวชน โดยการสร้างเครือข่ายเพื่อรวบรวมนักเรียนซึ่งจะเป็นต้นกล้าแห่งความดี มีจิตอาสา ต่อการเป็นแบบอย่างในการคิดดี พูดดี ทำดี มีจิตอาสารับผิดชอบต่อสังคม เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเป็นนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง คือ รู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตาม และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ซึ่งสามารถจะตอบสนองความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย ค่านิยมความเป็นประชาธิปไตยอีกด้วย
บริบท (Context)	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนจะต้องเริ่มจากตนเอง - สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ - การดำเนินการในกิจกรรมทุกกิจกรรมจะได้รับความร่วมมือจากเทศบาล - โครงการจิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตยมีความยั่งยืนโดยการได้รับการบรรจุไว้ในโครงการประจำปีงบประมาณงานส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน แผนงบประมาณประจำปีโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม
ปัจจัยนำเข้า (Input)	<ul style="list-style-type: none"> - สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม - นักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม - ครูที่ปรึกษา ทำหน้าที่ที่ปรึกษาตามธรรมชาติให้แก่สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม - เครือข่ายภายในพื้นที่ ได้แก่ เทศบาล ตำบล และชุมชน ศูนย์ปฏิบัติธรรม กรมป่าไม้ - ทูทางสังคม - ทูทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อาทิ บวชต้นไม้ - แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
การดำเนินงาน (Process)	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำสภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมได้เข้ามาเป็นจิตอาสาในการริเริ่มโครงการจิตอาสา ปลูกต้นกล้าแห่งความดี ภายในชุมชน

ตารางที่ 8 การถอดบทเรียน ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”

ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”	
	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นการลงมือปฏิบัติระหว่างนักเรียนที่มีจิตอาสาได้เข้าร่วมกับชาวบ้านภายในชุมชน พระภิกษุ เพื่อร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์สู่ชุมชน ตามกระบวนการวิถีประชาธิปไตยโดยยึดหลักวิถีประชาธิปไตย ทั้งการระดม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม - การดำเนินงานยึดหลักหุ้นส่วนการพัฒนาระหว่าง ชุมชนกับโรงเรียน บูรณาการเข้ากับหลักการมีส่วนร่วม
ผลผลิต (Output)	<ul style="list-style-type: none"> - การรวมกลุ่มของเยาวชนในการเป็นจิตอาสาในการพัฒนาชุมชน - การพัฒนาชุมชนอย่างได้เป็นระบบตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมวางแผนในการดำเนินการดำเนินการพัฒนา ร่วมกันปฏิบัติ
ผลลัพธ์ (Outcome)	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมเป็นผู้ที่มีจิตอาสา มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งทักษะในกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิถีประชาธิปไตย - โรงเรียนมีความเข้มแข็งด้วยกระบวนการประชาธิปไตย - เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยภายในโรงเรียนได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นฐานขององค์ความรู้และความยินยอมของผู้มีส่วนได้เสียในฐานะหุ้นส่วน กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา (เยาวชน) กับคนในชุมชนในพื้นที่ให้เกิดการเท่าเทียม
ผลกระทบ (Impact)	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นแบบโรงเรียนวิถีประชาธิปไตย
ข้อสังเกตสำคัญ (Notice)	<ul style="list-style-type: none"> - เปลี่ยนแปลงของสมาชิกในสถานักเรียน อาจส่งผลต่อการต่อเนื่องของโครงการ - พี่เลี้ยงตามธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการให้ประสบความสำเร็จ - ผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญสนับสนุนการดำเนินการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 8 การถอดบทเรียน ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (ต่อ)

การดำเนินการโครงการ “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยได้บรรจุไว้ในโครงการประจำปีงบประมาณงานส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน แผนงบประมาณประจำปีโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม

จากปรากฏการณ์ข้างต้น พบว่า โครงการ “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ก็สามารถประสบความสำเร็จได้เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) **แกนนำสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคมเป็นผู้ที่มีจิตอาสา** มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งทักษะในกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิถีประชาธิปไตย ทั้งเริ่มจากประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เริ่มจากตนเอง จากการปลูกฝังและพัฒนาส่งต่อจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง ส่งผลให้มีจิตอาสารับผิดชอบต่อสังคม
- 2) **พี่เลี้ยงตามธรรมชาติ** คือ อาจารย์ที่ปรึกษาสถานักเรียนเชิงคำวิทยาคม เป็นบุคลากรในโรงเรียนที่ให้คำปรึกษาในการทำโครงการ จึงได้รับการสนับสนุนและคำปรึกษาในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี นอกจากนี้อาจารย์ที่ปรึกษายังทำหน้าที่เชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างนักเรียนสู่ชุมชนอีกด้วย
- 3) **ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและเปิดโอกาส** กล่าวคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงคำวิทยาคม ได้ให้ความสำคัญต่อการปลูกฝังให้นักเรียนภายในโรงเรียนมีจิตอาสา การมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนต่อไป

ข้อสังเกต

จากการที่แกนนำสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคมเริ่มลดบทบาทและการไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เนื่องจาก

- 1) การเข้าถึง อาจหมายถึงการดำเนินการจัดกิจกรรมในบางครั้งอาจจะตรงกับเวลาเรียน ส่งผลให้ไม่สามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้ หรือสภาพภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวยกับการดำเนินการจัดกิจกรรม
- 2) การไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ ๆ ทำกิจกรรม เนื่องจากเห็นว่าผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมเป็นเยาวชนไม่มีความน่าเชื่อถือ

จุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียน	จุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียน
<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนมีจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม - มีศักยภาพความเป็นผู้นำ - สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว - มีความกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง - มีความเคารพรุ่นพี่รุ่นน้อง - มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม - มีองค์ความรู้ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย - รู้จักบทบาทของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดทักษะการสื่อสารอย่างชัดเจน - ไม่ทราบกระบวนการดำเนินงานอย่างชัดเจน - บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ ใจร้อน เอาแต่ใจ ไม่เคารพความคิดเห็นผู้อื่น ไม่ละเอียดรอบคอบ

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนส่วนบุคคลของสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากตารางข้างต้น พบว่าจุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย แบ่งได้เป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1) ด้านทักษะและประสบการณ์ทำงาน ได้แก่ ประสบการณ์ทำงานจากรุ่นพี่รุ่นน้องส่งผลให้เกิดประสบการณ์ในการดำเนินงาน รู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และได้ทำงานร่วมกันเครือข่ายภายในโรงเรียน และชุมชนทำให้มีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นอย่างดี

2) ด้านวิถีคิดและทัศนคติ สถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคมนั้นมีจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม มีศักยภาพความเป็นผู้นำ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และมีความกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง รู้จักบทบาทของตนเองซึ่งถือเป็นต้นทางที่สำคัญของความสำเร็จ

3) ด้านองค์ความรู้ มีองค์ความรู้ทั้งเรื่อง ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ ในด้านจุดอ่อนส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนประกอบด้วย

1) ทักษะและประสบการณ์ ได้แก่ ขาดทักษะในการสื่อสารอย่างชัดเจน รวมทั้งไม่ทราบกระบวนการดำเนินงานอย่างชัดเจน

2) บุคลิกภาพส่วนตัว อาทิ ใจร้อน เอาแต่ใจไม่เคารพความคิดเห็นผู้อื่น ไม่ละเอียดรอบคอบ

เมื่อพิจารณาทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนส่วนบุคคลของของสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคม ในขณะที่นักเรียนมีจุดอ่อนในเรื่องหนึ่ง แต่ก็มีนักเรียนอีกคนหนึ่งที่มีจุดแข็งในเรื่องเดียวกัน อาทิ ประสบการณ์การทำงานกับบุคคลอื่น เป็นต้น

ปรากฏการณ์นี้ แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของบุคลากรสามารถช่วยเหลือสนับสนุนกันภายในกิจกรรมได้ แต่โดยหลักแล้วจะช่วยให้ในระยะสั้นหรือเมื่อเกิดปัญหาเฉพาะหน้า ดังนั้นในระยะยาวควรต้องพัฒนาไปสู่ชมรมแห่งการเรียนรู้ คือ ชมรมที่มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ ระหว่างนักเรียนด้วยกัน ยกกระดับสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์และทำหน้าที่ตามภารกิจได้ดียิ่งขึ้น

จุดแข็งของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (S)	จุดอ่อนของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (W)
<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนสนับสนุนเทคโนโลยีที่ทันสมัย - การจัดกิจกรรม - เทศบาล ผู้บริหาร และผู้ปกครองสนับสนุนการจัดกิจกรรม - มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน - มีวัฒนธรรมการดำเนินงานจากรุ่นพี่รุ่นน้องส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของกิจกรรม - ยึดหลักการดำเนินงานตามวิถีประชาธิปไตย 	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารระหว่างการจัดกิจกรรมไม่มีประสิทธิภาพ - เยาวชนที่จัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ - ความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมีมากเกินไป

ตารางที่ 10 แสดง SWOT ของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”

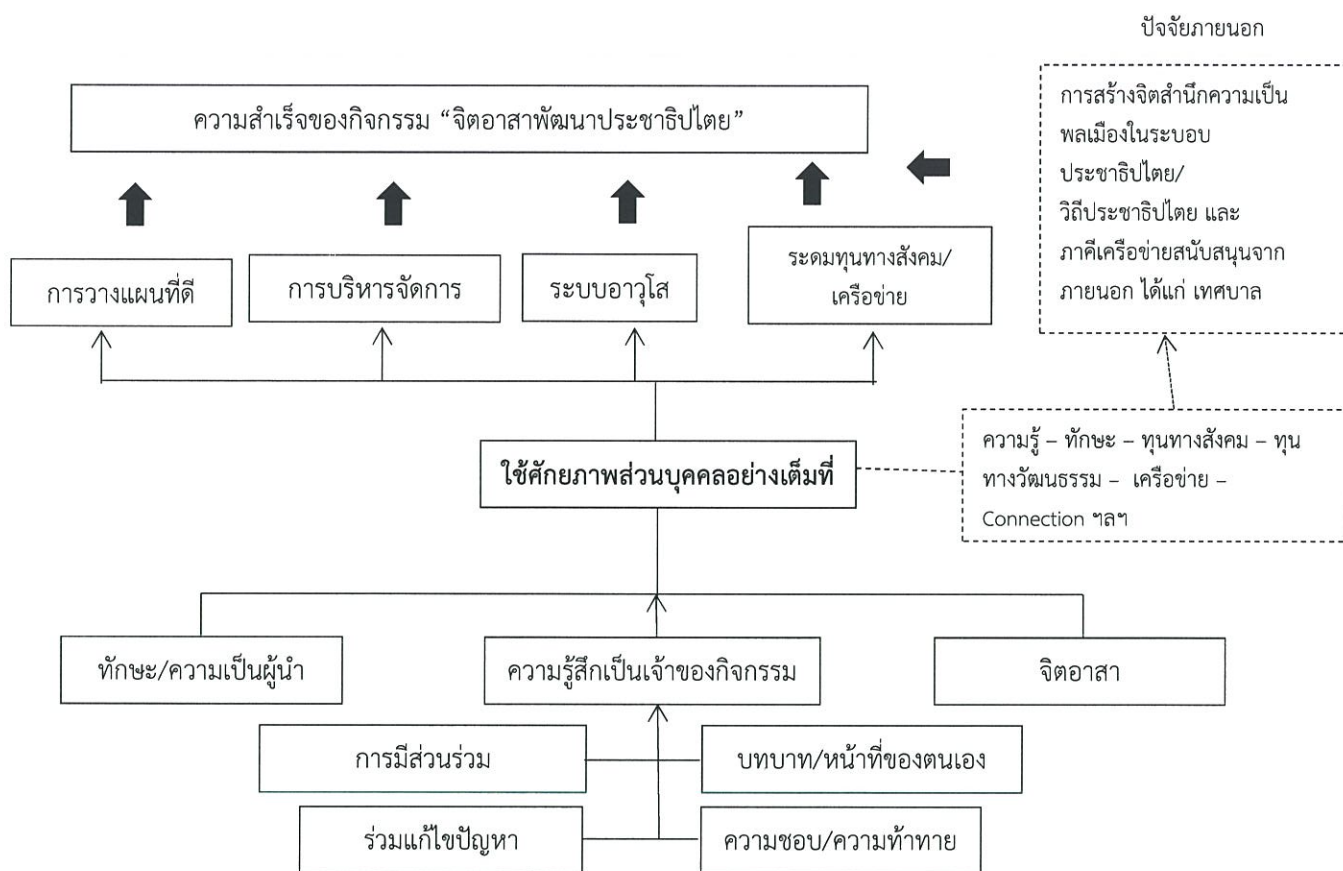
จุดแข็งของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (S)	จุดอ่อนของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (W)
- ความเชื่อมั่นจากการจัดกิจกรรมจากบุคคลภายนอก	
โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมและสนับสนุน ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการ พัฒนาเด็กและเยาวชน - ภาคีเครือข่ายทุก ภาคส่วนและทุกระดับเป็นพลังที่ เข้มแข็ง มีส่วน ร่วมในการพัฒนา เด็กและเยาวชน - ภาคีเครือข่ายมี ส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียน ในขณะการจัดกิจกรรม - ระยะเวลาการดำเนินงานของกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาของกลุ่มเป้าหมาย - อาจารย์ที่ปรึกษามีภารกิจหลักขององค์กร ไม่สามารถทุ่มเทเพื่อกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

ตารางที่ 10 แสดง SWOT ของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” (ต่อ)

เมื่อพิจารณตารางข้างต้น พบว่า จุดแข็งของกิจกรรมสอดคล้องกับจุดแข็งส่วนบุคคลของสถานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชิงคำวิทยาคม ตัวอย่างเช่น โรงเรียนสนับสนุนเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่อการจัดกิจกรรม มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีวัฒนธรรมการดำเนินงานจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของกิจกรรม และยึดหลักการดำเนินงานตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งสามารถอุดช่องว่างของกิจกรรมได้ อาทิ การสื่อสารระหว่างการจัดกิจกรรมไม่มีประสิทธิภาพ เยาวชนที่จัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ และความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมีมากเกินไป

การที่กิจกรรมสามารถส่งเสริมและสนับสนุน ความเข้มแข็งของ ภาคีเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ภาคีเครือข่ายทุก ภาคส่วนและทุกระดับเป็นพลังที่เข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการพัฒนา เด็กและเยาวชน พร้อมทั้งภาคีเครือข่ายมี ส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นโอกาสที่จะทำให้กิจกรรมมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น

ในแง่ปัจจัยด้านลบที่จุดรั้งการดำเนินงานของกิจกรรม พบว่าการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนในขณะการจัดกิจกรรม ระยะเวลาการดำเนินงานของกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาของกลุ่มเป้าหมาย และอาจารย์ที่ปรึกษามีภารกิจหลักขององค์กร

แผนภาพที่ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนชุดกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” แสดงให้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจากการมีจิตอาสาในกิจกรรมสาธารณะ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน รู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็น ทักษะและการร่วมกันแก้ไขปัญหา รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ส่งผลให้เด็ก และเยาวชนเหล่านั้นรู้จักบทบาท และหน้าที่ของตนเอง ส่งเสริมให้เกิดความมีทักษะผู้นำ ความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม เป็นหลักสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งการได้รับความร่วมมือจาก เทศบาล ส่งผลให้เกิดความร่วมมืออันเข้มแข็งจากหน่วยงานภายนอกส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพต่อไป

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี
รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ของโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้มีความคิด
อย่างมีวิจารณญาณอย่างเหมาะสม ร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรม พร้อมทั้งมีส่วนร่วม
ในการแสดงความคิดเห็น และมีความสุข และสนุกในชีวิต “ความตระหนักรู้และเห็น
คุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการ
ตัดสินใจ พร้อมทั้งแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ในส่วน “การรับรู้
ข่าวสาร” ต่อการรับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาส
ในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ และสามารถ
ประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ
- 2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย สามารถทำงานกับผู้อื่นได้
มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคมเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น
- 3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรม
และเสมอภาค สามารถนำหลักวิถีประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานได้
อย่างถูกต้องและเหมาะสม และสามารถนำหลักความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

แผนภาพที่ 10 การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ของ ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย”

4.5 ผลงานที่ 4 ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน”

กลุ่มชุมชนชาวสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2485 บ้านดอนชัยเดิมชื่อบ้านปงสนุก อำเภอบง จังหวัดน่าน เปลี่ยนและย้ายเป็นบ้านดอนชัย หมู่ที่ 1 ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีประชากร 2 กลุ่มคือ ไทย (หรือเรียกอีกอย่างว่าคนเมือง) และอีกกลุ่มคือ ชนเผ่าอาข่าที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดเชียงราย เมื่อปี พ.ศ.2516 จนถึงปัจจุบัน และในปี พ.ศ.2544 มีการแบ่งการปกครองแยกออกเป็นบ้านดอนชัยสักทอง หมู่ที่ 9 ตำบลสะเอียบจนถึงปัจจุบัน

และในปี 2532 ภาครัฐได้มีการพิจารณาเห็นควรให้มีโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้นจากกระแสการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นดังกล่าว ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีศึกษาถึงข้อดีข้อเสียผลกระทบหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะจากการสำรวจในพื้นที่มีป่าสักทองที่อุดมสมบูรณ์กว่า 24,000 ไร่ ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านรวมถึงประชาชนในตำบลสะเอียบมีความตระหนักในการอนุรักษ์รักษาพื้นที่ป่าเพื่อสร้างความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติจนเกิดโครงการ “สะเอียบโมเดล” เกี่ยวกับระบบเหมืองฝาย ที่มีการสร้างฝายขนาดเล็กสำหรับใช้ในการทำการเกษตรและดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน แก้ไขปัญหาภัยแล้ง จากข้อมูลปัญหาและผลกระทบในหลายมิติจึงทำให้การเริ่มโครงการแก่งเสือเต้นเป็นไปได้ยาก และยังคงรักษาพื้นที่ป่าคงไว้ต่อไป

ตำนานความขัดแย้งเรื่องเขื่อนแก่งเสือเต้นมีมาอย่างยาวนานมากกว่า 30 ปี เป็นโครงการที่ภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่เพื่อเกษตรกรรม และแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง การดำเนินการจากภาครัฐ ในขณะนั้น ตามแนวคิดเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เสียงส่วนน้อยต้องเสียสละ จากวาทะกรรมประชาธิปไตยที่ตัดสินโดยคนส่วนใหญ่ เสียงส่วนน้อยจึงรู้สึกตนไม่ได้รับการเคารพสิทธิขั้นพื้นฐาน การเร่งรัดดำเนินการโดยการขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงตามระบบได้เพิ่มความรู้สึกต่อต้านจากภาคประชาชนและเครือข่าย ขาดการให้ข้อมูลที่ครบถ้วน ต้องมีหลักฐานมาภิบาลภาคประชาชนลุกขึ้นมาเพื่อปกป้องชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าภาครัฐจะใช้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Hearing) แต่ฝ่ายคัดค้านเขื่อนกับมองเห็นความไม่ชอบธรรม ความไม่โปร่งใส ความไม่เท่าเทียม ความไม่เคารพสิทธิชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดเป็นความไม่ยอมรับอย่างรุนแรง ภาคประชาชนจึงใช้สิทธิในการคัดค้าน ต่อต้าน และต่อสู้ ด้วยการที่เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วม แม้ว่าภาครัฐจะใช้วิธีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Public Hearing) แต่กลับเป็นการเพิ่มความรุนแรงของการต่อต้านของภาคประชาชน ซึ่งในบางส่วนก็มีการเห็นด้วยกับรัฐบาล แนวคิดแก้ไขปัญหาคารสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นที่เรียกว่า ยมบนและยมล่าง ก็ไม่ได้รับความเห็นชอบ หลายเป็นสัญลักษณ์ของการปะทะกันทางความคิด จนเป็นปัญหาที่ไร้ทางออกจนเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง ซึ่งในแต่ละส่วนก็อ้างกระบวนการประชาธิปไตย แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จึงส่งผลให้เกิดกระบวนการรับรู้ข่าวสารและสิทธิของประชาชนเกี่ยวกับประชาธิปไตยจากกรณีดังกล่าวพบว่าข้อมูลที่ประชาชนได้รับกับข้อมูลที่ภาครัฐไม่ตรงกัน ส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายต่างมีข้อมูลคนละด้าน และไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายไม่ยอมรับฟังซึ่งกันและกัน

ดังนั้นการทำความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารของประชาชน จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งคือ ความไม่เข้าใจหรือการตีความข้อมูลข่าวสารที่ได้รับผิดไปจากความจริง ซึ่งอาจมาจาก

การรับรู้ข่าวสารไม่เพียงพอ ทั้งนี้ วิธีการหนึ่งกระบวนการที่เข้ามาเพื่อการแก้ไขและสร้างการรับรู้ให้กับประชาชนอย่างถูกต้อง จะเป็นการแก้ไขปัญหาในกระบวนการของประชาธิปไตยได้ และหนึ่งในกระบวนการนั้นคือ “ประชาเข้าใจ (Public Understanding)” พร้อมจัดการจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการทั้งระบบ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมและยอมรับในการบริหารจัดการตามหลักวิถีประชาธิปไตยและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

จุดแข็งของชุมชนละเอียด (S)	จุดอ่อนของชุมชนละเอียด (W)
<ul style="list-style-type: none"> - มีทรัพยากรป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ต้นไม้สักทอง ไม้ไผ่ และมีชีวภาพที่หลากหลาย - มีการรวมกลุ่มกันของภาคประชาชนหลายกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง - มีการบริหารจัดการกิจกรรมที่ดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ - มีผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชน - มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งศิลปวัฒนธรรม และมีประเพณีพื้นบ้านและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและขาดโอกาสการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม - ชาวบ้านขาดการสื่อสารข่าวสารจากภาครัฐ - แหล่งกักเก็บน้ำไม่เพียงพอ ส่งผลให้ไม่มีน้ำใช้ในฤดูแล้ง และเกิดอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก และขาดการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ
โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลมีนโยบายที่สนับสนุนโครงการพัฒนาลุ่มน้ำยมเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง - มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลละเอียด แบบบูรณาการ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตเฝ้าต้องเหลือง - สถาบันการศึกษาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและวิถีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม - นโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการทำงานของภาครัฐมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการบริหารจัดการอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงาน - ปัญหาความขัดแย้ง และข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ตารางที่ 11 แสดง SWOT ของชุมชนละเอียด

จากการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (threats) โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาลงในตาราง SWOT Matrix จะเห็นได้ว่า ชุมชนสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีทรัพยากรป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ต้นไม้สักทอง ไม้ไผ่ และมีชีวภาพที่หลากหลาย มีผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ สุราชุมชน ที่สามารถสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งศิลปวัฒนธรรม และมีประเพณีพื้นบ้านและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ในส่วนของภาคประชาชนได้มีการรวมกลุ่มกันของภาคประชาชน หลายกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดเครือข่ายของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีการร่วมกลุ่มต่อการบริหารจัดการกิจกรรมที่ดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพภายในชุมชน ในขณะเดียวกันภายในชุมชนสะเอียบมีปัญหาสำคัญคือ การขาดแคลน แหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร สาเหตุเนื่องจากแม่ผู้ยมซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ และการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่เป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ จึงทำให้ฤดูแล้งเกษตรกรมีปัญหาจากการขาดแคลน น้ำที่มีไม่พอเพียงต่อความต้องการในการเกษตร

จากปัญหาการขาดแหล่งกักเก็บน้ำ จึงเป็นโอกาสที่รัฐบาลจะมีนโยบายที่สนับสนุนโครงการพัฒนาลุ่มน้ำยมเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง และจากโครงสร้างภูมิประเทศที่มีความสมบูรณ์จึงได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลสะเอียบ แบบบูรณาการ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตเฝ้าคลองเหลือง โดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชนภายในพื้นที่ และสถาบันการศึกษาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ จากการที่ภาครัฐมีนโยบายพัฒนาลุ่มน้ำยม แต่ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและขาดโอกาสการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม พร้อมทั้งขาดการสื่อสารข่าวสารจากภาครัฐ ขาดการบริหารจัดการอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงาน และปัญหาความขัดแย้ง และข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ประชาชนภายในพื้นที่ยังไม่ให้การยอมรับเนื่องจากยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัผลกระทบที่ตนเองได้รับ

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

จากเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้น การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย จากผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น: นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” นั้น จึงต้องดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ พร้อมทั้งการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน เนื่องจากชาวบ้านยังขาดการสื่อสารจากภาครัฐ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการยอมรับในสิ่งนั้น ๆ จากชาวบ้าน การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การยอมรับความแตกต่าง รับผิดชอบ ต่อสังคม อันจะส่งผลต่อการดำเนินการให้มีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเริ่มจาก

1) การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยเริ่มจากการมีจิตสาธารณะ คติวิเคราะห์ และฟังเสียงส่วนใหญ่ รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2) การขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งมีอยู่ในตนเองหรือกลุ่มผลประโยชน์ วิธีการจัดการผลประโยชน์ คุณค่าทางจิตใจและความยุติธรรม ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องลดทอน/เปลี่ยนแปลงความขัดแย้งเป็นความร่วมมือ โดยลดระดับความขัดแย้งลง ในระดับที่บริหารจัดการได้ ทั้งนี้ การแก้ไขความขัดแย้งจะต้องสร้างความชอบธรรม โปร่งใส ลดข้อจำกัดสู่ความไว้วางใจ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน นำไปสู่การปรองดองสมานฉันท์

3) การมีส่วนร่วม (Participation) การใช้กระบวนการด้านสังคม ในลักษณะของการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยแสดงออกในรูปของการทำงานร่วมกัน ในลักษณะการแสดงให้เห็นถึงความร่วมกัน มีความต้องการร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน มีความสนใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดการต่อรองทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่าการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตาม และร่วมรับผลประโยชน์ ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้มีบทบาททางสังคม/ชุมชน และหน่วยงานราชการในพื้นที่ ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมขับเคลื่อน แก้ไขปัญหา ทั้งนี้ การสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน หรือประชาเข้าใจ (Public Understanding) ทำทราบบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และหาทางออก/ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ลดความขัดแย้งในพื้นที่ สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกได้ดังนี้

3.1 ร่วมคิด ได้ทำการเข้าหากลุ่มผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่นในทุกพื้นที่ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อหารือและหาทางออกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน อาทิ การชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกัน การสร้างความไว้วางใจ การรับฟังข้อเสนอของกลุ่มผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่น เป็นต้น

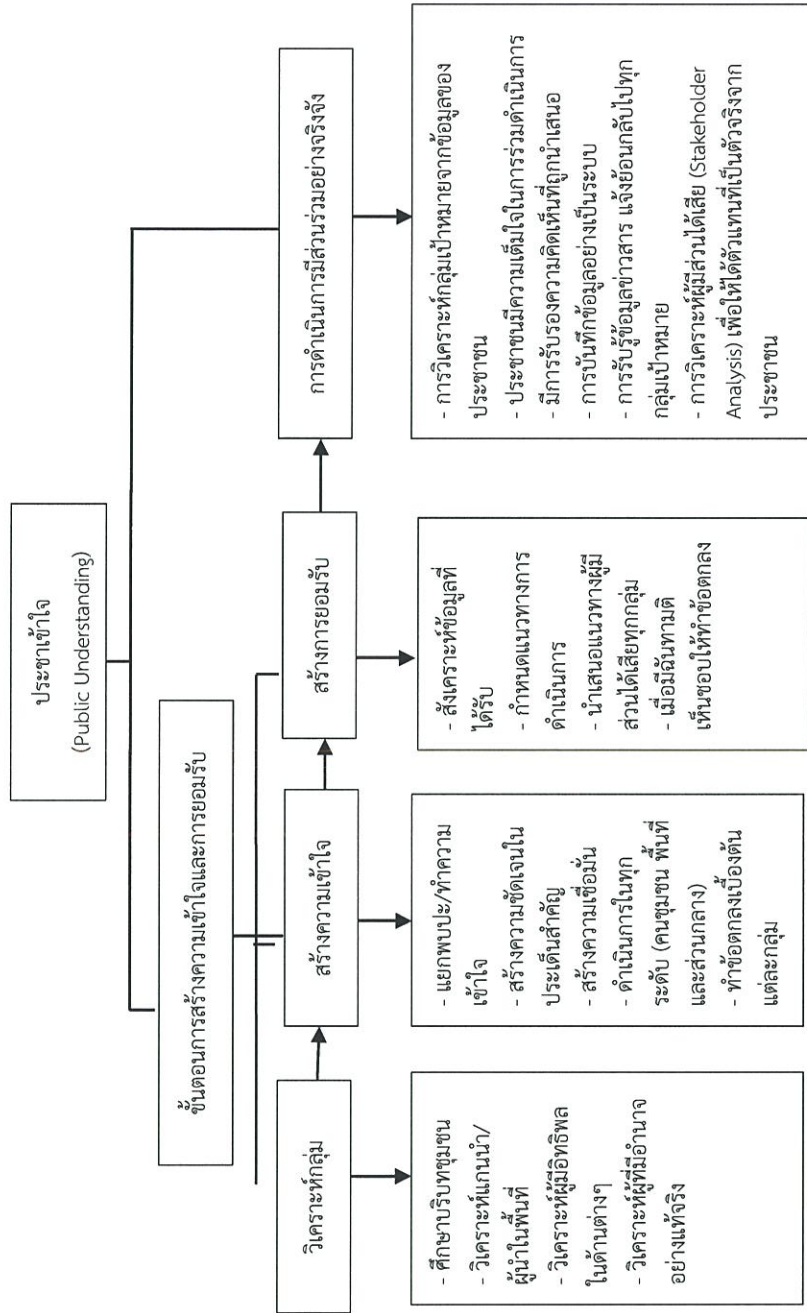
3.2 ร่วมทำ ร่วมกับผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่นในทุกพื้นที่วางแผนการทำงานสำรวจพื้นที่ อันนำไปสู่ข้อตกลง/ปฏิบัติร่วมกัน

3.3 ร่วมตัดสินใจ ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อร่วมตัดสินใจในแนวทางการดำเนินโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นมติในที่ประชุมใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน

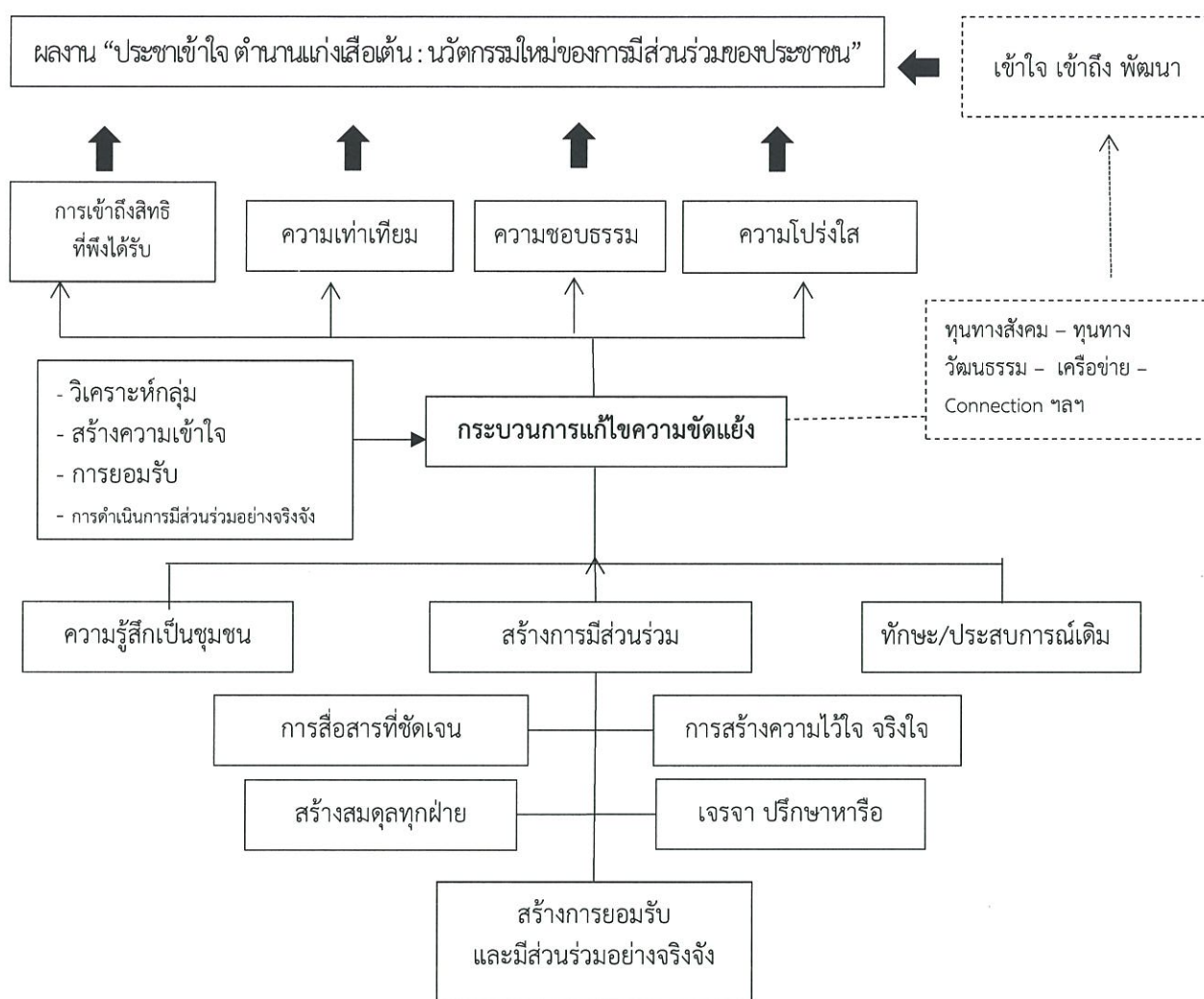
3.4 ร่วมดำเนินการ ร่วมกับผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ในการพัฒนา การบริหารจัดการ และการรับผลประโยชน์ในโครงการ

3.5 ร่วมติดตามผล ร่วมกับประชาชนในพื้นที่จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อประชาชนได้รับทราบผลการดำเนินการ อันจะเป็นการติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงาน ว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่

3.6 ร่วมรับทราบผลประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนภายในพื้นที่ร่วมรับทราบถึงผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

แผนภาพที่ 11 แสดงการดำเนินการประชาชนเข้าใจ (Public Understanding)

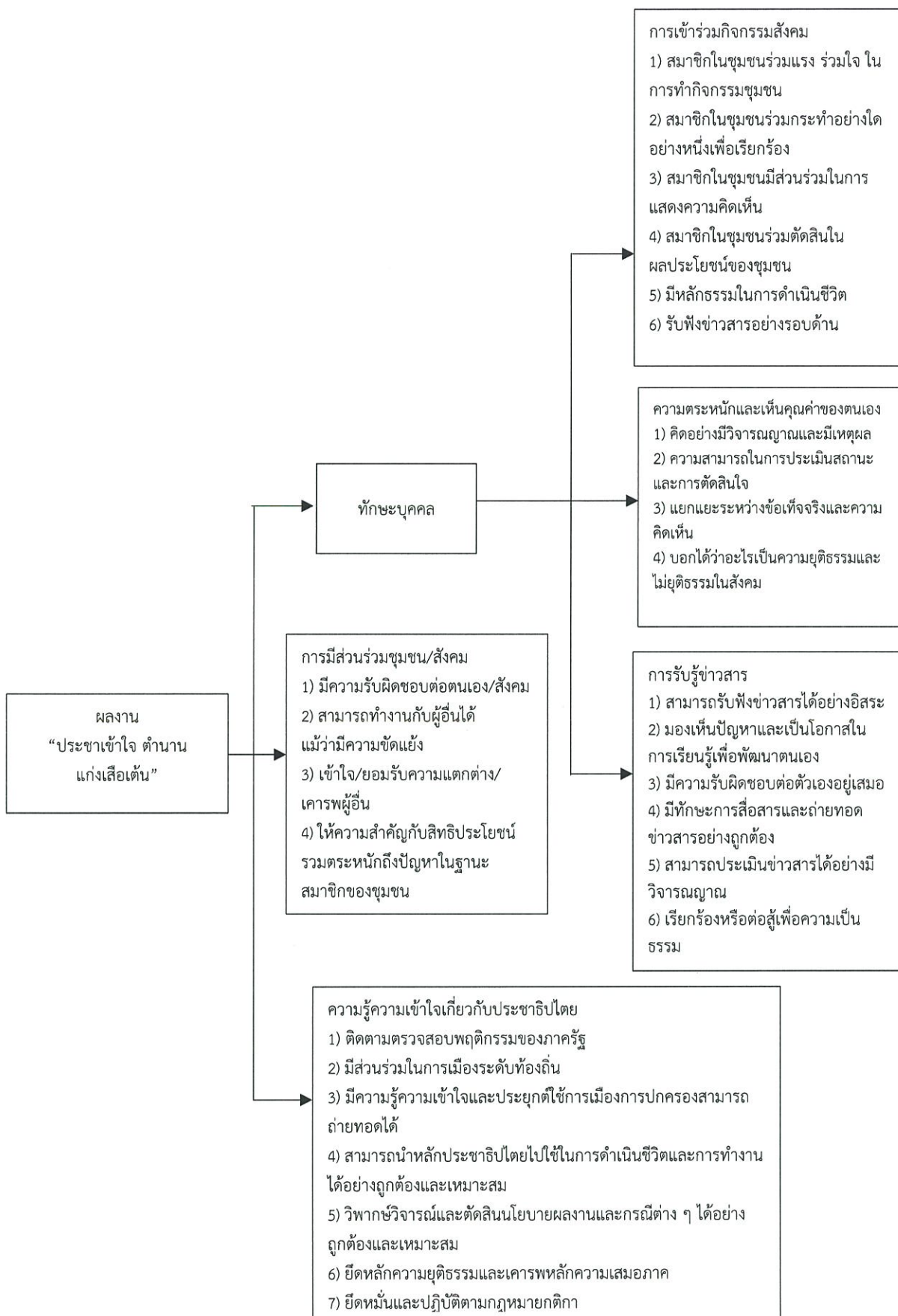
แผนภาพที่ 12 ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งส่วนบุคคลและจุดแข็งของผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” แสดงให้เห็นว่าการเปิดโอกาสประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ตามความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยต้องเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ความขัดแย้งต่าง ๆ ค่อย ๆ หดไป ประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ/ กิจกรรม มักจะไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียม ดังนั้น รัฐจะต้องไปเสริมสร้างความเข้าใจ โดยกระบวนการประชาเข้าใจ เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและร่วมรับผลประโยชน์ในกิจกรรมนั้น ๆ

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” ของชุมชนบ้านสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่สมาชิกในชุมชนร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชน หรือร่วมกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเรียกร้อง พร้อมทั้ง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในผลประโยชน์ของชุมชน มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และ รับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการประเมินสถานะ การตัดสินใจ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น พร้อมทั้งบอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมและไม่ยุติธรรมในสังคม และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการสามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ มีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง สามารถประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถเรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม
- 2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้แม้ว่ามีความขัดแย้ง พร้อมทั้งเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น และให้ความสำคัญกับสิทธิประโยชน์ร่วมนั้นถึงถึงปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน
- 3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ในเรื่องของการติดตามตรวจสอบพฤติกรรมของภาครัฐ มีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้ สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม วิพากษ์วิจารณ์และตัดสินใจนโยบายผลงานและกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดหลักความยุติธรรมและเคารพหลักความเสมอภาค และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา

แผนภาพที่ 13 การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น”

4.6 ผลงานที่ 5 ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า”

ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

บ้านนาโพธิ์ เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีสมาชิกทั้งสิ้น 412 ครอบครัว ประกอบไปด้วย 3 หมู่บ้าน เดิมบรรพบุรุษได้อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2381 ย้ายถิ่นฐานมาเรื่อยจนกระทั่งมาตั้งรกรากอยู่ในที่ตั้งในปัจจุบัน เนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นและฝั่งรากลึกจนเกิดความขัดแย้งภายในชุมชนและนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน คือ การเลือกตั้ง ชาวบ้านจะแบ่งฝ่ายและขัดแย้งกัน บาดหมางกันไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะหวัคະແນของนั้กการเมือง และทะเลาะเบาะแว้งกัน ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านขาดความสามัคคีและไม่ร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 4 ครั้ง ที่ผ่านมา 2549, 2550, 2554 และ 2557 ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในชุมชน แต่ยังลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งของคนในชาติด้วย เพราะการสั่งสม ปลุกฝั่ง หรือเป็นค่านิยม ที่ทำให้คนส่วนใหญ่มักคิดว่าหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย คือ นั้กการเมือง และการเลือกตั้ง และการเลือกตั้งคือทั้งหมดของความเป็นประชาธิปไตย ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว การเลือกตั้งเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น

สาเหตุสำคัญของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแก่นแท้ความเป็นประชาธิปไตย แม้ที่ผ่านมามีหน่วยงานต่าง ๆ มาให้ความรู้ แต่ก็ยังไม่ถึงชาวบ้านเนื่องจากเป็นการให้ความหมายประชาธิปไตยที่เกลตัว เน้นการเลือกตั้ง โครงสร้างทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมาตลอดหลายสิบปี ชาวบ้านจึงทราบและเข้าใจประชาธิปไตยในมิติเดียวมาตลอด และหากชาวบ้านยังไม่เข้าใจความหมายของประชาธิปไตยในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกั้บวิถีความเป็นพลเมือง วิถีชีวิตในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งก็ยังคงยังไม่จบจากความคิดเห็นที่คิดต่าง นำไปสู่ความขัดแย้ง ลุกลามเป็นปัญหาหมางใจกัน การทำงานส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปได้ยาก

ดังนั้น จึงมีการพูดคุยกันในกลุ่มผู้นำชุมชน คนเฒ่า และพระอาจารย์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือในหมู่บ้าน และเกิดเป็นแกนนำอาสาสมัครชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง สร้างองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกั้บวิถีชุมชนคนรากหญ้า ใช้ภาษาง่าย ๆ แนวคิดแบบบ้าน ๆ แยกการเลือกตั้งออกจากประชาธิปไตยในชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นว่าการเลือกตั้งคือหน้าที่ และชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจะต้องมีการพัฒนา โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย วิถีความเป็นพลเมือง และความเข้าใจประชาธิปไตยแบบรากหญ้า เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในชุมชน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อชุมชน และมีเป้าหมาย คือ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจวิถีประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อใช้กลไกของวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น และเพื่อสร้างอาสาสมัครแกนนำประชาธิปไตยในชุมชนและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชน ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ขยายผล และสร้างการมีส่วนร่วม

ดังนั้น การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจหลักประชาธิปไตย ที่เกี่ยวกับวิถีความเป็นอยู่ และการออกแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ดังนี้

- 1) การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยชุมชน เพื่อเปิดมิติใหม่สร้างความเข้าใจ โดยใช้ภาษาท้องถิ่น แยกแนวคิดประชาธิปไตยในชุมชน เน้นการเลือกตั้งเป็นหน้าที่
- 2) ออกแบบการมีส่วนร่วมจัดตั้งสภาชุมชนบ้านนาโพธิ์ เป็นสภาท้องถิ่นที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ เพื่อสร้างความสมดุลทางความคิดในการพัฒนาชุมชน และรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน ผู้ผลลัพธ์ที่จับต้องได้ เห็นผลจริง ตามศักยภาพและวิถีชีวิตชุมชน ที่เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

จุดแข็งของชุมชนบ้านนาโพธิ์ (S)	จุดอ่อนของชุมชนบ้านนาโพธิ์ (W)
<ul style="list-style-type: none"> - มีเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน มีความโดดเด่น - มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งของภาคประชาชนที่มีอยู่หลายกลุ่ม อาทิ ผู้เฒ่า ผู้นำชุมชน เยาวชน - มีการบริหารจัดการกิจกรรมภายในชุมชน ที่ดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ - พื้นที่มีศักยภาพในการปลูกพืชเศรษฐกิจได้หลายชนิด - เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวอารยธรรมลุ่มน้ำโขง เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว - มีเทศกาลงานประเพณีที่มีชื่อเสียงระดับชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน - แผนงานในการพัฒนาท้องถิ่นไม่มีความชัดเจน
โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
<ul style="list-style-type: none"> - มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน - รัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง - การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและวิถีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน - ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในระดับชาติ

ตารางที่ 12 แสดง SWOT ของชุมชนบ้านนาโพธิ์

จากการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (threats) โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาลงในตาราง SWOT Matrix จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม มีเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนมีความโดดเด่น พร้อมทั้งเกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งของภาคประชาชนที่มีอยู่หลายกลุ่ม อาทิ ผู้เฒ่า ผู้นำชุมชน เยาวชน และมีการบริหารจัดการกิจกรรมภายในชุมชนที่ดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นศูนย์กลาง การท่องเที่ยวอารยธรรมลุ่มน้ำโขง เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยมีเทศกาลงานประเพณีที่มีชื่อเสียงระดับชาติ ในขณะเดียวกันภายในชุมชนบ้านนาโพธิ์มีปัญหาสำคัญ คือ ชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน และแผนงานในการพัฒนาท้องถิ่นไม่มีความชัดเจน

จากปัญหาดังกล่าว ภายในชุมชนจึงเกิดการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตยและวิถีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการเพิ่มค่าทางเศรษฐกิจภาครัฐ มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง เนื่องจากภายในชุมชน บ้านนาโพธิ์มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน แต่การดำเนินงานการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ มีอุปสรรคและอาจจะไม่ได้ผลตอบรับเท่าที่ควรเนื่องจากยังคงมีปัญหาความ ชัดแย้งทางการเมืองในระดับชาติ พร้อมทั้งการเปลี่ยนทางวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนอีกด้วย

ตอนที่ 2 การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จากผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า” ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม นั้น จากการที่ เกิดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยาวนาน เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย และ ความเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง จนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปได้ยาก ซึ่งสาเหตุ ดังกล่าวเกิดจากความไม่เข้าใจความหมายของประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองระบอบ ประชาธิปไตย ดังนั้น จึงมีการพูดคุยกันภายในชุมชน จากผู้นำชุมชน ผู้เฒ่า ผู้แก่ และพระอาจารย์ที่ เคารพนับถือ จนเกิดเป็นอาสาสมัครแกนนำประชาธิปไตย เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยการการ เสริมองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองผ่านภาษาง่าย ๆ และภาษาถิ่น จนเกิด ความเข้าใจว่าการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากการกระบวนการประชาธิปไตย ความเป็นพลเมือง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง โดยเริ่มจาก

1) ลดความขัดแย้งทางการเมืองโดยการให้ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ชุมชน ใช้ภาษาพื้นบ้าน แนวคิดแบบบ้าน ๆ มองให้เห็นว่าเรื่องการเลือกตั้ง คือ หน้าที่ แต่ชีวิตความเป็น อยู่ของคนในชุมชนจะต้องมีการพัฒนา โดยใช้กระบวนการทางประชาธิปไตย โดย ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่า ร่วมพูดคุยหาแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนที่เริ่มมาจากความคิดเห็นที่ แตกต่างทางการเมือง และมีมติเห็นชอบให้มีการพูดคุยและทำความเข้าใจกับคนในชุมชน ถึงปัญหา ความขัดแย้ง ผลกระทบที่ตามมา รวมถึงให้ความรู้ในชุมชนเรื่องประชาธิปไตย ความเป็นพลเมือง พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนโดยมีการจัดเวทีศึกษาชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อความคิดพ่อแม่ คือเด็กและเยาวชนในชุมชน อายุ 10 – 22 ปี
2. กลุ่มที่เชื่อมั่นในความคิดของตนเองเป็นหลักแต่ก็คล้อยตามปู่ย่าตายาย และลูกหลาน คือกลุ่มวัยทำงานในชุมชน อายุตั้งแต่ ปี 23 – 49 ปี

3. กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อความคิดลูกหลาน คือกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน อายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป

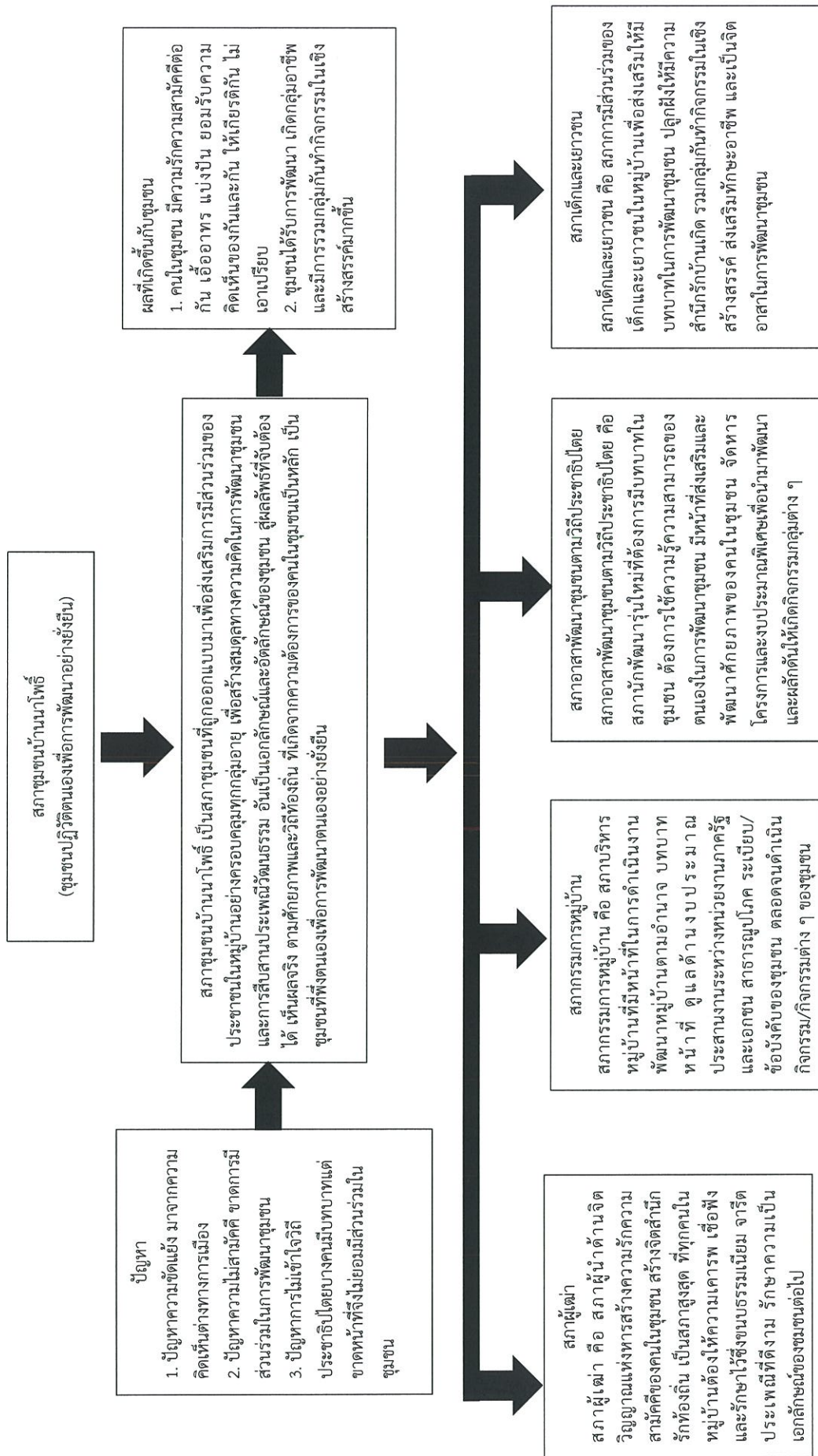
2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนนำไปสู่การทำความเข้าใจกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน เปิดใจคุยกัน และให้อภัยกัน จนทำให้เกิดบรรยากาศความปรองดอง และชี้ให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกคน

3) เกิดการมีส่วนร่วม (Participation) การใช้กระบวนการด้านสังคม ในลักษณะของการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยแสดงออกในรูปของการทำงานร่วมกัน ในลักษณะการแสดงให้เห็นถึงความร่วมกัน มีความต้องการร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งกล่าวได้ว่า การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมแก้ไข ร่วมรับผิดชอบ และร่วมชื่นชมยินดี ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้มีบทบาททางสังคม/ชุมชน

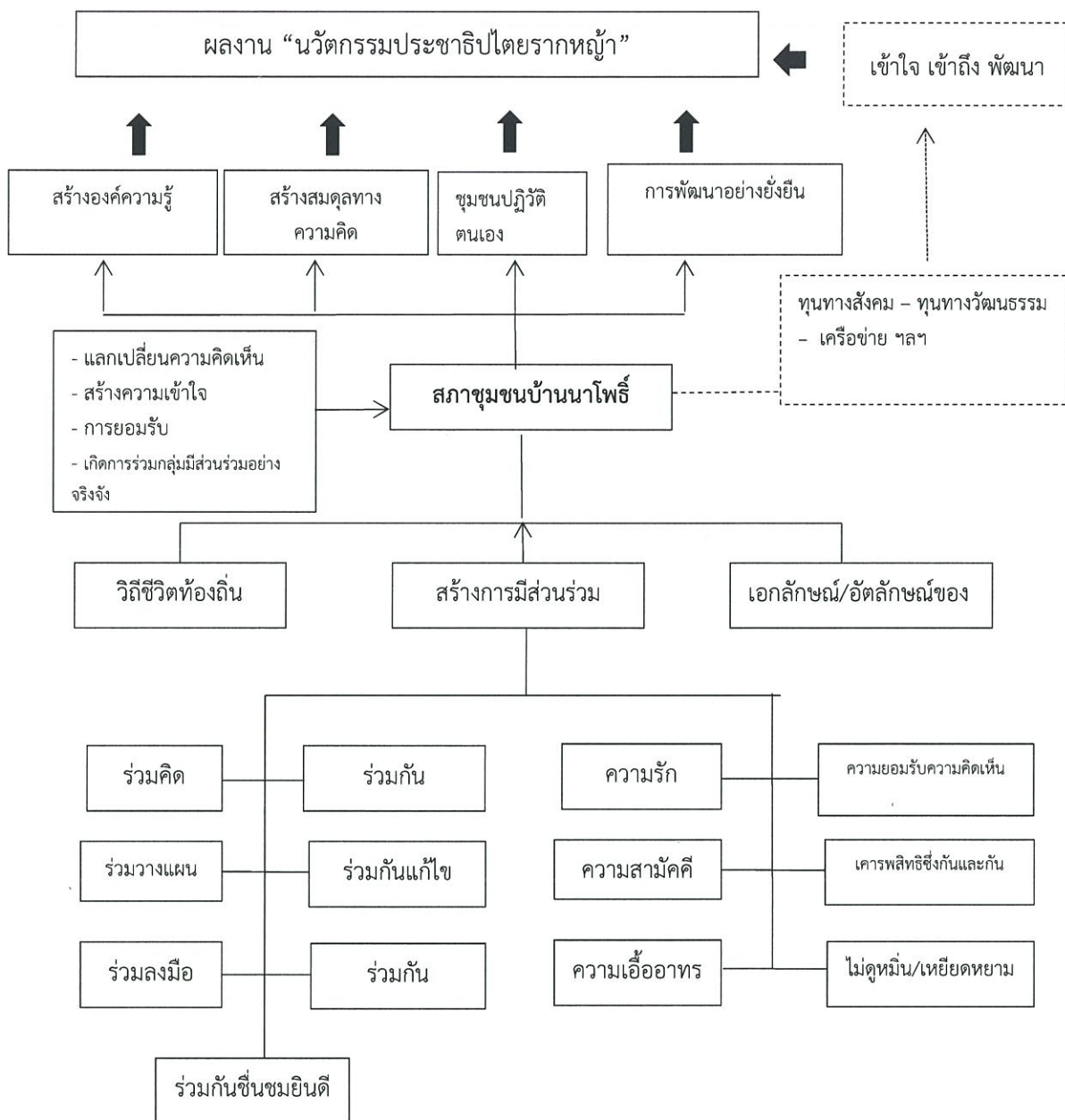
นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องตระหนักและเข้าใจ คือพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องมีความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบ ไม่ดูหมิ่น ไม่เหยียดหยาม ส่วนนักการเมืองและการเลือกตั้งเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของประชาธิปไตยเท่านั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้ชุมชนขัดแย้งกัน เพราะความคิดเห็นที่แตกต่าง

4) หลังจากนั้นจะต้องตั้งกลุ่มจิตอาสาแกนนำประชาธิปไตยในชุมชน ทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนด้วยวิถีประชาธิปไตย โดยการนำปัญหา ความต้องการ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากชุมชน มาจัดทำเป็นโครงการนำร่องในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการพัฒนา โดยความร่วมมือของจิตอาสาแกนนำประชาธิปไตยในชุมชน ทั้ง 3 กลุ่ม มาจัดทำเป็นโครงการนำร่องในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการแก้ไข และพัฒนา โดยความร่วมมือของอาสาสมัครแกนนำในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้เฒ่าในหมู่บ้าน และชาวบ้านร่วมคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในหมู่บ้านร่วมกัน ซึ่งได้แก่

1. จัดตั้งสภาผู้เฒ่า เพื่อถ่วงดุลความคิดของกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน และกลุ่มแกนนำอาสาสมัครประชาธิปไตย เพื่อให้การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตลอดจนการบริหารงบประมาณต่าง ๆ ที่ได้รับจัดสรรจากภาครัฐในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมกิจกรรม ให้คนในหมู่บ้าน ได้มีส่วนร่วมและมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดเป็นวิถีประชาธิปไตยในชุมชน ผ่านกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
3. สร้างศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ขยายผล และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ยกระดับการพัฒนาการแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยวิถีประชาธิปไตย

แผนภาพที่ 14 แสดงชุมชนปฏิบัติตนเองเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาโพธิ์

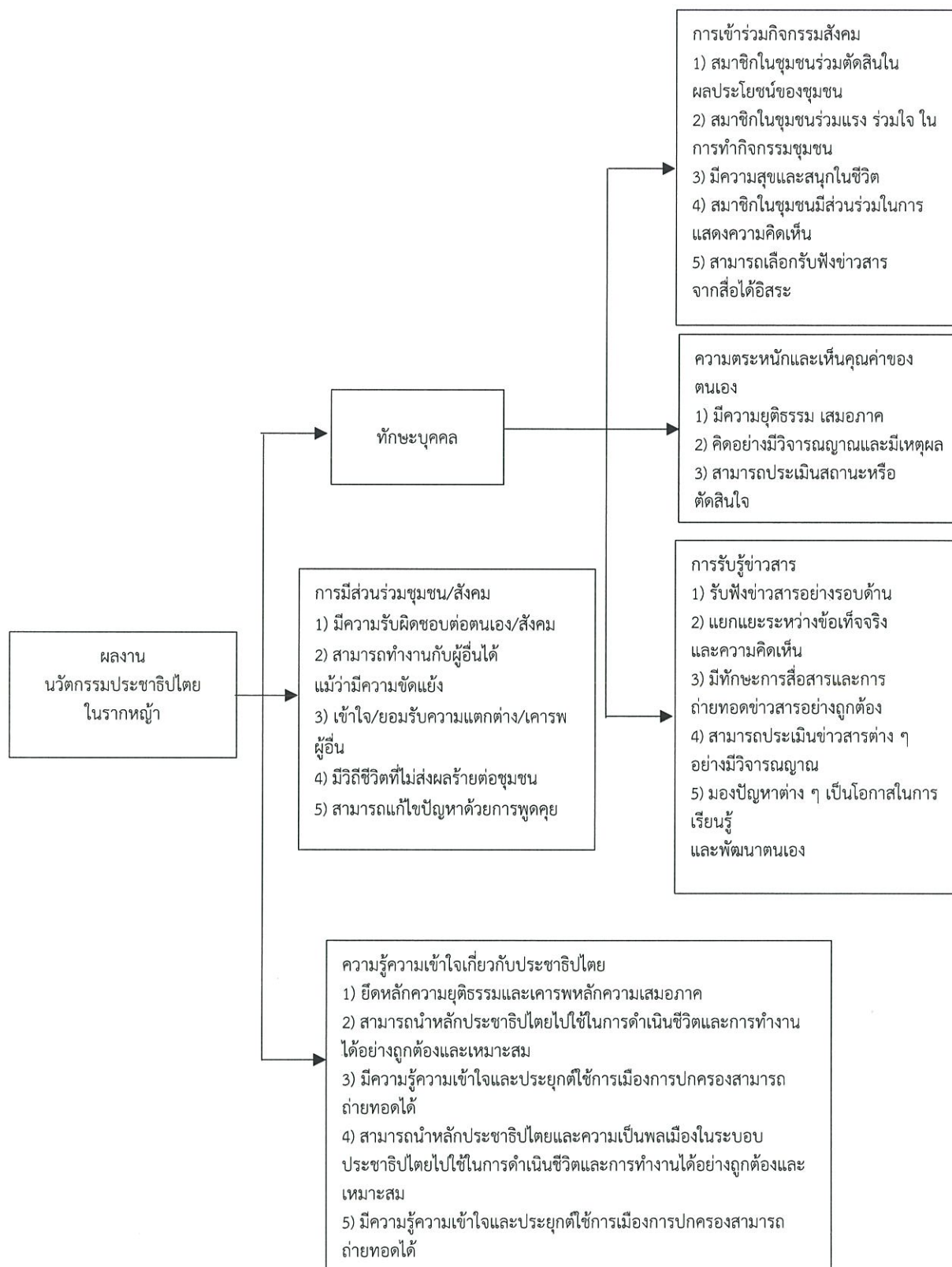
แผนภาพที่ 15 การถอดบทเรียนชุมชนบ้านนาโพธิ์

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยในรากหญ้า” แสดงให้เห็นถึงทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เกิดจากความต้องการของชุมชน และคนในชุมชนร่วมขับเคลื่อนด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีงบประมาณในการดำเนินงาน เพียงแค่การพูดคุย ประชุม ประชาพิจารณ์ และใช้ช่วงเวลาตามสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยสามารถปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันให้กับชาวบ้านทุกคนเข้าใจและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีอาสาสมัครประชาธิปไตยในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่ เยาวชน ผู้นำชุมชน จนกระทั่งผู้เฒ่าซึ่งสามารถขยายผลสร้างเครือข่ายความร่วมมือได้ทุกระดับ ดังนั้น การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ต้อง

เข้าใจประชาธิปไตยในหลาย ๆ มิติ ทั้งด้านโครงสร้าง กระบวนการ คุณภาพ และวิถีประชาธิปไตย พร้อมทั้งต้องเข้าใจชุมชน เข้าใจวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตย” ของชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

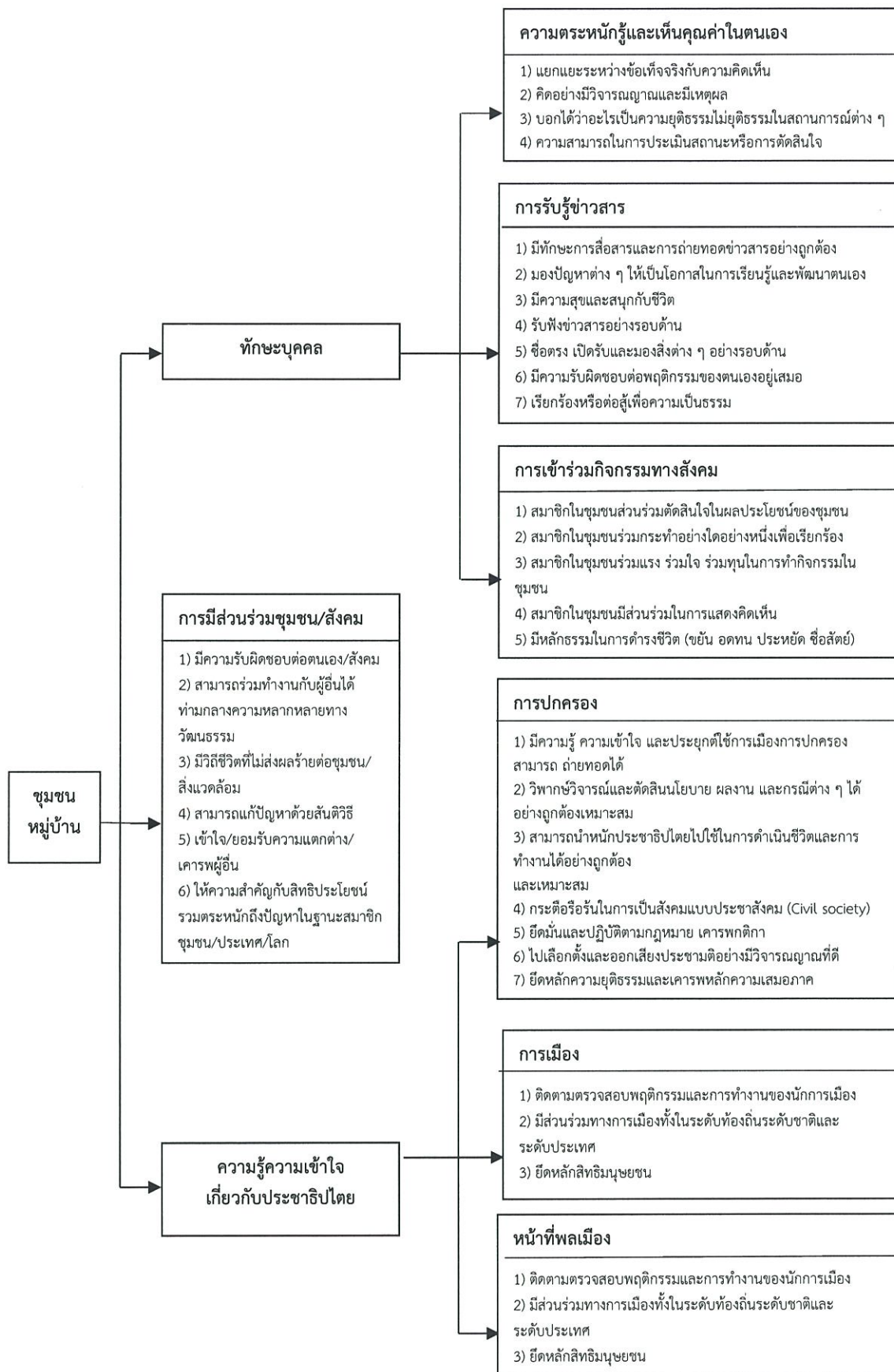
- 1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่สมาชิกในชุมชนร่วมตัดสินใจในผลประโยชน์ของชุมชน พร้อมร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชนมีความสุขและสนุกในชีวิต และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สามารถเลือกรับฟังข่าวสาร จากสื่อได้อิสระ “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อความยุติธรรมเสมอภาค คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล สามารถประเมินสถานะหรือตัดสินใจ โดยสามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรม ไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อรับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริง และความคิดเห็นมีทักษะการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง สามารถประเมินข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ และมองปัญหาต่าง ๆ เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
- 2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้แม้ว่ามีความขัดแย้ง เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน พร้อมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาด้วยการพูดคุย
- 3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ในเรื่องของการยึดหลักความยุติธรรมและเคารพหลักความเสมอภาค สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้ สามารถนำหลักประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้ ยึดหลักความยุติธรรมและเคารพหลักความเสมอภาค และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา

แผนภาพที่ 16 แสดงการสร้างจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ผลงาน “ประชาธิปไตยในรากหญ้า”

จากการศึกษาครั้งนี้ การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจาก บริบทผลงานทั้ง 5 ผลงาน ที่เน้นในบริบทของชุมชน บริบทของวิถีวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ซึ่งเห็นได้ว่าจะมีองค์ประกอบร่วมในการเป็นพื้นฐานของการสร้างเสริมจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ผู้ศึกษาพบว่าพัฒนาการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยซึ่งเป็นหลักพื้นฐานต่อส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งจะองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. ด้านทักษะบุคคล มี 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่
 - 1.1 ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง
 - 1) แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น
 - 2) คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล
 - 3) บอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ
 - 4) ความสามารถในการประเมินสถานะหรือการตัดสินใจ
 - 1.2 การรับรู้ข่าวสาร
 - 1) มีทักษะการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง
 - 2) มองปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
 - 3) มีความสุขและสนุกกับชีวิต
2. ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนและสังคม ได้แก่
 - 2.1 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม
 - 2.2 สามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 - 2.3 มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม
 - 2.4 สามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี
3. ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้แก่
 - 3.1 มีความรู้ ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้การเมืองการปกครอง สามารถ ถ่ายทอดได้
 - 3.2 วิพากษ์วิจารณ์และตัดสินใจนโยบาย ผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
 - 3.3 สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
 - 3.4 กระตือรือร้นในการเป็นสังคมแบบประชาสังคม (Civil society)

แผนภาพที่ 17 การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นกรณีศึกษาผลงานตัวอย่างที่ได้รับรางวัลหรือเป็นต้นแบบด้านความเป็นประชาธิปไตยในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบหลักเกณฑ์การประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความเข้มแข็งภายในชุมชนต่อการส่งเสริมการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของชุมชนโดยกระบวนการต่าง ๆ อาทิ ผ่านการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจากชาวบ้านภายในชุมชน ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบของการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการทำความเข้าใจในรายละเอียดของกรณีศึกษาผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตย ที่มีความแตกต่างในบริบทของสังคม การศึกษานี้ ได้องค์ประกอบของการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย 5 รูปแบบ ตามกรณีศึกษา กล่าวคือ ความแตกต่างของความเป็นพลเมืองดี ที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม ให้ความสำคัญของชุมชน และความอิสระภาพ ความก้าวหน้าทันสมัย และรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนซึ่งเป็นฐานในการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ที่มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย การศึกษานี้ให้ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล (Psychological empowerment) คือการแสดงออกระดับบุคคลโดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเชื่อในศักยภาพตนเอง การยกย่องตนเอง การรับรู้สาเหตุและปัจจัยที่สำคัญ และเป็นเรื่องของการสร้างพลังอำนาจต้องสร้างด้วยตัวเองกับการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน (Community empowerment) ที่เน้นให้ความสำคัญของโครงสร้างทางสังคม (Social structural antecedents) ได้แก่ การกำหนดบทบาทและหน้าที่ การสนับสนุนทางสังคมการเมือง (Sociopolitical support) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Access to information) วัฒนธรรม (culture) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงานร่วมกันของชุมชน ผู้ศึกษาได้ศึกษาประชาธิปไตยลักษณะการเป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพของสมาชิกทุกคนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบ และทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม อันเป็นพื้นฐานของสังคมที่เข้มแข็ง การมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยในระดับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด ที่จะนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง คือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และระดมทรัพยากรเพื่อการแก้ปัญหา และสามารถตัดสินใจแนวทางในการบริหารจัดการบ้านเมืองต่อไปได้โดยไม่ผูกขาด กระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมการนำทักษะส่วนบุคคล ได้แก่ ความตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ข่าวสาร การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในชุมชนมาใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและจัดการปัญหาด้วยตนเอง ภายใต้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย รวมถึงหน้าที่พลเมือง การเมือง การปกครอง

ทั้งนี้ การดำเนินงานของคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา มีทั้งจุดแข็งของโครงการสอดคล้องกับจุดแข็งส่วนบุคคลของคณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา ตัวอย่างเช่น บุคลากรในโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา มีส่วนร่วมในการใช้และพัฒนา ตั้งแต่ ทำนอง แต่งเนื้อเพลง ส่งผลให้เกิดความเป็นเจ้าของ และความภูมิใจร่วมกัน สามารถอุดช่องโหว่หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีที่มาจากการขาดกำลังคนในการทำงานไม่เพียงพอ และขาดการตรวจสอบ และกำกับติดตามผลงานค่อนข้างน้อย และจุดแข็งของผลงานที่ระบุว่าการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่สอดแทรกในบทเพลง ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวเข้ามา มีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเนื้อหาค่อนข้างทันสมัย สื่อดนตรีสามารถเข้าถึงได้ทุกวัย ส่งผลให้มีความรู้สึกการเป็นเจ้าของกิจกรรม ซึ่งมีที่มาจากองค์ประกอบหลายประการ อาทิ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะผู้แต่งเพลง ทำนอง เป็นความรับผิดชอบของตนเอง ที่มีต่องาน เป็นต้น

การที่กิจกรรมสามารถระดมภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ให้เข้ามาสนับสนุนผลงานได้ มีผลมาจากจุดแข็งของกิจกรรมทั้งในด้านภาพลักษณ์การดำเนินกิจกรรม ในนามของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา และจุดแข็งส่วนบุคคลในการมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้นำ และภาคีเครือข่ายภายในชุมชนร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนา ประกอบผลงานเพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย มีเป้าหมายและเนื้อหาเพลงที่ให้ความสำคัญกับทำนองเพลงพื้นบ้าน หมอลำ ส่งผลให้การเข้าถึงเนื้อหาของบทเพลงสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย ในแง่ปัจจัยด้านลบที่อุดรแจ้งการทำงาน พบว่า งบประมาณในการสร้างสรรค์ผลงานมีค่อนข้างจำกัด นักเรียนมีภารกิจอื่นที่ต้องดำเนินการนอกเหนือจากกิจกรรม และอาจารย์ที่ปรึกษามีภารกิจหลักขององค์กร ไม่สามารถทุ่มเทเพื่อกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การดำเนินงานเกิดการหยุดชะงักและล่าช้าออกไป และการตรวจสอบและกำกับข้อมูลลดน้อยลง รวมทั้งขาดการประเมินพฤติกรรมและคุณลักษณะ ประชาธิปไตยในตัวนักเรียนล่าช้าออกไป

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” แสดงให้เห็นว่าการเปิดโอกาสคณะครูและนักเรียนโรงเรียนศรีหนองกาวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมกัน ในการแต่งเพลง จัดทำทำนอง ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด ต่างๆ ตั้งแต่ร่วมจัดทำร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบ กำกับ และติดตาม ส่งผลต่อการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งการรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพต่อสิทธิผู้อื่น เห็นความเท่าเทียม และรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายในการเผยแพร่ผลงานพร้อมร่วมจัดทำเพลงพื้นบ้านทั้ง กลอนลำ และหมอลำ ซึ่งจะนำไปเผยแพร่ในชีวิตประจำวันทั้งหอกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน หรือไปบอกให้คนภายในครอบครัวได้รับฟัง เป็นหลักสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้เป็นภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนด้วย

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลงาน “เพลงรักชาติ รักประชาธิปไตย” ของโรงเรียนศรีหนองกาววิทยา อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้ความสำคัญ เครือข่ายชุมชน ต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม พร้อมทั้งเข้ามามีส่วนร่วม

ในการแสดงความคิดเห็นต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหภายในชุมชน และรับฟังความคิดเห็นจากทุกเครือข่าย “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ และแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการสามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมตัวเอง และมีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง

2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่น พร้อมเข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง การพู่กันอื่นอย่างมีเหตุผล และให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ร่วมตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและสังคม

3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรมและเสมอภาคพร้อมทั้ง สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา และมีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้

ผลงาน “ชุมชนแห่งความสุข” ของชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ได้สร้างชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (Happiness Society) ขึ้นเพื่อเป็นชุดปฏิบัติการทางสังคม ภายในชุมชนบ้านลินช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มชาติกระเหรี่ยง มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดลินช้างเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และมีโรงเรียนบ้านลินช้างเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากพืชเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ พริกกระเหรี่ยง เป็นผลผลิตที่สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ภายหลังจากที่ความเจริญเข้ามาในชุมชนทำให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นถูกละเลย ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อน ประชาชนไม่พึ่งพาตนเอง คาดหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐ ความเข้มแข็งของชุมชนยิ่งน้อยลงตามไปด้วย จากปัญหาดังกล่าว ชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ เห็นว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในหมู่บ้านให้กลายเป็นพลเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง จึงได้ลงพื้นที่เพื่อร่วมมือกับชุมชนในการสร้างชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” (Happiness Society) เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ชุมชนบ้านลินช้างเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) ในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนที่มีจิตอาสาให้มีความเห็นใจผู้อื่น รวมทั้งมีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง

ทั้งนี้ ชุดกิจกรรมดังกล่าว ได้กำหนดทิศทางการสร้างความเป็นพลเมืองโดยการพัฒนา ค่านิยมประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ผ่านวิถีชีวิต ด้วยหลักการระเบิดจากข้างใน พร้อมกับสร้างกระบวนการจัดการผลประโยชน์ที่สอดคล้องตามแนวคิดธรรมาภิบาล โดยไม่ละเลยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหา วางแผน จนถึงการประเมินผลความสำคัญตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัชกาลที่ 9 คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา บนฐานการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหา วางแผน จนถึงการประเมินผลความสำเร็จ เพื่อให้เกิดการระเบิดจากข้างในคือการเสริมความเข้มแข็งลงไปในวิถีท้องถิ่นพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยมุ่งเน้นไปที่ความรู้และประสบการณ์ภายในตัวตน (Tacit Knowledge) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของผลงานทั้ง 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) แกนนำนักเรียนชมรมต้นกล้าเพชรบุรี โรงเรียนพรหมานุสรณ์ 2) ผู้นำหมู่บ้านลิน

ช่าง อำเภอนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และ 3) ครูที่ปรึกษาชมรมต้นกล้าเพชรบุรี ซึ่งเป็นกลไกหนุนเสริมการทำงานของชมรมต้นกล้าเพชรบุรี

การดำเนินการกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนพรหมานุสรณ์ แกนชุมชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านในการบริหารจัดการกระบวนการต่าง ๆ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ พร้อมประมวลผล

ผลงานกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ก็สามารถประสบความสำเร็จได้เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1) นักเรียนชมรมต้นกล้าประชาธิปไตยที่มีความรับผิดชอบและค้นพบทุนทางสังคม เนื่องจากนักเรียนมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมและเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงเริ่มจากการสำรวจทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และวิเคราะห์โอกาสในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ พบว่าหมู่บ้านลีนข้างสามารถเป็นพื้นที่ดำเนินงาน มีทรัพยากร มีนโยบายของผู้นำชุมชน รวมถึงครูที่ปรึกษา (พี่เลี้ยง) ที่เอาใจใส่และให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาชุมชน จึงใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และโอกาสดังกล่าวเป็นจุดตั้งต้นในการทำกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข”

2) พี่เลี้ยงตามธรรมชาติ คือ อาจารย์ที่ปรึกษาชมรมต้นกล้าประชาธิปไตย เป็นบุคลากรในโรงเรียนที่ให้คำปรึกษาในการทำโครงการ จึงได้รับการสนับสนุนและคำปรึกษาในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี นอกจากนี้อาจารย์ที่ปรึกษายังทำหน้าที่เชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาคปฏิบัติสู่ห้องปฏิบัติการทางสังคมอีกด้วย

3) ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและเปิดโอกาส กล่าวคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนพรหมานุสรณ์ เป็นผู้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงผลักดันให้เกิดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” และกิจกรรมดังกล่าวได้รับการตอบรับและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้อำนวยการโรงเรียน

เมื่อพิจารณารายละเอียดของกิจกรรม พบว่า จุดแข็งของโครงการสอดคล้องกับจุดแข็งส่วนบุคคลของนักเรียนชมรมต้นกล้าเพชรบุรี ตัวอย่างเช่น กิจกรรมมีการบริหารจัดการที่ดี มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถอุดช่องโหว่หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีที่มาจากทักษะและประสบการณ์ส่วนบุคคลของนักเรียนที่เคยจัดกิจกรรมอื่นมาก่อนหน้านี้ และจุดแข็งของโครงการที่ระบุว่านักเรียนมีความมุ่งมั่น ทุ่มเทในการทำงาน เป็นผลสืบเนื่องจากความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม ซึ่งมีที่มาจากองค์ประกอบหลายประการ อาทิ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะชมรมต้นกล้าเพชรบุรี เป็นประเด็นที่สนใจและรู้สึกท้าทาย เป็นความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่องาน และการได้รับโอกาสในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ (Authority) เมื่อต้องเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาในพื้นที่ปฏิบัติงาน เป็นต้น การที่กิจกรรมสามารถระดมทรัพยากร ภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญให้เข้ามาสนับสนุนโครงการได้ มีผลมาจากจุดแข็งของกิจกรรมทั้งในด้านภาพลักษณ์การดำเนินกิจกรรมในนามของโรงเรียนพรหมานุสรณ์ และจุดแข็งส่วนบุคคลในการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้นำ และภาคีเครือข่ายภายในชุมชน ประกอบกับกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” มีเป้าหมายและเนื้อหาที่แปลกใหม่ สอดคล้องกับกระแสสังคมที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์นวัตกรรมประชาธิปไตย และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา จึงทำให้มีหน่วยงานที่เห็นคุณค่าและให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” แสดงให้เห็นว่าการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมตรวจสอบ ส่งผลต่อการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตย และการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านภายในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนซึ่งส่งกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของตุนั้น เป็นหลักสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดการจัดการบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง และตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่มากที่สุดแล้ว ยังเป็นภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนด้วย

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ของชุดกิจกรรม “ชุมชนแห่งความสุข” ของโรงเรียนพรหมานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้ความสำคัญกับสมาชิกในชุมชนร่วมตัดสินใจ ร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อรับผลประโยชน์ มีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามคุณค่าและความเป็นธรรมในสังคม และรับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมและไม่ยุติธรรมในสังคม และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการ สามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหา และเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ มีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง และสามารถประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ

2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายในวัฒนธรรม เข้าใจ ยอมรับความแตกต่างเคารพผู้อื่น พร้อมทั้ง ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ร่วมตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและสังคม

3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรม และเสมอภาค พร้อมทั้งสามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้

ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” สภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชน โดยการส่งเสริมให้เยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี โดยเริ่มต้นที่ตนเอง สร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชนที่มีจิตอาสา เพื่อเป็นแบบอย่างในการคิดดี พูดดี ทำดี มีจิตอาสารับใช้สังคม จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการจิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดยแกนนำสภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม ที่จะปลูกฝังและพัฒนาให้มีนักเรียนแกนนำที่จะเป็นต้นกล้าความดี เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนคนทำดี มีจิตอาสาพัฒนาสังคมโดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย การดำเนินงานโครงการโครงการโครงการจะดำเนินการจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องของโครงการสภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมในทุก ๆ ปี เพื่อสร้างต้นกล้าความดีที่จะเติบโตรับใช้สังคมต่อไป การดำเนินการในโครงการส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ความเป็นพลเมืองโดยใช้หลักวิถีประชาธิปไตย อันได้แก่ คาราวะธรรม สามัคคี

ธรรม ปัญญาธรรม รวมทั้งหลักธรรมมาภิบาล การมีจิตอาสา และการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ อันจะส่งผลต่อคุณลักษณะอันพื้นฐานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การกระบวนกรดำเนินงาน ในกิจกรรม

การดำเนินการโครงการ “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ประสบความสำเร็จได้เนื่องจาก มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1) แกนนำสภานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมเป็นผู้ที่มีจิตอาสา มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งทักษะในกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิถีประชาธิปไตย ทั้งเริ่มจากประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เริ่มจากตนเอง จากการปลูกฝังและพัฒนาส่งต่อจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง ส่งผลให้มีจิตอาสาใช้สังคม

2) พี่เลี้ยงตามธรรมชาติ คือ อาจารย์ที่ปรึกษาสภานักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมเป็นบุคลากร ในโรงเรียนที่ให้คำปรึกษาในการทำโครงการ จึงได้รับการสนับสนุนและคำปรึกษาในการทำกิจกรรม เป็นอย่างดี นอกจากนี้อาจารย์ที่ปรึกษายังทำหน้าที่เชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างนักเรียน สู่ชุมชนอีกด้วย

3) ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและเปิดโอกาส กล่าวคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม ได้ให้ความสำคัญต่อการปลูกฝังให้นักเรียนภายในโรงเรียนมีจิตอาสา การมีจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนต่อไป

กิจกรรมของสภานักเรียน และนักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคมมีทั้งจากจุดแข็งและจุดอ่อน ได้แก่ โรงเรียนสนับสนุนเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่อการจัดกิจกรรม มีการวางแผนการดำเนินงาน อย่างชัดเจน มีวัฒนธรรมการดำเนินงานจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องส่งให้เกิดความเข้มแข็งของกิจกรรม และยึดหลักการดำเนินงานตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งสามารถอุดช่องว่างของกิจกรรมได้ อาทิ การสื่อสารระหว่างการจัดกิจกรรมไม่มีประสิทธิภาพ เยาวชนที่จัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ และความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมีมากเกินไป การที่กิจกรรมสามารถส่งเสริมและสนับสนุน ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ภาคีเครือข่าย ทุกภาคส่วนและทุกระดับเป็นพลังที่เข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการพัฒนา เด็กและเยาวชน พร้อมทั้ง ภาคีเครือข่ายมี ส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นโอกาสที่จะทำให้กิจกรรมมีการพัฒนา มากยิ่งขึ้น

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนชุดกิจกรรม “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” แสดงให้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจากการมีจิตอาสาในกิจกรรมสาธารณะ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน รู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็น ทักษะคิดและการร่วมกันแก้ไขปัญหา รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ส่งผลให้เด็ก และเยาวชนเหล่านั้นรู้จักบทบาท และหน้าที่ ของตนเอง ส่งเสริมให้เกิดความมีทักษะผู้นำ ความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมเป็นหลักสำคัญของความ เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งการได้รับความร่วมมือจากเทศบาล ส่งผลให้เกิดความ ร่วมมืออันเข้มแข็งจากหน่วยงานภายนอกส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพต่อไป

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลงาน “จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย” ของโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่ให้มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณอย่างเหมาะสม ร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรม พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และมีความสุข และสนุกในชีวิต “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ พร้อมทั้งแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ในส่วน “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการรับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ และสามารถประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ

2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย สามารถทำงานกับผู้อื่นได้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคมเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น

3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ต่อการยึดหลักความยุติธรรมและเสมอภาค สามารถนำหลักวิถีประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และสามารถนำหลักความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” กลุ่มชุมชนชาวสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ภาครัฐได้มีการพิจารณาเห็นควรให้มีโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้นในปี 2532 จากกระแสนการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นดังกล่าว ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีศึกษาถึงข้อดีข้อเสียผลกระทบหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะจากการสำรวจในพื้นที่มีป่าสักทองที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านรวมไปถึงประชาชนในตำบลสะเอียบมีความตระหนักในการอนุรักษ์รักษาพื้นที่ป่าเพื่อสร้างความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติจนเกิดโครงการ “สะเอียบโมเดล” เกี่ยวกับระบบเหมืองฝาย ที่มีการสร้างฝายขนาดเล็กสำหรับการทำการเกษตรและดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน แก้ไขปัญหาภัยแล้ง จากข้อมูลปัญหาและผลกระทบในหลายมิติจึงทำให้การเริ่มโครงการแก่งเสือเต้นเป็นไปได้ยาก และยังคงรักษาพื้นที่ป่าคงไว้ต่อไป

ความขัดแย้งเรื่องเขื่อนแก่งเสือเต้นมีมาอย่างยาวนานมากกว่า 30 ปี เป็นโครงการที่ภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่เพื่อเกษตรกรรม และแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง การดำเนินการจากภาครัฐ ในขณะนั้น ตามแนวคิดเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เสียงส่วนน้อยต้องเสียสละ เสียงส่วนน้อยจึงรู้สึกตนไม่ได้รับการเคารพสิทธิขั้นพื้นฐาน การเร่งรัดดำเนินการโดยการขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงตามระบบได้เพิ่มความรู้สึกต่อต้านจากภาคประชาชน และเครือข่าย ขาดการให้ข้อมูลที่ครบถ้วน ต้องมีหลักธรรมาภิบาลภาคประชาชนลุกขึ้นมาเพื่อปกป้องชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าภาครัฐจะใช้วิธีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Public Hearing) แต่กลับเป็นการเพิ่มความรุนแรงของการต่อต้านของภาคประชาชน ซึ่งในบางส่วนก็มีการเห็นด้วยกับรัฐบาล แนวคิดแก้ไขปัญหาคารสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นที่เรียกว่า ยมบนและยมล่าง ก็ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบ หลายเป็นสัญลักษณ์ของการปะทะกันทางความคิด ซึ่งในแต่ละส่วนก็อ้างกระบวนการประชาธิปไตย แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จึงส่งผลให้เกิดกระบวนการรับรู้ข่าวสารและสิทธิของประชาชนเกี่ยวกับประชาธิปไตย จากกรณีดังกล่าวพบว่าข้อมูลที่ประชาชนได้รับ

กับข้อมูลที่ภาครัฐไม่ตรงกัน ส่งผลให้เกิดความหวาดระแวง และไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายต่างมีข้อมูลคนละด้าน และไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายไม่ยอมรับฟังซึ่งกันและกัน

ดังนั้นการทำความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารของประชาชน จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุประการหนึ่ง คือ ความไม่เข้าใจหรือการตีความข้อมูลข่าวสารที่ได้รับผิดไปจากความจริง ซึ่งอาจมาจากการรับรู้ข่าวสารไม่เพียงพอ ทั้งนี้ วิธีการหนึ่งกระบวนการที่เข้ามาเพื่อการแก้ไขและสร้างการรับรู้ให้กับประชาชนอย่างถูกต้อง จะเป็นการแก้ไขปัญหาในกระบวนการของประชาธิปไตยได้ และหนึ่งในกระบวนการนั้นคือ “ประชาเข้าใจ (Public Understanding)” พร้อมจัดการจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการทั้งระบบ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมและยอมรับในการบริหารจัดการตามหลักวิถีประชาธิปไตยและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

จากเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้น การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จากผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” นั้น จึงต้องดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน เนื่องจากชาวบ้านยังขาดการสื่อสารจากภาครัฐ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการยอมรับในสิ่งนั้น ๆ จากชาวบ้าน การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การยอมรับความแตกต่าง รับผิดชอบต่อสังคม อันจะส่งผลต่อการดำเนินการให้มีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเริ่มจาก

1) การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยเริ่มจากการมีจิตสาธารณะ คิดวิเคราะห์ และฟังเสียงส่วนใหญ่ รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2) การขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งมีอยู่ในตนเองหรือกลุ่มผลประโยชน์ วิธีการจัดการผลประโยชน์ คุณค่าทางจิตใจและความยุติธรรม ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องลดทอน/เปลี่ยนแปลงความขัดแย้งเป็นความร่วมมือ โดยลดระดับความขัดแย้งลง ในระดับที่บริหารจัดการได้ ทั้งนี้ การแก้ไขความขัดแย้งจะต้องสร้างความชอบธรรม โปร่งใส ลดข้อจำกัดสู่ความไว้วางใจ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน นำไปสู่การปรองดองสมานฉันท์

3) การมีส่วนร่วม (Participation) การใช้กระบวนการด้านสังคม ในลักษณะของการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยแสดงออกในรูปของการทำงานร่วมกัน ในลักษณะการแสดงให้เห็นถึงความร่วมกัน มีความต้องการร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน มีความสนใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดการต่อรองทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่า การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตาม และร่วมรับผลประโยชน์ ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้มีบทบาททางสังคม/ชุมชน และหน่วยงานราชการในพื้นที่ ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมขับเคลื่อน แก้ไขปัญหา ทั้งนี้ การสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน หรือประชาเข้าใจ (Public Understanding) ทำทราบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และหาทางออก/ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ลดความขัดแย้งในพื้นที่ สรุปรกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกได้ดังนี้

3.1 ร่วมคิด ได้ทำการเข้าหากลุ่มผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่นในทุกพื้นที่ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อหารือและหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน อาทิ การชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกัน การสร้างความไว้วางใจ การรับฟังข้อเสนอของกลุ่มผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่น เป็นต้น

3.2 ร่วมทำ ร่วมกับผู้มีบทบาททางสังคมภายในชุมชน/ท้องถิ่นในทุกพื้นที่วางแผนการทำงานสำรวจพื้นที่ อันนำไปสู่ข้อตกลง/ปฏิบัติร่วมกัน

3.3 ร่วมตัดสินใจ ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อร่วมตัดสินใจในแนวทางการดำเนินโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นมิติในที่ประชุมใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน

3.4 ร่วมดำเนินการ ร่วมกับผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ในการพัฒนา การบริหารจัดการ และการรับผลประโยชน์ในโครงการ

3.5 ร่วมติดตามผล ร่วมกับประชาชนในพื้นที่จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อประชาชนได้รับทราบผลการดำเนินการ อันจะเป็นการติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงาน ว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่

3.6 ร่วมรับทราบผลประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนภายในพื้นที่ร่วมรับทราบถึงผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” แสดงให้เห็นว่าการเปิดโอกาสประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ตามความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยต้องเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ความขัดแย้งต่าง ๆ ค่อย ๆ หมดไป ประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ/ กิจกรรม มักจะไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียม ดังนั้น รัฐจะต้องไปเสริมสร้างความเข้าใจ โดยกระบวนการประชาเข้าใจ เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและร่วมรับผลประโยชน์ในกิจกรรมนั้น ๆ

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลงาน “ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน” ของชุมชนบ้านสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่สมาชิกในชุมชนร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชน หรือร่วมกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเรียกร้อง พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในผลประโยชน์ของชุมชน มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และ รับฟังข่าวสารอย่างรอบด้าน “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล มีความสามารถในการประเมินสถานะ การตัดสินใจ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น พร้อมทั้งบอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมและไม่ยุติธรรมในสังคม และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อการสามารถรับฟังข่าวสารได้อย่างอิสระ มองเห็นปัญหาและเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตัวเองอยู่เสมอ มีทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง สามารถประเมินข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถเรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม

2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้แม้ว่ามีความขัดแย้ง พร้อมทั้งเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น และให้ความสำคัญกับสิทธิประโยชน์รวมทั้งถึงปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน

3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ในเรื่องของการติดตามตรวจสอบพฤติกรรมของภาครัฐ มีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถถ่ายทอดได้ สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม วิพากษ์วิจารณ์และตัดสินใจบนผลงานและกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ยึดหลักความยุติธรรมและเคารพหลักความเสมอภาค และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา

ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า” ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนมเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นและฝังรากลึกจนเกิดเป็นความขัดแย้งภายในชุมชน และนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน คือ การเลือกตั้ง ชาวบ้านจะแบ่งฝ่าย และขัดแย้งกัน บาดหมางกันไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะหวัคະแนน ของนักการเมือง และการทะเลาะเบาะแว้งกัน ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านขาดความสามัคคี และไม่ร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความขัดแย้งกัน อย่างรุนแรงในชุมชน ด้วยเพราะการสั่งสม ปลุกฝัง หรือเป็นค่านิยม ที่ทำให้คนส่วนใหญ่มักคิดว่า หัวใจสำคัญของประชาธิปไตย คือ นักการเมือง และการเลือกตั้ง และการเลือกตั้งคือทั้งหมดของความ เป็นประชาธิปไตย ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว การเลือกตั้งเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย เท่านั้น

สาเหตุสำคัญของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะชาวบ้านขาดความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับแก่นแท้ความเป็นประชาธิปไตย แม้ที่ผ่านมาหน่วยงานต่าง ๆ มาให้ความรู้ แต่ก็ยังไม่ถึง ชาวบ้านเนื่องจากเป็นการให้ความหมายประชาธิปไตยที่ไกลตัว เน้นการเลือกตั้ง โครงสร้างทาง การเมืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมาตลอดหลายสิบปี ชาวบ้านจึงทราบและเข้าใจ ประชาธิปไตยในมิติเดียวมาตลอด และหากชาวบ้านยังไม่เข้าใจความหมายของประชาธิปไตยในมิติ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกั่วิถีความเป็นพลเมือง วิถีชีวิตในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งก็คงยังไม่จบ จากความคิดเห็นที่คิดต่าง นำไปสู่ความขัดแย้ง ลูกหลานเป็นปัญหาหมางใจกัน การทำงานส่วนร่วมเพื่อ พัฒนาหมู่บ้านเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงมีการพูดคุยกันในกลุ่มผู้นำชุมชน คนเฒ่า และพระอาจารย์ที่ ชาวบ้านเคารพนับถือในหมู่บ้าน และเกิดเป็นแกนนำอาสาสมัครชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง สร้างองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนคนรากหญ้า ใช้ภาษาง่าย ๆ แนวคิดแบบ บ้าน ๆ แยกการเลือกตั้งออกจากประชาธิปไตยในชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นว่าการเลือกตั้งคือหน้าที่ และชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจะต้องมีการพัฒนา โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย วิถีความเป็น พลเมือง และความเข้าใจประชาธิปไตยแบบรากหญ้า เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในชุมชน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อชุมชน และมีเป้าหมาย คือ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน เข้าใจวิถีประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อใช้กลไกของวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการ แก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อสร้างอาสาสมัคร แกนนำประชาธิปไตยในชุมชนและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชน ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ขยายผล และสร้างการมีส่วนร่วม

ดังนั้น การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจหลักประชาธิปไตย ที่เกี่ยวกับวิถีความเป็นอยู่ และการออกแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ดังนี้

1) การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยชุมชน เพื่อเปิดมิติใหม่สร้างความเข้าใจ โดยใช้ภาษาท้องถิ่น แยกแนวคิดประชาธิปไตยในชุมชน เน้นการเลือกตั้งเป็นหน้าที่

2) ออกแบบการมีส่วนร่วมจัดตั้งสภาชุมชนบ้านนาโพธิ์ เป็นสภาท้องถิ่นที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ เพื่อสร้างความสมดุลทางความคิดในการพัฒนาชุมชน และรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน สู่ผลลัพธ์ที่จับต้องได้ เห็นผลจริง ตามศักยภาพและวิถีชีวิตชุมชน ที่เกจากความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จากผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า” ชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม นั้น จากการที่ เกิดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยาวนาน เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง จนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปได้อย่าง ซึ่งสาเหตุดังกล่าวเกิดจากความไม่เข้าใจความหมายของประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงมีการพูดคุยกันภายในชุมชน จากผู้นำชุมชน ผู้เฒ่า ผู้แก่ และพระอาจารย์ที่เคารพนับถือ จนเกิดเป็นอาสาสมัครแกนนำประชาธิปไตย เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองผ่านภาษาง่าย ๆ และภาษาถิ่น จนเกิดความเข้าใจว่าการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากการกระบวนการประชาธิปไตย ความเป็นพลเมือง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง โดยเริ่มจาก

1) ลดความขัดแย้งทางการเมืองโดยการให้ความรู้ด้านประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน ใช้ภาษาพื้นบ้าน แนวคิดแบบบ้าน ๆ มองให้เห็นว่าเรื่องการเลือกตั้ง คือ หน้าที่ แต่ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะต้องมีการพัฒนา โดยใช้กระบวนการทางประชาธิปไตย

2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนนำไปสู่การทำความเข้าใจกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน เปิดใจคุยกัน และให้อภัยกัน จนทำให้เกิดบรรยากาศความปรองดอง และชี้ให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกคน

3) เกิดการมีส่วนร่วม (Participation) การใช้กระบวนการด้านสังคม ในลักษณะของการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยแสดงออกในรูปของการทำงานร่วมกัน ในลักษณะการแสดงให้เห็นถึงความร่วมกัน มีความต้องการร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งกล่าวได้ว่า การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมแก้ไข ร่วมรับผิดชอบ และร่วมชื่นชมยินดี ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้มีบทบาททางสังคม/ชุมชน

นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องตระหนักและเข้าใจ คือพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องมีความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบ ไม่ดูหมิ่น ไม่เหยียดหยาม ส่วนนักรบเมืองและการเลือกตั้งเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของประชาธิปไตยเท่านั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้ชุมชนขัดแย้งกัน เพราะความคิดเห็นที่แตกต่าง

4) หลังจากนั้นจะต้องตั้งกลุ่มจิตอาสาแกนนำประชาธิปไตยในชุมชน ทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนด้วยวิถีประชาธิปไตย โดยการนำปัญหา ความต้องการ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากชุมชน มาจัดทำเป็นโครงการนำร่องในการแก้ไขปัญหา

และพัฒนาชุมชน ใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการพัฒนา โดยความร่วมมือของจิตอาสาแกนนำ ประชาธิปไตยในชุมชน ทั้ง 3 กลุ่ม มาจัดทำเป็นโครงการนำร่องในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการแก้ไข และพัฒนา โดยความร่วมมือของอาสาสมัครแกนนำ ในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้เฒ่าในหมู่บ้าน และชาวบ้านร่วมคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ในหมู่บ้านร่วมกัน ซึ่งได้แก่ จัดตั้งสภาผู้เฒ่า จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมกิจกรรม ให้คนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมและมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิด เป็นวิถีประชาธิปไตยในชุมชน ผ่านกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และสร้างศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตย ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ขยายผล และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ยกระดับ การพัฒนาการแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยวิถีประชาธิปไตย

ผลที่ได้รับจากการถอดเรียนผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตยในรากหญ้า” แสดงให้เห็น ถึงทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เกิดจากความต้องการของชุมชน และคนในชุมชนร่วมขับเคลื่อน ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีงบประมาณในการดำเนินงาน เพียงแค่การพูดคุย ประชุม ประชา พิจารณ์ และใช้ช่วงเวลาตามสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อการทำกิจกรรมแต่ละ ครั้ง โดยสามารถปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันให้กับชาวบ้านทุกคนเข้าใจ และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ต้องเข้าใจประชาธิปไตย ในหลาย ๆ มิติ ทั้งด้านโครงสร้าง กระบวนการ คุณภาพ และวิถีประชาธิปไตย พร้อมทั้งต้องเข้าใจ ชุมชน เข้าใจวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

รูปแบบการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบบอบ ประชาธิปไตย ผลงาน “นวัตกรรมประชาธิปไตย” ของชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัด นครพนม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ทักษะบุคคล มี 3 องค์ประกอบรอง คือ “การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” ที่สมาชิกใน ชุมชนร่วมตัดสินใจในผลประโยชน์ของชุมชน พร้อมร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำกิจกรรมชุมชน มีความสุขและสนุกในชีวิต และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สามารถเลือกรับฟังข่าวสาร จาก สื่อได้อิสระ “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ต่อความยุติธรรม เสมอภาค คิดอย่างมี วิจารณญาณและมีเหตุผล สามารถประเมินสถานะหรือตัดสินใจ โดยสามารถบอกได้ว่าอะไรเป็น ความยุติธรรม ไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ และ “การรับรู้ข่าวสาร” ต่อรับฟังข่าวสารอย่างรอบ ด้าน แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นมีทักษะการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสารอย่าง ถูกต้อง สามารถประเมินข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ และมองปัญหาต่าง ๆ เป็นโอกาสในการ เรียนรู้และพัฒนาตนเอง

2) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม สามารถทำงานกับผู้อื่นได้แม้ว่ามีความขัดแย้ง เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น มีวิถีชีวิตที่ไม่ ส่งผลร้ายต่อชุมชน พร้อมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาด้วยการพูดคุย

3) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ในเรื่องของการยึดหลักความยุติธรรม และเคารพหลักความเสมอภาค สามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครองสามารถ ถ่ายทอดได้ สามารถนำหลักประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตยไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้การเมือง

การปกครองสามารถถ่ายทอดได้ ยึดหลักความยุติธรรมและเคารพหลักความเสมอภาค และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายกติกา

องค์ประกอบนวัตกรรมประชาธิปไตย

ผู้ศึกษาได้ทำการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลดีเด่น ตั้งแต่ ปี 2559 – 2561 อันได้แก่ เพลงรักชาติรักประชาธิปไตย ชุมชนแห่งความสุข ประชาเข้าใจ ตำนานแก่งเสือเต้น : นวัตกรรมใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน จิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย และนวัตกรรมประชาธิปไตยรากหญ้า พบว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมประชาธิปไตยทั้ง 5 ผลงาน นั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน / พื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้ง 4 ประการ ได้แก่

- 1) การมีแนวคิด กระบวนการ รูปแบบ วิธีการใหม่ ๆ ในการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ (ไม่ใช่เพียงการเลือกตั้ง) รวมทั้ง การดำเนินงานงานในแต่ละโครงการต้องบรรลุวัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงก่อน และหลังการดำเนินโครงการ
- 2) มีการวางแผนการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องในระยะยาว และมีความผลักดันให้โครงการเป็นที่ยอมรับ นำไปแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสถานศึกษา / ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของการรวมกลุ่มองค์กร หรือผลักดันบรรจุอยู่ในแผนการดำเนินงานของโรงเรียน / ท้องถิ่นได้
- 3) บุคลากรในสถานศึกษา / ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในทุกกระดับ
- 4) มีองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตย ได้แก่

- ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้าง โดยเน้นรูปแบบโครงสร้างสถาบันการเมือง อาทิ ฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ พรรคการเมือง

- ประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ เน้นกระบวนการต่าง ๆ อาทิ การเลือกตั้ง การลงประชามติ การเข้าชื่อถอดถอน เป็นต้น

- ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้แก่วิถี ค่านิยม ส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ อาทิ การเคารพซึ่งกันและกัน เคารพและยอมรับความแตกต่าง การคำนึงถึงเสียงส่วนน้อย การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม การสำนึกความรับผิดชอบ และการมีธรรมาภิบาล เป็นต้น

นอกจากนี้ นวัตกรรมประชาธิปไตยจะมีส่วนที่สำคัญต่อการที่ประชาชนภายในชุมชน / พื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการตัดสินใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย ซึ่งเป็นการให้ประชาชนภายในชุมชนได้พิจารณาประเด็นนโยบาย และการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างรอบคอบ เป็นธรรมในการพิจารณามีใช้จะฟังข้อมูลเพียงชุดเดียวที่มีอยู่ อันจะส่งผลต่อความสามารถของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดความโปร่งใสของนโยบายที่มีความสำคัญเพราะเป็นพื้นฐานของการสร้างความศรัทธา และความเชื่อมั่นในกระบวนการต่าง ๆ ดังนั้น การนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีผลต่อการตัดสินใจของนโยบาย กระบวนการจะต้องเปิดเผย มีข้อมูลข่าวสารให้แก่ผู้มีส่วนร่วม และสาธารณะในวงกว้าง

สรุป นวัตกรรมประชาธิปไตยจะต้องมีแนวคิด รูปแบบ วิธีการใหม่ ๆ ในต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงก่อน และหลังการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งต้องมีองค์ความรู้ด้านประชาธิปไตย ได้แก่

ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้าง เน้นรูปแบบโครงสร้างสถาบันการเมือง ประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ เน้นกระบวนการต่าง ๆ และประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้แก่ วิธี ค่านิยม ส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีผลต่อการตัดสินใจของนโยบายจะต้องมีกระบวนการเปิดเผย การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต้องให้แก่ผู้มีส่วนร่วมในวงกว้างอีกด้วย รวมทั้งการประกวดนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพนั้น จะนำหลักการดำเนินงานโดยอาศัยกลไกความร่วมมือเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และแก้ไขปัญหาในทุกระดับ ซึ่งครอบคลุมความร่วมมือประสานการทำงานทุกภาคส่วน ซึ่งได้แก่ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชนและประชาชน เพื่อสนับสนุนการทำงานของภาคส่วนต่างๆ โดยยึดหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่บุคคลสามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม อีกทั้งดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมประชาธิปไตย โดยยึดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

จากการศึกษาครั้งนี้ การถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตยอันจะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งจากบริบทผลงานทั้ง 5 ผลงาน ที่เน้นในบริบทของชุมชนบริบทของวิถีวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบร่วมในการสร้างเสริมจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้ทำการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยผ่านการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจากชาวบ้านภายในชุมชนอันจะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง สรุปได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตยจะมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

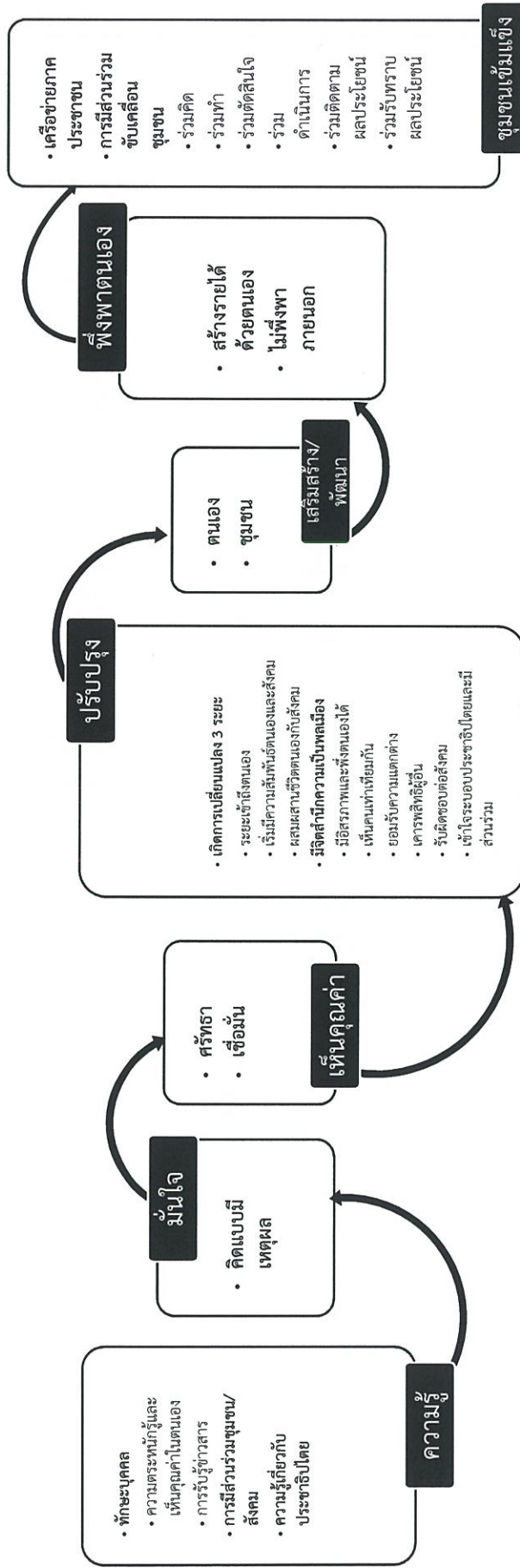
1. ด้านทักษะบุคคล มี 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่
 - 1.1 ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง
 - 1) แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น
 - 2) คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล
 - 3) บอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ
 - 4) ความสามารถในการประเมินสถานะหรือการตัดสินใจ
 - 1.2 การรับรู้ข่าวสาร
 - 1) มีทักษะการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสารอย่างถูกต้อง
 - 2) มองปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
 - 3) มีความสุขและสนุกกับชีวิต
2. ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนและสังคม ได้แก่
 - 2.1 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม
 - 2.2 สามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 - 2.3 มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม
 - 2.4 สามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี

3. ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้แก่

- 3.1 มีความรู้ ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้การเมืองการปกครอง สามารถ ถ่ายทอดได้
- 3.2 วิพากษ์วิจารณ์และตัดสินใจนโยบาย ผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
- 3.3 สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 3.4 กระตือรือร้นในการเป็นสังคมแบบประชาสังคม (Civil society)

ดังนั้น จากการถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตย ทั้ง 5 รางวัล การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จากการถอดบทเรียนที่ได้รับจะเริ่มจากการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ซึ่งช่วยทำให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจ มั่นใจในตัวเอง สามารถใช้ความคิดเห็นที่มีเหตุผลจนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และเห็นคุณค่าในตัวเอง อันนำไปสู่การคิดปรับปรุงตัวเองและเสริมสร้างให้ชุมชนมีความศรัทธาภายในตนเอง ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตลอดจนเวลาแก้ปัญหาของตัวเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การกระทำการใด ๆ ด้วยตัวเองได้สำเร็จ การพึ่งพาตนเอง ประชาชนก็ย่อมจะมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ๆ เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีความรับผิดชอบในตัวเองและในสิ่งอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับขีดความสามารถของตนเอง ซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลสามารถจะรวมเป็นพลังในการที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในความสามารถให้ประสบผลสำเร็จได้ เมื่อใดที่เกิดอุปสรรคขึ้น ก็สามารถรวมพลังกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น และเมื่อผลจากการร่วมพลังทำให้กิจกรรมใด ๆ ได้สำเร็จ ความคิดที่จะกระทำกิจกรรมอื่น ๆ ก็จะติดตามขึ้นมา ซึ่งการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนให้บุคคลเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง 3 ระยะ คือ 1) ระยะการเข้าถึงตนเองและสังคม คือ การรู้จักตนเอง บุคลิกภาพ ความสามารถและรู้จักสิ่งแวดล้อม สังคม 2) ระยะความก้าวหน้า คือ เริ่มมีและเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมในเชิงวิเคราะห์ และ 3) ระยะความมุ่งมั่น คือ เริ่มมีความผสมผสานวิถีชีวิตตนเองเข้ากับสังคมอย่างมีจุดมุ่งหมาย และการถอดบทเรียนนวัตกรรมประชาธิปไตยดังกล่าว ยังพบว่าการดำเนินงานแต่ละนวัตกรรมนั้น ยังให้ความสำคัญต่อการติดตามตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น หลักความยุติธรรม และเคารพหลักความเสมอภาค และให้ความสำคัญต่อหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี โดยการมีวิจาร์ณญาณที่ดีในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพกติกา ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการเสริมทักษะแก่ประชาชนภายในชุมชนเรื่องความตระหนักรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ข่าวสาร จากทักษะการสื่อสารการถ่ายทอดข่าวสาร เพื่อมองปัญหาให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และประชาชนต้องมีทักษะในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ต่อการแสดงความคิดเห็น ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมตัดสินใจ ในผลประโยชน์ของชุมชน อีกทั้งมีหลักธรรมในการดำรงชีวิต ซึ่งทักษะบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม สามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม และสามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ส่วนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยต้องให้ประชาชนตระหนักในหน้าที่พลเมือง ยึดหลักความยุติธรรม ความเสมอภาค เคารพ และปฏิบัติตามกฎหมายและกติกา มีความเข้าใจในระบบการเมือง การปกครอง และดำเนินวิถีชีวิต โดยนำเอาหลักการประชาธิปไตยไปใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สำหรับชุมชนของ

สังคมไทยที่มีความแตกต่างในวิถีวัฒนธรรม วิถีชุมชนและการพัฒนา สามารถสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยผ่านการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งให้กับประชาชนและชุมชนอีกด้วย อันจะนำสู่การเสริมสร้างประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนอีกด้วย

แผนภาพที่ 18 การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยผ่านการถอดบทเรียนผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งภายในชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการกำหนดทิศทางและมาตรการในการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

1. การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาศักยภาพของทุนทางสังคม และต้องขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยให้เป็นการพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Development) ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นต้นทุนสำคัญของการพัฒนาสังคมไทย เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

2. การออกแบบกรอบแนวคิดการพัฒนาคน/สังคมไทยใหม่ โดยการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย อย่างองค์รวม เพื่อนำไปสู่การเตรียมพัฒนาทุนมนุษย์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีมาตรการที่ต้องให้ความสำคัญในด้าน 1) ทักษะบุคคล 2) การมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม และ 3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย

3. รัฐควรกำหนดนโยบาย และแนวทางการสร้างจิตสำนึกพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ให้แก่ทุกชุมชน / ท้องถิ่น ตั้งแต่ การระบุปัญหา เลือกรูปแบบ การเก็บข้อมูล การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย การนำเสนอนโยบาย การสะท้อนประสบการณ์ เพื่อเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเบื้องต้นในระดับบุคคล

4. การเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยในระดับชุมชนต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสร้างทักษะในระดับบุคคลก่อน เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองสนับสนุนให้บุคคลเข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนต้องเปิดช่องทางให้รับรู้ข่าวสารอย่างรอบด้าน ส่วนการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ควรเน้นในเรื่อง การเมือง การปกครอง และหน้าที่พลเมือง รวมทั้งต้องให้ความสำคัญในเรื่องการสร้างความเป็นธรรมต้องแยกแยะความยุติธรรม ไม่ยุติธรรม มีความยุติธรรมเสมอภาค ในสถานการณ์ต่าง ๆ รับฟังข่าวสารโดย เปิดรับและมองสิ่งต่างๆอย่างรอบด้าน

5. ควรมีการพัฒนาเครือข่ายด้านพลเมืองในระดับท้องถิ่น / ชุมชน โดยการนำปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น มาถ่ายทอดประสบการณ์ อาทิ การบริหารงาน ภาวะผู้นำ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนที่มีบริบทต่างกัน

6. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมให้ความรู้แก่ครอบครัว / ผู้ปกครอง ให้เป็นครอบครัวที่สร้างเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมจิตสำนึกพลเมืองที่ดี เป็นต้นแบบแก่เยาวชนในการดำรงชีวิตวิถีประชาธิปไตย

7. ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน อาทิ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ให้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองทั้งในส่วนของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สนับสนุน และผู้ติดตามตรวจสอบ กระบวนการเรียนรู้ขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นเจ้าของร่วมกัน ทั้งทางด้านการพัฒนาการเรียนรู้และด้านกายภาพ

8. การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์ เรื่องความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย รวมทั้งเปิดช่องทางการสื่อสารให้มีการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานตามนโยบาย ผลงานของภาครัฐได้หลากหลายช่องทาง อีกทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การพัฒนารูปแบบเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยครั้งนี้ เป็นเพียงผลงานนวัตกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ที่ได้รับรางวัลดีเด่นด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อันจะนำสู่สังคมคุณภาพ และความเป็นประชาธิปไตยต่อไป ในฐานะเป็นวิถีชีวิต แต่ยังไม่ได้ศึกษาถึงกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยฐานะที่เป็นระบบการเมือง การปกครอง ซึ่งหมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน หรือการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งมีปัจจัย และกลไก หรือรูปแบบการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่อาจจะเหมือน หรือแตกต่างกัน
2. ควรมีการนำวิธีการทางสถิติเข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคนิคการถอดบทเรียน เพื่อให้การจำแนก แนวโน้มสถานการณ์มีความเชื่อมั่นมากขึ้น
3. การศึกษารูปแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยในบริบทของชุมชนเมืองและชุมชนชนบทในทุกภาคของประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบและศึกษากระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยของแต่ละพื้นที่
4. ควรศึกษาหลักสูตรการเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ในต่างประเทศเพื่อเปรียบเทียบถึงแนวทาง รูปแบบ ทั้งการฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพลเมืองที่ดีในวิถีประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2542). การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตฉบับชุมชน. บพิธการพิมพ์: กระทรวงมหาดไทย.
- กฤษฎา บุญชัย. (2541). ประชาคมตำบล. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. (๒๕๕๙). คำอธิบายสาระสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญ เล่มที่ 1. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542, ธันวาคม). “ตัวแบบการบริหารงานพัฒนาชนบทแบบองค์รวม”, การพัฒนาชนบท, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชำนาญ วัฒนศิริ. (2543, มกราคม). “ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม”, พัฒนาชุมชน ปีที่ 39 ฉบับที่ 1 หน้า 24-29.
- เดวิด แมทธีวส์. (2552). การเมืองภาคพลเมือง. แปลและเรียบเรียงโดยวันชัย วัฒนศัพท์. ขอนแก่น: ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2551). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยใช้ชุมชนมีส่วนร่วม. สถาบันพระปกเกล้า: กรุงเทพฯ.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- นางสาวดารุณี ทิพยกุลไพโรจน์และวรรณี แกมเกตุ. (2558). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความยืดหยุ่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาส ปันตบแต่ง. (2552). กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้.
- ประเวศ วะสี. (2550). ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผลนันทบุรี.
- ประเวศ วะสี. (2551). การเมืองภาคพลเมือง การพัฒนาการเมืองไปสู่ประชาธิปไตย. ในบทความสำหรับวารสารสถาบันพระปกเกล้า.
- ปัทมา สุกงำปัง. (2558). การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชนในกระบวนการนิติบัญญัติ : บทเรียนจากการเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยศักดิ์ สุคันธพงษ์ , วิจิตรา ชูสกุล.(2553). ชุมชนเข้มแข็ง : สร้างสวัสดิการสังคม. มูลนิธิพัฒนาอีสาน, กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุรินทร์.
- พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ. (2546). พลังชุมชน เทคนิคสำหรับวิทยากร. (พิมพ์ครั้งที่ 1) นนทบุรี: โครงการตำราสำนักที่ปรึกษากรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข.

- พนัส พงษ์สุนันท์ และคณะ. (2546). รายงานวิจัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ เทศบาลตำบลปรางมณี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ราชบุรี: ศูนย์ส่งเสริม สุขภาพเขต 4.
- พิริยา เสนะรัตน์. (2555). กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนรอบ โรงไฟฟ้าวังน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. (ยุทธศาสตร์การพัฒนา). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- เยาวดี รังชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2542). การประเมินโครงการแนวคิดและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560” (6 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, หน้า 1-90.
- วรงค์ จันทรร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล. (2541). การประเมินผลระบบเปิด. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์.
- วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล, ธีระพงษ์ มาลัยทอง. (2550). การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. วารสาร เศรษฐกิจและสังคม, สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- วุฒิชัย สายบุญจวง. (2561, มกราคม-เมษายน). “ศึกษาชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน กรณีศึกษา บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ ” วารสารวิจัยท้องถิ่นปริทัศน์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 หน้า 119-129.
- ศุภวัฒน์ ปภัสสรากุล. (2558, กรกฎาคม-กันยายน). “วิจัยความเข้มแข็งและศักยภาพขององค์กรชุมชน ในจังหวัดสุพรรณบุรี” วารสารบริหารท้องถิ่น ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 หน้า 28-29.
- สาวินี รอดสิน. (2554) ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). เอกสารประกอบการบรรยาย กิจกรรมยุวชนประชาธิปไตย ประจำปี 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). เอกสารประกอบการบรรยาย กิจกรรมยุวชนประชาธิปไตย ประจำปี 2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. (2545). ชุดวิชาการประเมินเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐาน การศึกษา. สุขภาพจิต, กรม. รายงานการประมุขวิชาการเรื่อง ทักษะชีวิตและการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วม. สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, (2541).
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2542). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้กับนักเรียน ประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร : Family's role of political socialization of primary school students in Bangkok กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556, เมษายน-มิถุนายน). “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 หน้า 58-66.
- อมรรัตน์ มัททวิวงศ์. (2553). แนวทางการจัดการชุมชนหมู่บ้านจัดสรรโครงการ “บ้านฉางเพลส” เพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง. สารนิพนธ์ , หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรรถัย กักผล. (2552). **คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

เอกกมล อ่อนศรี. (2544). **ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็ง ของเครือข่ายองค์กรชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Zimmerman, M. and Rappaport, J. (1988). **Citizen Participation, Perceived Control and Psychological Empowerment**. American Journal of Community Psychology.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ - สกุล	นางสาวสุรัสดา บุญบางแก้ง
ตำแหน่งปัจจุบัน	วิทยากรชำนาญการพิเศษ
คุณวุฒิการศึกษา	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต
สถานที่ติดต่อ	1/75 หมู่ 11 ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12130
หมายเลขโทรศัพท์	ที่ทำงาน 0 2244 2522 บ้าน : 0 2531 7624 มือถือ : 081 814 6105

